

İKİZ AÇIK TEOREMİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI

(1975–2013)

Dr. Tuğba KONUK

**İKİZ AÇIK TEOREMİ VE
TÜRKİYE UYGULAMASI
(1975-2013)***

Dr. Tuğba KONUK

* Yazarın yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

İki Açık Teoremi ve Türkiye Uygulaması (1975-2013)
Dr. Tuğba KONUK

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Mart 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-5551-86-3

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

ÖN SÖZ

“İkiz Açık Teoremi ve Türkiye Uygulaması (1975-2013)” başlıklı yüksek lisans tezimin her aşamasında yaşadığım çeşitli zorluklara rağmen bana güvenini esirgemeyen, anlayışı ve hoşgörüsüyle beni teşvik eden danışmanım Prof. Dr. Seyhan Taş’a, değerli eleştirileri ile tezimin zenginleştirilmesine ve sonuçlandırılmasına katkı sağlayan sayın Dekanımız Prof. Dr. İbrahim Örnek’ e çok teşekkür ederim.

Veri toplama çalışmalarına ve tez çalışmalarım sırasında sorularına bıkmadan cevap veren değerli hocam Doç. Dr. Hüseyin Ağır’ a ve ekonometrik çalışmama yaptığı değerli katkılardan dolayı Öğr. Gör. Selen Utlu’ ya teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışma sayesinde bilimsel bir çalışmanın geçtiği bütün zorlu aşamaları öğrenmiş bulunmaktayım. Uzun çalışma saatleriyle geçen günlerde güven duygusunun ve sabrın kıymetini bir kez daha anladım. Bu nedenle bana desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme özellikle anneme ve babama, sevgili eşim Ömer Konuk’a ve canım kızlarım Sümeyye Erva ve Sevde Zümra KONUK’a çok teşekkür ederim.

Öğrendiğim ve aktardığım tüm bilgilerde katkısı olan bütün hocalarıma ve birlikte uzun çalışma saatleri geçirdiğim değerli arkadaşım Ayşe Zabun’a minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Dr. Tuğba KONUK

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	III
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	IX
1.GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ DAHA ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	3
2.1. İkiz Açık Teoremi İlgili Önceki Çalışmalar	3
2.1.1. Literatürde Yer Alan Ampirik Çalışmalar.....	3
2.1.1.1. Keynesci Yaklaşımı Destekleyen Çalışmalar.....	3
2.1.1.2. Ricardocu Denklik Hipotezini Destekleyen Çalışmalar.....	7
2.1.1.3. Diğer Çalışmalar	8
3. BÜTÇE AÇIĞI VE CARİ AÇIKLA İLGİLİ	
GENEL TEORİK ÇERÇEVE.....	10
3.1. Bütçe Açığı İle İlgili Teorik Çerçeve	10
3.1.1. Bütçe Açığının Alternatif Tanımları	10
3.1.1.1. Geleneksel Açık	11
3.1.1.2. Cari Açık- Sermaye Açığı.....	12
3.1.1.3. Birincil Açık.....	13
3.1.1.4. İşlemsel Açık.....	14
3.1.1.5. Yurtiçi Yurtdışı Açık.....	15
3.1.1.6. Nominal Bütçe Açığı- Reel Bütçe Açığı.....	16
3.1.1.7. Yapısal Açık- Dönemsel (Konjonktürel) Açık.....	17
3.1.1.8. Konsolide Bütçe Açığı	17
3.2. Bütçe Açıklarına İlişkin İktisadi Yaklaşımlar	18
3.2.1. Klasik Yaklaşım	18
3.2.2. Keynesci Yaklaşım.....	19
3.2.3. Monetarist (Parasalıcı) Yaklaşım	20
3.2.4. Neo Klasik Yaklaşım	21
3.2.5. Ricardocu Denklik Hipotezi	22
3.2.6. Kamu Tercih Yaklaşımı	23
3.3. Bütçe Açıklarının Nedenleri, Finansmanı ve Etkileri.....	23
3.3.1. Bütçe Açıklarının Nedenleri.....	23
3.3.2. Türkiye de Bütçe Açıklarının Nedenleri	24
3.3.3. Bütçe Açığının Finansman Yöntemleri	27
3.3.3.1. Merkez Bankası Kaynakları	27
3.3.3.2. Borçlanma	29
3.3.3.2.(1). İç Borçlanma	31

3.3.3.2.(2). Dış Borçlanma	32
3.3.3.3.Diğer Gelir Kaynakları.....	33
3.3.4. Bütçe Açıklarının Makro Ekonomik Göstergeler Üzerine Etkileri...34	
3.3.4.1. Faiz Oranı Üzerine Etkileri	34
3.3.4.2. Enflasyon Üzerine Etkileri	35
3.3.4.3. Ödemeler Bilançosuna Etkileri	35
3.3.4.4. Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri.....	36
3.3.4.5. Milli Gelire Etkisi	37
3.4. Cari İşlem Açıkları İle İlgili Teorik Çerçeve	37
3.4.1. Ödemeler Dengesi.....	37
3.4.1.1. Cari İşlemler Hesabı.....	40
3.4.1.1.(1). Mal Ticareti.....	40
3.4.1.1.(2). Uluslar arası Hizmetler	41
3.4.1.1.(3). Uluslar arası Faktör Gelir ve Giderleri	41
3.4.2. Sermaye Hesabı.....	42
3.4.3. Resmi Rezervler Hesabı.....	44
3.4.4. Net Hata Net Noksan	44
3.5. Cari İşlemler Açığının Sebepleri	45
3.5.1. Yurtiçi Yatırım Artışlarının Sebep Olduğu Cari İşlemler Açığı . 45	
3.5.2. Ulusal Tasarruflarda Meydana Gelen Bir Azalma Nedeniyle Oluşan Cari İşlem Açıkları.....	46
3.6. Cari İşlemler Hesabına Yönelik Teorik Yaklaşımlar	46
3.6.1. Esneklikler Yaklaşımı	46
3.6.2. Toplam Harcama (Massetme) Yaklaşımı.....	48
3.6.3. Mundell - Fleming Modeli	49
3.7. Cari Açığın Finansman Yöntemleri.....	50
3.8. Cari Açığın Makro Ekonomik Etkileri	52
3.8.1. Cari Açıkların Milli Gelir Üzerine Etkileri	53
3.8.1.1. Gelir Açısından Etkiler	53
3.8.1.2. Harcama Açısından Etkileri	54
3.8.1.3. Yatırım- Tasarruf Dengesi Açısından	55
3.8.2. Ekonomik Büyüme ve Cari Açık İlişkisi	56
3.8.3. Cari Açıklar ve Dış Ticaret İlişkisi	57
4. BÜTÇE AÇIKLARI İLE	
CARİ İŞLEM AÇIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	58
4.1. İkiz Açık Teoreminin Ortaya Çıkışı.....	58
4.2. İkiz Açık Teoreminin Milli Gelir Hesaplama Yöntemiyle ve Bütçe Açığının Finansman Yönteminden Hareketle Anlatımı	59

4.2.1. Milli Gelire İlişkin Denklemlerden Hareketle İkiz Açıklar Hipotezinin Açıklanması	60
4.2.2. Bütçe Açığının Finansman Yöntemlerinden Hareketle İkiz Açık Hipotezinin Açıklanması	63
4.3. Cari İşlemler ve Bütçe Açığı İle İlgili Keynesci Yaklaşım	65
4.3.1. Bütçe Açıklarının Cari Açıklar Üzerinde Doğrudan Etkileri	68
4.3.2. Bütçe Açıklarının Cari Açıklar Üzerindeki Dolaylı Etkisi.....	69
4.4. Cari İşlemler Ve Bütçe Açığı İlişkisi Konusunda Ricardocu Denklik Yaklaşımı.....	69
4.5. Türkiye de Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Cari Açığın Değerlendirilmesi ve Grafıksel Gösterimi.....	71
5.TÜRKİYEDE İKİZ AÇIK HİPOTEZİNİN EKONOMETRİK TAHMİNİ	77
5.1. Veriler.....	77
5.2. Yöntem	77
5.2.1. ADF Birim Kök Testi.....	77
5.2.2. White testi	79
5.2.3.Eş bütünleşme-Johansen Testi.....	80
5.2.4. Vektör Hata Düzeltme Modeline Dayalı Granger Nedensellik Testi.....	81
5.2.5. Granger Nedensellik Analizi	82
5.3. Tahmin.....	84
5.3.1. ADF Birim Kök Test Sonuçları.....	85
5.3.2. Johansen Eşbütünleşme Testi ve Sonuçları	85
5.3.2.1. Uygun Gecikme Uzunluğunun Tespiti.....	85
5.3.2.2. Var Sisteminin Karakteristik Kökleri.....	87
5.3.4. Vektör Hata Düzeltme Modeline Dayalı Granger Nedensellik Analizi Sonuçları	88
5.3.5. Granger Nedensellik Analizi Sonuçları.....	90
6. SONUÇ VE TARTIŞMA	92
KAYNAKLAR.....	96

KISALTMALAR LİSTESİ

ADF	: Genişletilmiş Dickey- Fuller Testi
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
BP	: Ödemeler Dengesi
CAB	: Cari İşlemler Dengesi
CA	: Current Account Balance
DF	: Dickey Fuller Testi
ECM	: Hata Düzeltme Modeli
FPE	: Son Tahmin Hatası
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HQ	: Hannan Quinn
IMF	: Uluslar Arası Para Fonu
IS	: Mal Piyasasında Denge
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
LM	: Para Piyasasında Denge
LM	: Lagrange Çarpanı
MG	: Milli Gelir
NKCT	: Net Karşılıksız Cari Transferler
NKT	: Net Karşılıksız Transferler
NFI	: Net Dış Alem Faktör Gelirleri
REH	: Ricardocu Eşitlik Hipotezi
SC	: Schwarts Kriteri
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
VAR	: Vektör Otoregresif Model

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Ödemeler Dengesinin Genel Görünümü	39
Tablo 4.1. Türkiye Verileri ile Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSYİH ve Cari İşlemler Dengesi/GSYİH'nın Değerlendirilmesi.....	71
Tablo 5.1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları	85
Tablo 5.2. Var Modeli Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları	86
Tablo 5.3. LM Otokorelasyon Test Sonuçları.....	86
Tablo 5.4. White Değişen Varyans Test Sonuçları	87
Tablo 5.5. Trace ve Maksimum Özdeğer İstatistik Sonuçları	88
Tablo 5.6. Vektör Hata Düzeltme Modeline Dayalı Granger Nedensellik Analizi	90
Tablo 5.7. Granger Nedensellik / Blok Dışsallık Sınaması	91

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Tam Sermaye Hareketlerinde ve Esnek Döviz Kurunda IS-LM Modeli	66
Şekil 4.2. Tam Sermaye Hareketleri ve Sabit Döviz Kuru Rejiminde IS-LM Modeli	67
Şekil 4.3. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/ GSYH'nın Grafikselsel Gösterimi	74
Şekil 4.4. Cari İşlemler Dengesi/ GSYİH'nın Grafikselsel Gösterimi	75
Şekil 4.5. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/ GSYİH ile Cari İşlemler Dengesi/GSYİH'nın Birlikte Grafikselsel Olarak Gösterimi.....	76
Şekil 5.1. Var Sisteminin Karakteristik Kökleri.....	87

1.GİRİŞ

1970'lerde ilk defa Amerika Birleşik Devletlerinde bütçe açığı ve cari açık arasında bir nedenselliğin olduğuna dair tartışmalar gündeme gelmiştir. Özellikle 1980'lerde ABD'de meydana gelen yüksek derecede cari açık ve bütçe açığı bu iki açık arasında ilişki olup olmadığı ile ilgili iktisatçıları araştırma yapmaya yönlendirmiştir. Aynı zamanda bu durum sadece gelişmiş ülkelerde değil gelişmekte olan ülkelerde de sorun teşkil etmektedir. Dolayısıyla birçok iktisatçı çalışmalar yapmış ve yapılan araştırmalar sonucunda genellikle bu iki açık arasında pozitif ilişki tespit edilmiş ve bu ilişki "ikiz açık hipotezi" olarak literatüre geçmiştir. Başka bir ifadeyle ikiz açıklar hipotezi bütçe açığı ve cari açık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğunu ileri sürmektedir.

Bu hipotezin oluşmasıyla bu konuyu tartışan iki görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Keynesgil Yaklaşımdır. Bu yaklaşım IS-LM modelinden yola çıkarak bütçe açıkları ile cari işlemler açıkları arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir.

Keynesçi Yaklaşımına göre, bütçe açıklarındaki bir artış cari açıklarda bir artışa neden olmaktadır. Bu yaklaşımda genişletici maliye politikalarının uygulanmasıyla beraber bütçe açıkları artmakta ve artan bütçe açıkları toplam talebin ve ulusal faizin artmasına neden olmaktadır. Yükselen faiz oranları yabancı sermayenin ülkeye girişini sağlamakta ve ulusal paranın yabancı para karşısında değer kazanmasına neden olmaktadır. Ulusal paranın değer kazanması, yabancıların ürettiği mallara talebi artırmakta ve ithalat artmakta ihracat azalmaktadır. Dolayısıyla bütçe açıkları cari işlemler açığının artmasına yol açmaktadır.

Diğer görüş ise, Ricardocu denklik hipotezidir. Bu hipoteze göre, bütçe açığı ve cari açık arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır. Devletin kamu harcamalarını sabit tutarak vergileri azaltması ya da vergileri sabit tutarak kamu harcamalarını artırması yoluyla oluşan bütçe açığının borçlanma ile finanse edilmesi sonucunda özel kesim harcamaları bu bütçe açığından etkilenmeyecektir. Çünkü Ricardo Denklik hipotezine göre bireyler rasyoneldir. Rasyonel olan bireyler gelecekte ortaya çıkacak olan kamu borçlarını ve bunların faizlerini ödemek için kamunun vergileri artıracığını düşünmektedir. Cari dönemde vergiler azalsa bile bireylerin gelirleri artmasına rağmen tüketimleri artmaz. Çünkü bireyler gelecekte tekrar vergilerin artacağını düşünür ve gelirlerinin bir kısmını tasarruf ederler. Dolayısıyla tasarruftan kazanılan faiz, borç faiz ödemelerine eşit olacak ve cari vergilerin değerlerinde bir değişme olmayacağından ulusal tasarruflar sabit kalacak ve toplam tasarrufların sabit olması ekonomide faiz ve yatırımları etkilemeyecektir. Sonuç olarak bütçe

açıklarının borçlanma yoluyla finanse edilmesi tüketimi tasarrufu ya da yatırımları etkilemeyecek ve cari işlemler hesabı da bu açıktan etkilenmeyecektir. Yani ikiz açık hipotezi geçersiz sayılmaktadır.

Bütçe açıkları ve cari işlemler açıkları arasındaki ilişkinin tespiti Türkiye ekonomisi açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü ülke ekonomisi için doğru makroekonomik politikaların belirlenmesinde cari açık ve bütçe açığı arasında ilişki etkili olabilmektedir. Cari açık ile bütçe açığı arasında bir ilişkinin var olup olmadığının tespit edilmesiyle hem bütçe açıklarında hem de cari açıklarda düzenlemelere gidilirken birbirleri üzerine etkileri göz önünde bulundurularak uygun politika araçları seçilebilir.

Türkiye’de bütçe açıkları ve özellikle son yıllarda artan cari açıklar ikiz açık hipotezi tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde bütçe açıklarının kavramsal çerçevesi çizilerek tanımları, yaklaşımları, nedenleri, etkileri ve finansman yöntemleri özetlenecektir. Daha sonra ödemeler dengesi kalemlerinden kısaca bahsedilerek, cari işlemler hesabına ilişkin kuramsal çerçevenin özetlenmesi amacıyla cari işlemler açığının alternatif tanımları, sebepleri, cari işlemlere yönelik teorik yaklaşımlar, cari işlemler açığının finansman yöntemleri ve makro ekonomik etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ikiz açık hipotezinin milli gelire ilişkin denklemlerinden hareketle ve bütçe açığının finansman yöntemleri göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra, ikiz açık hipotezine ilişkin görüşlere yer verilecektir. İki karşıt görüş olan Keynesci Görüş ve Ricardocu Denklik Hipotezi özetlenecektir.

Son bölümde ise, Türkiye verileriyle 1975-2013 dönemi ele alınarak ikiz açık hipotezinin varlığı test edilmeye çalışılacaktır. Bu dönem aralığında ikiz açık hipotezinin varlığını test etmek için Cari Açık/GSYİH ve KKBG/GSYİH verileri kullanılarak ilk olarak ADF birim kök testi yapılacak ve serilerin durağanlığı araştırılacaktır. Daha sonra Johansen Eş bütünleşme analizi kullanılarak bu iki veri arasında bir ilişkinin olup olmadığı analiz edilecektir. Son olarak da eğer bir ilişki söz konusu ise, bu ilişkinin yönünü belirleyebilmek için Granger Nedensellik analizi yapılacaktır.

2. KONU İLE İLGİLİ DAHA ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

2.1. İkiz Açık Teoremi İlgili Önceki Çalışmalar

Bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki ilişki ile ilgili, ilk tartışmalar, 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde(ABD) ortaya çıkmıştır. Özellikle 1980’lerde ABD Devlet Başkanı Reagan dönemine eş zamanlı olarak ortaya çıkan düşünce bütçe ve cari açıkların ikiz olup olmadığı sorusudur. Çalışmaların başlangıcında bütçe ve cari açıklar arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde özellikle 1990’lardan sonra yapılan çalışmalar derinlik kazanarak çalışmalara sermaye hareketleri de ilave edilmiş bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişki bu şekilde test edilmeye çalışılmıştır. Pek çok araştırmacı İkiz Açık Teoremi ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Ancak yapılan tüm çalışmalarda ikiz açığın varlığı ile ilgili ortak bir karara varılamamıştır (Kökçü,2011: 48).

Bir ülke için ikiz açık teorisindeki iki karşıt görüş olan Keynesci Görüş ve Ricardocu Denklik Hipotezin’ den hangisinin geçerli olduğunun bilinmesi ülkede politika seçimi için oldukça önem arz etmektedir. Hükümetler ülkeleri için hangi hipotezin geçerli olduğunu bilmeli ve ona göre borçlanmaya gitmeli, bütçe açığı vermeye ya da vergi oranlarını artırmaya karar vermelidir. Bu konuda bir sonuca varılabilmesi için de bu konuda yapılan çalışmaların dikkate alınması gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle yapılan literatür taraması özetlenecektir. Burada ilk olarak bütçe açığından cari işlemler açığına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu savunan Keynesci Yaklaşım ele alınacak, daha sonra bütçe açığı ve cari açık arasında bir ilişkinin olmadığını ileri süren Ricardocu Denklik Hipotezini destekleyen çalışmalar incelenecektir. Son olarak da bütçe açığı ve cari açık arasında karşılıklı ilişki olduğunu veya cari işlemler açığından bütçe açığına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu savunan çalışmalar diğer çalışmalar başlığı altında incelenecektir.

2.1.1. Literatürde Yer Alan Ampirik Çalışmalar

İkiz açıklar hipotezinin geçerliliğini test eden çok sayıda çalışma yapılmıştır. Genel olarak ikiz açıklar hipotezinin geçerliliğini test etmeye yönelik yapılan çalışmalardan bir kısmı şu şekildedir:

2.1.1.1. Keynesci Yaklaşımı Destekleyen Çalışmalar

Dewald ve Ulan (1990), çalışmada ABD için bütçe açığı ve cari açık arasında 1954-1987 yılları verileriyle regresyon analizi yaparak ikiz açık hipotezini incelemişlerdir. Kullanılan değişkenler, reel bütçe açığı ve reel cari işlemler açığıdır. Yapılan testler sonucunda, ABD’ de İkiz Açıklar ilişkisinin reel olup

olmadığını değerlendirmek için hem enflasyon hem de piyasa cinsinden ifade edilen ayarlamaların yapılması durumunda cari işlemler ve bütçe dengesi arasında hiçbir ilişkinin olmadığı ortaya konulmuştur. Enflasyon ve piyasa değerlerinin analize dahil edildiği durumda bu mali dengeler ve cari işlemler dengesi arasında bir bağlantının olmadığı ifade edilmiştir.

Çalışmada ABD nominal bütçesi ve cari açık arasındaki ilişkinin para yanılığından kaynaklandığı ortaya konulmuştur. Nominal değerlerin, ABD'deki enflasyonun, ne bütçe dengelerine etkisini ne de cari işlemler dengesine etkisini açıklamadığını göstermiştir ve aynı zamanda bir kısım hesap yanılığının olduğu belirtilmiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçlar bütçe açıkları ve cari açıkların önemsiz olduğunu değil de cari işlemler ve bütçe açıklarının birlikte meydana gelmesini, ilgili ölçümlerin enflasyona göre düzeltilmiş piyasa değerlerine göre biçimleneceğini ifade etmektedir.

Dibooğlu (1997), çalışmasında ABD'nin cari işlemler açığının kaynağını VAR modeli kullanarak 1960-1994 dönemleri arasında incelenmiştir. Bu incelemede kullanılan değişkenler; kamu harcaması, ticaret haddi, reel faiz oranı, yurtdışı gelir ve verimlilik. Çalışmada bu makro değişkenlerin cari işlemler dengesini anlamlı bir şekilde açıkladığı görülmektedir.

Bulunan bulgularda bütçe açıklarının, reel faiz oranlarındaki artışları ve dış ticaret hadlerinin cari açıklarla birlikte hareket ettiği sonucuna varılmaktadır. Bu çalışmanın Keynesci Görüşü desteklediği görülmektedir.

Zengin (2000), yaptığı çalışmada Türkiye'ye ait 1997-1998 dönemi arasındaki çeyreklik verileri kullanarak ikiz açıklar hipotezini test etmiştir. Zengin çalışmasında birçok açıklayıcı değişken kullanarak modeli oluşturmuştur. Bu değişkenler; bütçe açığı, dış ticaret açığı, döviz kuru, enflasyon, para arzı, faiz oranı, reel ulusal gelirdir. Modelde VAR(vektör otoregresif model) kullanılmıştır.

Nedensellik testi ve VAR analizi sonuçlarına göre bütçe açıklarının dış ticaret dengesinde önemli derecede kötüleşmeye sebep olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen sonuçlar Keynesci Yaklaşımı desteklemektedir.

Ulaşılan ampirik sonuçlara bakıldığında; Keynesci Teorinin ileri sürdüğü gibi bütçe açıklarından dış ticaret açıklarına doğru bir nedensellik ilişkisi ortaya konulmaktadır ve Döviz kuru, enflasyon ve para arzı değişkenleri arasında kısır bir döngü olduğu görülmektedir. Ayrıca diğer bir değişken olan faiz oranlarını ekonomi içinde belirleyen en önemli değişkenin finansman yöntemi olduğu belirlenmiştir. Reel ulusal gelir ile para arzı ve enflasyon arasında hassas bir denge olduğu görülürken Döviz kurları ile dış ticaret dengesi arasında direkt bir

bağlantı oluşmamakla birlikte döviz kurunun sadece bütçe dengesi aracılığıyla ticaret dengesini etkilediği görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada, Türkiye ekonomisindeki temel sorunun iç dengesizliklerden kaynaklandığı ifade edilmektedir. Bu yüzden öncelik istikrar programlarında iç dengenin sağlanmış olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca çalışmada bütçe açığının doğrudan cari açığı etkilediği ortaya koyulurken aynı zamanda dolaylı olarak da bütçe açığının cari işlemler açısından etkilendiği belirtilmiştir. Çalışmada Keynesci Görüşü destekleyen sonuçların olduğu tespit edilmiştir.

Vyshnyak (2000), bu çalışma 1995-1999 döneminde koentegrasyon analizi ve Granger Nedensellik testi ile bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi arasındaki ilişkiyi Ukrayna için test etmiştir. Ukrayna için İkiz Açık Hipotezi varlığına ulaşılmıştır. Çalışmada iki açığın aktarma mekanizması döviz kurudur. İstatistiksel olarak bütçe açığı ve cari işlemler açığı koentegre edilmiş ve Granger Nedensellik testi sonucunda, bütçe açığı ve değerlerinin cari açığı açıklamada yararlı olduğu ortaya koyulmuştur.

Vyshnyak' ın çalışmasında cari işlemler açığı ve bütçe açığı arasında nedensellik bağı kurulurken hükümetin yurtdışından borçlandığı kabul edilmiştir. Çünkü dış borçlanmanın ekonomik sonuçları farklılık göstermektedir. Özellikle dış borçlanma döviz kuru riskini içermektedir. Eğer ulusal para değer kaybediyorsa, ulusal ekonomide borç yükü artar. Öte yandan Ukrayna'da olduğu gibi, eğer ülkenin borç servis problemi artarsa borçlu ülkenin uluslar arası pozisyonu zayıflayacaktır. Bir ülkede finansal sektör iyi bir şekilde çalışırsa ekonomideki finansal kaynaklardan tasarruf edenlerden borç alanlara aktarılmaktadır. Böyle bir durumda hükümet yurt içinde borçlanabilecektir. Üstelik fonları bir grup yatırımcıdan toplayıp fon ihtiyacından diğer ekonomik birimlerin kullanımına sunan firma, bankalar, fon ortaklıkları, sigorta şirketleri ve kuruluşların gelişimi, özel yatırım faaliyetlerine fon sağlayacaktır. Şayet yatırım harcamaları artırılırsa, hükümetin bir dereceye kadar kamu harcamalarını azaltması olanak bulacaktır. Ukrayna'da İkiz Açıkların varlığının kısmen ekonominin zayıf finansal sektöründen kaynaklandığı belirtilmektedir.

Kutlar ve Şimşek (2001), çalışmada 1984 sonrası dönemde bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları arasındaki ilişkiyi Keynesci ve Ricardocu Yaklaşımlar bakımından Türkiye için değerlendirmiştir. 1984- 2000 dönemi için üçer aylık veriler kullanılarak iki değişkenli dış ticaret açığı ve bütçe açığı modelleri oluşturulmuş ve bu çerçevede İkiz Açık Teoreminin geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan ampirik analizin sonuçları bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları arasında güçlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca koentegrasyon analizinde uzun dönemde bu iki değişken arasında ilişki

olduğu kanıtlanmıştır. Buradan hareketle Türkiye’de bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasında ilişkiyi test eden ECM (hata düzeltme modeli) yaklaşımı kısa ve uzun dönemde Keynesgil Teorinin desteklendiğini göstermiştir. Özetleyecek olursak, bütçe açıklarındaki bir birimlik değişme cari işlemler üzerinde yaklaşık 1.5 kat etki doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle bütçe açığı ve dış ticaret açığını önemli ölçüde artırıcı etkiye sahiptir.

Akbostancı ve Tunç(2002), çalışmada Türkiye ekonomisi için bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki Keynesci Yaklaşım ve Ricardocu Denklik hipotezi çerçevesinde 1987-2001 dönemi verileri kullanılarak ECM(Hata düzeltme modeli) koentegrasyon analizi yapılarak test edilmiştir. Modelde yer alan değişkenler; GSYİH bir yüzdesi olarak bütçe dengesi, GSYİH’ nın bir yüzdesi dış ticaret dengesi ve GSYİH’ nın bir yüzdesi olarak dar para arzı ve sanayi üretim endeksidir.

Çalışmada uzun dönemde yapılan koentegrasyon analizinde bu iki açık arasında bir ilişki bulunmuştur. Fakat bu analizde ilişkinin yönü hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Başka bir ifadeyle " hangi açığın diğerinin sebebi olduğu " ortaya konulamamıştır.

Kısa dönemde ise ECM modeli kullanılmakla beraber, bütçe açığındaki kötüleşmenin cari işlem açığını da kötüleştirdiği ortaya konulmaktadır. Bu çalışmada uzun ve kısa dönemde Ricardocu Denklik Hipotezinin geçerli olmadığı tespit edilmiş ve çalışmada Keynesgil Yaklaşımı destekler nitelikte sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

Gök ve Altay (2007), çalışmalarında 1989-2005 yılları çeyreklik verilerini kullanarak bütçe açığı ve cari açık arasında ilişkinin varlığını kısa ve uzun dönem analizlerinde test etmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda uzun dönemde reel bütçe açığının reel cari açığı etkilemediği görülmüştür. Kullanılan VAR analizinin sonucunda uzun dönemde bütçe açığındaki artışın kısa vadede reel milli gelir ve de reel cari açık üzerinde artırıcı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çalışmanın sonucuna göre İkiz Açıklar Hipotezinin uzun dönemde geçersiz olduğu ortaya konulurken kısa dönemde geçerli olduğu ortaya konulmaktadır.

Erdinç (2008), çalışmasında konsolide bütçe açığı ve dış ticaret açığı verileri 1950-2005 dönemi arasında Türkiye için kullanmış ve VAR eş bütünleşme analizi ve Granger Nedensellik Testi uygulamıştır. Eş bütünleşme analizinde bütçe açığı ve cari açık arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Başka bir deyişle Eş Bütünleşme Analizi bulguları uzun dönemde bütçe açığı ve cari açık değişkenlerinin beraber hareket ettiklerini göstermekte ve ampirik olarak teorik varlığı kanıtlanmaktadır. İlaveten bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki ilişkinin bütçe açıklarından cari açıklara doğru olduğu kanıtlanmıştır. Başka bir ifadeyle bütçe açıkları cari açıklara neden oluyor iken

cari açıklar bütçe açıklarının nedeni değildir. Buradan da Erdinç' in çalışmasının Keynesgil İkiz Açık Hipotezini desteklediği sonucuna varılmaktadır

Mangır (2012), bu çalışmada Türkiye ekonomisi için 1980-2011 yılları arasında bütçe açığı ve cari açık serilerinin GSYİH' ya oranları kullanarak İkiz Açık Hipotezinin geçerliliği test etmiştir. Johansen Eş Bütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi kullanılarak şu sonuçlar elde edilmiştir. Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ve Türkiye ekonomisi için bütçe açığından cari açığa tek yönlü nedensellik (Granger) ilişkisi olduğu tespit edilmiş ve Keynesci Yaklaşımı destekler sonuçlar ortaya konulmuştur.

2.1.1.2. Ricardocu Denklik Hipotezini Destekleyen Çalışmalar

Bilgili ve Bilgili (1998), çalışmasını Keynesci Görüşü incelemek ve Keynesci Teorinin iddialarını test etmek amacıyla yapmıştır. Çalışmada Türkiye Singapur ve ABD için 1975-1993 dönemleri arasında regresyon analizi uygulamıştır. Bütçe açıkları, cari açıklar, faiz oranları, döviz kuru, gayri safi milli hasıla ve para arzı açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Bütçe dengesinin cari işlemler dengesi üzerinde bir etkiye sahip olmadığı üç ülke içinde ortaya konulmuştur. Buradan hareketle çalışmanın Keynesci Görüşü değil de Ricardocu Denklik Hipotezini desteklediği görülmektedir.

Aksu ve Başar (2005), çalışmada 1989-2003 yılları arasında aylık veriler kullanılmış ve bütçe giderleri/bütçe gelirleri ile İthalat/ihracat açıklayıcı değişken olarak modelde yer almıştır. Bu çalışmada VAR Analizi yapılmıştır. Sonuç olarak bütçe açıklarının dış ticaret açıklarını etkilediği fakat ters yönlü etkilemede bir zaman boşluğu olduğu diğer bir ifadeyle dış ticaret açığındaki artışın bütçe açığına da etkisinin gecikmeli olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Elde edilen bulgulara göre bütçe açıkları faiz oranlarını anlamlı olarak etkilerken, faiz oranlarının kur ve dış ticaret açıklarına etkisi belirsizdir. Söz konusu hipotezin Türkiye için geçerli olduğuna dair ampirik bir bulguya ulaşılamadığı belirlenmiştir. Sonuç olarak bu çalışma Ricardocu Denklik Hipotezini desteklemektedir.

Yanık (2006), 1988-2005 dönemi arasında bütçe açıkları, cari açık, ulusal gelir, reel faiz oranları ve reel kur oranları verilerinin çalışmada kullanmış ve VAR modeli oluşturmuştur. Ayrıca Granger Nedensellik Testi ve ECM modeli ve etki-tepki analizleri yapılarak İkiz Açıklar Hipotezi Türkiye için test edilmiştir. Çalışmada uygulanan Engle-Granger ve Johansen bütünleşme testlerinin bulguları, İkiz Açıkların ters yönlü hareket ettiğini ortaya koymaktadır ve bu çalışma Ricardocu Denklik Hipotezini destekler niteliktedir.

Çalışmada bütçe açıklarının cari açıklar üzerinde kısa dönemli etkisinin özellikle reel faiz oranları ve döviz kurları üzerinden gerçekleştiği görülmektedir.

Başka bir deyişle, bütçe açıklarının cari açıklar üzerinde reel faiz oranı ve döviz kurundan kaynaklı bir etkinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Şen (2007), çalışmasında 1983-2005 dönemine ait aylık verileri kullanarak ve Türkiye yi ele alarak İkiz Açıklar Hipotezinin varlığını analiz etmiştir. Bu çalışmada Regresyon Analizi ve Granger Nedensellik testi bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılan testlerdir. Yapılan analizler sonucunda İkiz Açık Hipotezinin varlığını kabul eden Keynesci Görüş reddedilirken, bunun aksine Ricardocu Denklik Hipotezi destekleyen bulgular elde edilmiştir. Sonuç olarak 1983-2005 döneminde Türkiye için İkiz Açıklar Hipotezi geçerliliği söz konusu değildir.

Kör (2012), çalışmasında 1992-2011 dönemleri arasında Türkiye için VAR Analizi ve Granger Nedensellik Testi Yapmıştır. Uyguladığı testlerde değişken olarak Bütçe Açığı/GSYİH ve Cari Açık/GSYİH serileri ile reel faiz ve büyüme verileri kullanılmıştır. Uygulanan testler sonucunda değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. İkiz Açıklar Hipotezinin geçerli olmadığı ortaya konulmuştur. Bu testler sonucunda Ricardocu Denklik Hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmıştır.

2.1.1.3. Diğer Çalışmalar

Ata ve Yücel (2003), bu çalışmada Türkiye Ekonomisi için 1975-2002 dönemi arasında üçer aylık veriler kullanılarak, Engle-Granger (E-G) iki aşamalı eş bütünleşme yöntemi ve Granger Nedensellik testi yapılarak ikiz açık hipotezinin geçerli olup olmadığı analiz edilmiştir. Modelde değişkenler olarak bütçe açığı ve cari işlemler açığı kullanılmıştır.

Uzun dönemde eş bütünleşmenin sonucu cari açık ile bütçe açıkları arasında pozitif ilişki olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, Granger-Nedensellik analizi bu etkileşimin yönünü ortaya koymuştur. Burada birinci Gecikme düzeyinde bütçe açıklarından cari işlemler açığına doğru bir nedensellik ortaya konulurken üçüncü gecikmede bu nedenselliğin daha kuvvetli olduğunu, dördüncü ve yedinci gecikme düzeyleri arasında ise cari işlemler açıklarından bütçe açıklarına doğru bir nedenselliğin olduğu ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak her ne kadar farklı gecikme düzeylerinde de olsa hem bütçe açığı cari işlemler açığını etkilemekte hem de cari işlemler açığı bütçe açığını etkilemektedir. Bundan dolayı ikiz açıkların varlığı söz konusu olduğunda, bütçe açığı doğrudan cari işlemler açığını etkilerken dolaylı olarak da cari işlemler açığının etkisi altında kalmaktadır.

Utkulu (2003), çalışmasında 1950-2000 dönemi yıllık verilerini kullanarak bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları arasındaki nedensellik analizini, koentegrasyon hata düzeltme modeli (ECM) kullanarak test etmiştir.

Çalışmada kullanılan değişkenler, dış ticaret açığı ve bütçe açığıdır. Bu değişkenler TL cinsinden ve reel olarak analizlere eklenmiştir. Yapılan analizler çalışmanın Keynesci Teoriye destekler nitelikte olduğunu ortaya koymuştur. Koentegrasyon analizi bulguları bütçe açıkları ve dış ticaret açıklarının uzun dönemde birlikte hareket ettiklerini gösterirken aynı zamanda teorik bağın varlığını kanıtlamıştır. İki değişken arasındaki uzun dönem nedenselliğinin iki yönlü olarak ortaya çıktığını hata düzeltme modeli ve nedensellik bulguları ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle bütçe açıklarındaki artış dış ticaret açıklarındaki artışların nedeni olup, bunun tam tersinin de geçerli olduğu ortaya konulmaktadır.

Bolat, Belke ve Aras (2011), çalışmada 1998-2010 dönemi arasında çeyreklik dönem verileri kullanılarak bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki kısa dönem ve uzun dönem ilişkileri incelenmiş, İkiz Açık Hipotezin geçerli olup olmadığını test edilmiştir. Bu çalışmada sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Uzun dönemde bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında bir ilişkinin olmadığı fakat kısa dönemde bu iki açık arasında kuvvetli bir pozitif ilişki olduğu bulunmuştur. Elde edilen sonuçlarda kısa dönem için İkiz Açık Hipotezinin geçerli olduğunu vurgulayan Keynesgil Yaklaşım desteklenmektedir. Uzun dönemde ise İkiz Açığı reddeden Ricardocu Denklik Hipotezini destekleyen sonuçlar elde edilmiştir.

İyidoğan ve Erkam (2013), çalışmada 1987-2005 döneminde çeyreklik veriler kullanılarak ikiz açıklar hipotezi Türkiye için test edilmiştir. Çalışmada Türkiye ekonomisi için geçerli olan bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymak için Granger tarafından ortaya konulan Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Ampirik analizde değişken olarak bütçe dengesi/GSYİH ve cari işlemler dengesi/GSYİH serileri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular 1987-2005 döneminde Türkiye ekonomisinde cari işlemler dengesinden bütçe dengesine doğru nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle cari işlemler açıklarının bütçe açıklarını doğurduğu çalışmada belirtilmektedir. Sonuç olarak ampirik analizden elde edilen bulgulardan hareketle Türkiye ekonomisi açısından cari işlemler dengesinin temel makro ekonomik değişken olduğu ileri sürülmektedir. Dolayısıyla ekonomi politikaları uygulanırken cari işlemler dengesine yönelik politikaların aynı zamanda bütçe dengesi üzerindeki etkilerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir. Bu çalışmada ikiz açıklar hipotezinin ve Ricardocu Denklik Hipotezinin geçerli olmadığı, bunların aksine Türkiye’de cari işlemler dengesinin bütçe dengesi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır:

3. BÜTÇE AÇIĞI VE CARİ AÇIKLA İLGİLİ GENEL TEORİK ÇERÇEVE

3.1. Bütçe Açığı İle İlgili Teorik Çerçeve

Devletin bir bütçe yılı içerisinde gelirlerinin giderlerinden fazla olması sonucunda oluşan açık bütçe açığı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle gelirlerin giderleri karşılamaması sonucunda oluşan açık, bütçe açığını ifade etmektedir.

Bütçe açıkları iktisadi yaklaşımlar tarafından da önemsenmektedir. Klasik yaklaşım denk bütçe kavramı üzerinde durmuştur. 1929 Ekonomik Buhan' dan sonraki dönemlerde ise Keynesci yaklaşım ön plana çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre, kamu harcama artışının çarpan aracılığıyla ulusal geliri, ulusal gelirinde tasarrufları ve vergi gelirlerini artırması kamu harcamalarını ve bütçe açıklarını artırıcı etki yapmıştır ve bu da "denk bütçe" kavramı yerine "ekonomik denklik" kavramının önem kazanmasını sağlamıştır (Timur, 2005: 18).

Günümüzde birçok ülke için ciddi bir sorun teşkil eden bütçe açıkları, ülkelerin makro ekonomik dengelerinin bozulmasına yol açmaktadır. Bütçe açıklarının ekonomiler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerin giderilebilmesi için bütçe açığının artış hızının azaltılması gerekmektedir.

Bütçe, üzerine yüklenmiş olan ekonomik, mali ve siyasal fonksiyonlarını bütçe büyüklüğü ile birlikte, bütçe gelir ve giderlerinin birleşimi, gelir ve giderlerin denkliliği anlamında denk olması veya açık ya da fazla olması durumunda dengesizlikleri giderebilme adına üzerine yüklenen fonksiyonları yerine getirdiği belirtilmektedir (Yıldırım,2013:427).

Kamu harcamalarının yani hükümet alımları, transfer ödemeleri ve net faiz ödemeleri toplamının kamu gelirlerinden büyük olması bütçe açığını ortaya koymaktadır. Bütçe açığı şu şekilde formüle edilebilir:

$$\text{Bütçe Açığı} = (G+TR+N) - T, (G+TR+N) > T$$

Bu eşitlikte: G hükümet alımlarını, TR transfer ödemelerini, N net faizi, T ise vergi gelirlerini göstermektedir (Ceyhan, 2012: 3).

3.1.1. Bütçe Açığının Alternatif Tanımları

Literatürde bazı avantaj ve dezavantajlara sahip olan birçok bütçe açığı tanımı bulunmaktadır. Bu bütçe açığı tanımlarının her biri farklı amaçlara hizmet etmektedir. Bu bağlamda bütçe açığı ölçüm yönteminin hangisinin kullanılacağı ilk olarak karar alıcı mekanizmanın bu bütçe açığı ölçüm yöntemlerinden ne beklediğine bağlıdır.

Bütçe açığı ölçümü yapılırken seçilen yöntem, sağlıklı bilgi edinme ve aynı zamanda bu bilgilerle hangi politikaların uygulanacağına karar verme anlamında büyük öneme sahiptir. Ayrıca ülkeler arasında anlamlı karşılaştırmalar yapılırken ve bütün alternatif tanımlar arasındaki farklar açısından bu ölçüm yöntemleri önem arz etmektedir (Şen; Sağbaşı, 2004: 1).

Alternatif bütçe açığı tanımları, geleneksel açık, cari açık-sermaye açığı, birincil açık, işlemsel açık, yurtiçi açık yurtdışı açık, nominal bütçe açığı, reel bütçe açığı, yapısal açık dönemsel açık, konsolide bütçe açığı olarak sekiz gruba ayrılabilir.

3.1.1.1. Geleneksel Açık

Geleneksel bütçe açığı, vergi ve vergi dışı gelirlerin toplamı arasındaki farkı ölçen bir yöntem olarak tanımlanabilmektedir (Günay, 2007: 19).

Geleneksel bütçe açığının güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi için, ilk olarak standart muhasebe sisteminin olması gerekmektedir. Fakat gelişmekte olan ülkelerde henüz bu sistem mevcut değildir. Bu da geleneksel açığın sağlıklı bir şekilde ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Geleneksel açık faiz ödemeleri içerdiğinden ve enflasyondan çabuk etkilenmesinden dolayı yanlış değerlendirmelere yol açabilmektedir. Ayrıca geleneksel bütçe açığı sadece merkezi hükümetin bütçe açığını ifade etmekte ve merkezi hükümet dışındaki kamu birimlerinin bütçelerinde açık ya da fazla oluşması durumunda, bütçe açığı azalmış ya da artmış gibi görünebilmektedir. Bu da makro ekonomik politikaların sürdürülebilirliği açısından yanlış yorumlamalara sebep olmaktadır (Şen ve Sağbaşı, 2004: 2).

Geleneksel açık borçlardaki değişim dışarıda bırakıldığında toplam hükümet gelirleri ile giderleri arasındaki farkı ölçmektedir. Geleneksel açık genel olarak nakit bazda ölçüldüğünde "Kamu Kesimi Net Borçlanma Gereği" şeklinde ifade edilebilmektedir (Egeli,2002: 30).

Geleneksel açık yanlış yorumlamalara ve analizlere yol açmaktadır. Bunun nedeni ise geçmiş yıllardaki bütçe açıklarının etkileridir. Bu etkiler geleneksel açığın içinde faiz ve enflasyonun bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Bu ölçütün daha iyi anlaşılması bakımından, bütçe açığı, bütçe fazlası ve bütçe denkliliği kavramlarının anlaşılması gerekmektedir. Bu kavramları şu şekilde formüle edebiliriz:

Bütçe Gelirleri> Bütçe Giderleri= Bütçe Fazlası

Bütçe Gelirleri< Bütçe Giderleri= Bütçe Açığı

Bütçe Gelirleri = Bütçe Giderleri=Bütçe Denkliği

Geleneksel açık şu şekilde formüle edilebilir:

$$\text{Geleneksel Açık} = \frac{\text{Harcamalar} - \text{Gelirler}}{\text{Finansman}}$$

Burada çizginin altı ile üstünü ayıran iki kriter vardır. Bunlar, devlet borcu kriteri ve maliye politikası kriteridir. Devlet borcu kriterine göre, bütçe açığını etkileyen ve yükümlülüklerde herhangi bir değişme meydana getirmeyen harcamalar çizginin üstüne, yükümlülükleri değiştiren (pozitif veya negatif finansman) harcamalar çizginin altına yazılır. Buna örnek olarak; borç faiz ödemelerinin üst kısma, anapara ödemelerinin ise alt kısma yazılmasını gösterebiliriz.

Geleneksel açık kamu borçlarının tespit edilmesi açısından önemlidir. Devletin bir dönem boyunca borçlarındaki artışın boyutunu en sağlıklı şekilde ortaya koyan açık türüdür (Çalışkan Çavdar, 2010:4).

Maliye politikası etkinliğinin ölçülmesinde yetersiz kaldığından dolayı alternatif ölçüm yöntemleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu ölçüm yöntemi gelişmiş ülkeler tarafından eleştirilmektedir. Eleştirilmesinin nedeni ise, standart bir muhasebe sisteminin olmaması ve ülkeleri bir birleriyle kıyaslama imkânı tanımamasıdır.

3.1.1.2. Cari Açık- Sermaye Açığı

Kamu harcamaları içerisinde cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları bulunmaktadır. Cari harcamalar ve yatırım harcamaları milli gelire katkı sağlayabilen harcamalardır. Bu harcamalar gelir yaratabilmektedir. Transfer harcamaları ise ülkenin bireylere doğrudan yaptığı harcamalardır.

Cari harcamaların cari gelirlerden çıkarılması sonucunda cari açık elde edilmektedir. Başka bir ifadeyle yatırım harcamaları ve sermaye gelirlerinin geleneksel açıktan çıkarılmasıyla cari açık oluşmaktadır. Bu tanımlardan yola çıkıldığında yatırım harcamaları ve sermaye gelirleri birden fazla yılı kapsadığı için ve dolayısıyla gelecekte reel getirileri olan harcamalar olduğu için hesaplama katılmamaktadır. Bu tür harcamalar kendilerini finanse etmektedirler (Bayrak, 2013: 12-13).

Cari açık, cari bütçede yatırım harcamaları ile sermaye gelirleri hesaba katılmadan oluşan açık olarak ifade edilebilirken, geleneksel açıktan sermaye gelirleri ile yatırım harcamaları arasındaki fark düşürülerek bulunan negatif değer olarak da ifade edilebilmektedir. (Küçüksucu, 2012: 14).

Cari açık şu şekilde formüle edilmektedir;

$$\text{Cari Açık} = \text{Geleneksel Açık} - (\text{Sermaye Gelirleri} - \text{Yatırım Harcamaları})$$

Literatürde cari açığın, ekonomide talep ve büyüme etkisini ölçen bir etkisinin olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenden dolayı cari açık, hükümetin kaynaklarının faaliyete geçirilerek ekonomide büyümeye fayda da bulunabilmesi olarak da yorumlanabilmektedir (Koç,2009: 10).

Ekonomide sermaye açığı kavramı ise, yatırım harcamalarını finanse etmek amacıyla yapılan borçlara ödenen reel faizlerin, yatırımdan elde edilen reel getirilerden yüksek olması halinde ortaya çıkmaktadır.

Sermaye açığı, sadece sermaye harcamaları ile sermaye gelirleri arasındaki farkı sermaye lehine ölçmektedir. Cari harcamalar ile cari gelirlerin sermaye açığında açık ölçüm kapsamı dışında tutulduğu ifade edilmektedir.

Sermaye Açığı = Sermaye Harcamaları- Sermaye Gelirleri olarak ifade edilmektedir (Bayrak, 2013: 13).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi sermaye harcamaları ile gelirleri arasındaki fark sermaye açığı olarak tanımlanırken, cari açık ise cari gelirler ve cari harcamalar arasındaki fark olarak tanımlanır.

3.1.1.3. Birincil Açık

Birincil Açık, bütçenin hükümetin kontrol edebileceği kısmını gösteren (faiz dışı açık) açıktır. Geleneksel bütçe açıklarında faiz ödemelerinin çıkarılmasıyla oluşan açık birincil açık olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle kaynak-harcama dengesi birincil açığı oluşturmaktadır (Küçüksucu, 2012: 11).

Birincil açık ya da faiz dışı bütçe açığı hükümetlerin kendi kontrolleri altındadır. Eğer faiz ödemelerinin etkilerinden arındırılmış bir bütçe hedeflenmişse birincil bütçe açığı kavramı kullanılır ve böylece maliye politikalarının etkileri daha iyi görülür.

Literatürde "Faiz Dışı Açık" olarak da ifade edilen birincil açık, geleneksel açığın ekonomik istikrarı sağlamak için tam bir çözüm üretmediği düşüncesiyle alternatif bir tanım olarak ön plana çıkmıştır.

Kamu hizmetlerini sürdürülmesi için yapılan harcamalar birincil harcama olarak ifade edilirken daha önceki harcamaların finansmanı için alınan borçların

faiz ödemeleri ikincil harcama olarak ifade edilmektedir. Birincil harcamalar olağan olduğu halde faiz harcamaları önceki döneme ait açıkların finansmanı olduğu için devredilmiş bir yük niteliği taşımaktadır. Bu yüzden, ikinci grup harcamalar, kamu otoritelerinin karar yetkisi dâhilinde olmayan harcamaları içermektedir.

Bu ayırmadan hareketle; toplam kamu harcamalarından faiz harcamalarının çıkarılmasıyla "Birincil Açık" oluşurken burada meydana gelen fazlalıktan da "Birincil Fazla" oluşmaktadır. Birincil açık şu şekilde formüle edilebilmektedir:

$$\text{Birincil Açık} = \text{Bütçe Açığı} - \text{Faiz Harcamaları} \\ (\text{Kör, 2012: 17}).$$

Faiz ödemelerinin hesaplama dışında bırakılması, cari dönemde maliye politikalarının sürdürülebilir olup olmadığının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Bütçe gelir ve gider dengesindeki gelişmeler faiz ödemelerini de içinde barındırdığından dolayı geçmiş yıllarda oluşan bütçe açıklarının etkisini içinde bulunulan yıla da taşımaktadır. Bu nedenle, cari yılda uygulanan maliye politikası genellikle faiz dışı bütçe dengesi ele alınarak uygulanmaktadır.

Özellikle uluslar arası para fonu (IMF) programları uygulayan ülkelerde temel gösterge olarak birincil açık kullanılmaktadır. Daha çok borçların sürdürülemez hale geldiği gelişmekte olan ülkelerde kullanılan birincil açık ekonomide sürdürülebilir bir büyümenin sağlanması iktisat politikalarının başarısı bakımından gösterge niteliğindedir. Başka bir ifadeyle faiz dışı denge, kamu kuruluşlarının yıllık performanslarının analitik şekilde hedeflenmesi ve ölçülmesi için geliştirilen yöntemlerden biri olarak ifade edilmektedir. Kullanılan bu yöntem uygulanan ülkenin ve kuruluşun mali yapısına göre farklılıklar gösterebilmektedir. Fakat kullanılan yöntemde esas amaç kurumsal yapının ilgili döneme ilişkin öngörülen hedefleri ne kadarını yerine getirdiğinin ölçülebilmesidir (Şimşek, 2007: 27).

Bütçe harcamalarının içine faiz ödemelerinin de dahil edilmesiyle ortaya çıkan bütçe açığı, kamu otoritesine bağlı olarak ortaya çıkan bir bütçe açığı değildir. Bu açık bütçe açıkları tarafından belirlenmektedir (Önder ve Kirmanoğlu, 1996: 35).

3.1.1.4. İşlemsel Açık

Literatürde operasyonel açık olarak da bilinen işlemsel açık enflasyon unsurunu göz önünde bulundurmaktadır. Yani bu açık bütçe açıklarından faiz ödemelerinin enflasyon etkisiyle aşınmaya uğrayan kısmının çıkarılmasıyla elde

edilmektedir. Başka bir deyişle işlemsel açık, birincil açık ile faiz ödemelerinin reel kısmının toplamı olarak tanımlanabilmektedir (Aksoy, 2010: 9).

Daha önce hesaplanan açık türlerinden yola çıkılarak hesaplandığında işlemsel açık şu şekilde hesaplanabilmektedir:

Kamu gelirlerinin kamu giderlerinden fazla olması durumunda geleneksel açık oluşmaktadır. Oluşan bu bütçe açığından faiz ödemelerinin tamamı çıkarıldığında ise birincil açık meydana gelmektedir. Buradan da hareketle bütçe açığından faiz ödemelerinin tamamı değil de, enflasyondan aşınan kısmı çıkarıldığında işlemsel açık oluşmaktadır. Yani işlemsel açık;

İşlemsel (Operasyonel) Açık = Birincil Açık+Reel Faiz Ödemeleri şeklinde de ifade edilebilmektedir.

İşlemsel açık enflasyonist baskı görülen ülkelerde maliye politikalarının kamu borçları üzerindeki etkisini tam anlamıyla görebilmek adına önem taşımaktadır. Bununla beraber kullanılan enflasyon oranının gerçeği ne kadar yansıttığı ve enflasyona bağlı ve enflasyona bağlı faiz ödemelerinin otomatik değişeceğini belirtmesinden dolayı eleştiriye maruz kalmaktadır.

İşlemsel bütçe dengesinde dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise şudur: Borç stokunun ve borçlanmanın vade yapısının istikrarlı bir yapıda olmadığı ülkelerde bu yöntemle elde edilen sonuçlar çok dikkatli yorumlanmalıdır. Çünkü kamu borç stoku içinde kısa vadeli ve ya değişken faizli borçların payı arttıkça enflasyon kaybında azalma olduğu ifade edilmektedir (Bayrak, 2013:9).

3.1.1.5. Yurtiçi Yurtdışı Açık

Bütçe açığının yurtiçi ve yurtdışı açık olarak hesaplanmasının sebebi açık bir ekonomide devletin toplam talep üzerindeki etkiyi tam anlamıyla ortaya koymak istemesidir. Ödemeler bilançosunu doğrudan etkileyen kalemleri dikkate almayan yurtiçi açık, geleneksel açığın sadece yurtiçi ekonomik faaliyetlerini dikkate almaktadır. Yurtdışı açık kavramı ise bütçenin sadece dış dünya ile ilişkisi olan kalemlerini dikkate alarak hesaplanırken aynı zamanda, bütçenin ödemeler bilançosu üzerindeki etkisini ortaya koyabilmektedir.

Yurtiçi açık, kamu kesiminin yerel ekonomideki genişletici etkisini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Örneğin, dış ödemeler ya da petrol ihracından sağlanan gelirle finanse edilen yurtiçi mallara yapılan kamu harcamaları yurtiçi açığı doğurur ve söz konusu harcamalar yurtiçi vergilerle karşılanamamışsa yurtiçi bütçe dengesizliği yaratmaksızın toplam talebi daha fazla artırmaktadır (Kör, 2012: 21).

Kamu kesiminin uluslar arası ticaret ve sermaye akımlarına yönelik faaliyetlerinin yoğunluk kazanması halinde, geleneksel açık ölçüsü tam anlamıyla yeterli olmayıp yanılgıya sebep olabilmektedir. Eğer hükümet

tarafından yapılan ithalat ve dış borç ödemesi büyükse, olası bir devalüasyon bütçe açığının genişlemesine sebep olabilmektedir (Yelmer, 2013: 14).

Dışa açık bir ekonomide yurtiçi açık ve yurtdışı açık ayrımı yapılarak bütçe açığı hesaplanmaktadır. Bu ayrımlardaki hesaplamalarda yurtiçi açık ekonomiyi direk etkileyen bütçe unsurlarını kapsarken yurtdışı açık ise dış dünya ile bağlantılı bütçe unsurlarını kapsamaktadır.

3.1.1.6. Nominal Bütçe Açığı- Reel Bütçe Açığı

Kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki fark en genel anlamda kamu açığı olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda kamu gelirleri ve kamu giderlerinin nominal değerleri arasında oluşan negatif fark nominal bütçe açığı iken kamu gelir ve giderlerinin reel değerleri arasındaki fark ise reel bütçe açığı olarak ifade edilmektedir (Bayrak, 2013: 10).

Nominal açıktan faiz oranları etkisi ve fiyat etkisi çıkarılması neticesinde reel bütçe açığı oluşmaktadır. Buna göre reel açık net kamu borçlanmasının gerçek değerinde meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanabilmektedir (Şen, 2007: 16).

Nominal bütçe açığının, enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde kullanılması tam anlamıyla yeterli görülmemektedir. Bundan dolayı enflasyonun bütçe açıkları üzerindeki olumsuz etkisini giderebilmek için reel bütçe açığı kavramı kullanılmaktadır. Reel bütçe açığı hesaplanırken kullanılan harcama ve gelir kalemlerinin reel değerleri ele alınarak hesaplama yapılmaktadır. Reel bütçe açığı enflasyondan arındırılmış kamu açığını belirtmektedir ve aynı zamanda nominal kamu açığının fiyatlar genel düzeyine bölünmesiyle de elde edilmektedir (Bayrak, 2010:12).

Bu iki bütçe açığı kavramı şu şekilde formüle edilebilmektedir:

Nominal Bütçe Açığı= Nominal Kamu Giderleri – Nominal Kamu Gelirleri

Reel Bütçe Açığı= Nominal Bütçe Açığı / Fiyatlar Genel Seviyesi

Reel Bütçe Açığı= Reel Kamu Giderleri- Reel Kamu Gelirleri

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere özellikle bütçe açığı üzerindeki enflasyonist etki dikkate alındığı zaman, fiyatlar genel seviyesi yüksek olan ülkelerde reel bütçe açığı kavramını kullanmak bütçe politikalarının etkinliği açısından daha faydalı olacaktır.

3.1.1.7. Yapısal Açık- Dönemsel (Konjonktürel) Açık

Mali açıkların tespitine göre yapılan ölçüm yöntemlerinde toplam kamu açıkları yapısal ve dönemsel olarak iki grupta değerlendirilmektedir.

Ekonomi tam istihdam durumunda iken ortaya çıkacak olan bütçe açığının tahmini yapısal açık olarak ifade edilmektedir. Yapısal açık ekonomi yapısında oluşan değişmelerin bütçe dengesi üzerinde ortaya çıkacağı etkilerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine imkan vermektedir. Bu nedenle ülkede uygulanacak daraltıcı ve genişletici maliye politikaları hakkında fikir vermektedir (Koç,2009: 17).

Konjonktürel açık ise iktisadi dalgalanmalar sonucunda ortaya çıkan bir açık olarak tanımlanırken, bu dalgalanmaların bütçe açığı üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. İstisnai durumlar söz konusu olsa da çoğunlukla bütçe açığı iktisadi dalgalanmalara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Örneğin, ekonominin durgunluk dönemlerinde kamu gelirlerinde azalma olurken kamu harcamalarında artışlar meydana gelmektedir. Bunun tam tersi olarak ekonominin canlanma döneminde ise kamu geliri artarken kamu giderlerinde azalma meydana gelmektedir(Yılmaz, 2010: 23).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere yapısal ve dönemsel açık kamunun gelir ve giderlerinde iktisadi dalgalanmalar nedeniyle ortaya çıkan değişikliklerin bütçe açığı üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

3.1.1.8. Konsolide Bütçe Açığı

Kamu kesimine ait olan bütçelerin toplanmasıyla elde edilen bütçe "konsolide bütçe" olarak ifade edilmektedir. Ayrıca konsolide bütçe, genel bütçe ile katma bütçenin toplamından oluşmaktadır. Konsolide bütçe gelirleri genel bütçe ve katma bütçelerin gelirlerinin toplamından oluşurken, konsolide bütçe giderleri ise genel ve katma bütçe giderlerinin toplamından oluştuğu vurgulanmaktadır.

$$\text{Konsolide Bütçe Harcamaları} = \text{Genel Bütçe Harcamaları} + \text{Katma Bütçe Harcamaları} - \text{Hazine yardımı}$$

$$\text{Konsolide Bütçe Gelirleri} = \text{Genel Bütçe Gelirleri} + \text{Katma Bütçeler Öz Gelirleri}$$

$$\text{Konsolide Bütçe Açığı} = \text{Konsolide Bütçe Gelirleri} - \text{Konsolide Bütçe Giderleri}$$

olarak formüle edilebilir (Günay,2007: 26).

Konsolide bütçe gelirleri ile konsolide bütçe giderleri arasındaki fark konsolide bütçe açıkları olarak tanımlanabilmektedir. Bu açık aynı zamanda merkezi bütçe gelirleri ve giderleri arasındaki farkı da ölçmektedir.

Genel bütçe ile genel bütçe dışındaki diğer kamu kuruluşlarınca hazırlanan bütçelerin, bir arada düşünülmesi sonucu oluşan bütçe konsolide bütçedir. Konsolide bütçe kamu iradelerinin bütçelerinin toplam rakamlarını içerirken hukuki anlamda bir bütün oluşturmadığı ifade edilmektedir. Konsolide bütçe kamu kesiminin tam ve toplu bir bütçesini ortaya koyma ve bu bütçe ile yönetimi planlama, koordinasyon ve denetimi sağlama amacıyla kullanılmaktadır (Aksoy, 2010:6).

Bir çok ülkede konsolide bütçe açığı yaygın olarak kullanılmaktadır. Konsolide bütçe açığı (conso-lidated budget deficit) konsolide bütçe gelirlerinin giderlerinden az olması sonucunda oluşmaktadır. Yani merkezi hükümet giderleri gelirlerinden daha fazla ise orada konsolide bütçe açığı oluşmaktadır.

3.2. Bütçe Açıklarına İlişkin İktisadi Yaklaşımlar

Çalışmanın bu bölümünde farklı iktisadi akımların görüşleri değerlendirilecektir. Bütçe açığı hemen hemen her ekonomik akımın ilgisini çekmiştir. Bütçe açıklarının oluşumunu inceleyen farklı görüşlere sahip iktisatçılar öncelikle devlet kavramını incelemiş ve devletin işleyişi ile bütçe açıkları arasında ilişki kurmaya çalışmışlardır. Kronolojik sıra takip edilerek öncelikle klasik iktisadın görüşlerine yer verilecek ve Klasik Düşüncenin bütçe açığı ile ilgili görüşleri açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra Keynesci Görüşün bütçe açığına bakış açısı irdelenecek ve 1960'lı yıllarda gücünü gösteren Monetarist Yaklaşımın bütçe açıklarına ilişkin görüşleri ele alınacaktır. Son olarak 20. Yüzyılın sonunda Klasik Yaklaşımın yeniden gündeme getirilmesiyle ortaya çıkmış olan Neo-Klasik Yaklaşımın konuya ilişkin görüşleri değerlendirilecek ve Robert Barro tarafından sistematize edilmiş Ricardian Görüş ile konuya ilişkin en yeni görüşlerin sunulduğu Kamu Tercihleri teorisi incelenecektir.

3.2.1. Klasik Yaklaşım

Öncülüğünü Adam Smith (1723-1790), Thomas R. Malthus (1766-1834), David Ricardo (1772-1823), John S. Mill (1806-1873) gibi iktisatçılar yapmaktadır. Klasik Yaklaşım, devletin; sadece hukuk kurallarını yerine getirmesi, bireylerin mülkiyet haklarını koruması ve ülkenin dış güvenliğinin sağlanması ile sorumlu olması gerektiğini, kamusal malların sunulması dışında hiçbir şekilde ekonomiye müdahalesinin olmaması gerektiğini savunmaktadır.

Klasik iktisada göre piyasa ekonomisindeki aksaklıklar ekonominin dengesi içinde kendi kendini düzeltebilmektedir. Bundan dolayı da devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiğini savunur. Klasikler herhangi bir kamu faaliyetinin ekonomik düzenin doğal işleyişini bozacağı savunmaktadırlar. Ekonomide her arzın kendi talebini yaratacağını savunan Say Kanunu (Mahreçler Yasası) geçerlidir. Bu kanun sayesinde ekonomik krizlerin daha kolay atılabileceği bu yaklaşımın görüşleri arasında yer almaktadır. Bu düşünce ile devletin tüketici olduğu ve özel sektör girişimlerinin kamu girişimlerinden daha verimli olduğu ve vergi ile kamu harcamalarının tarafsız olduğu kabul edilmektedir (Aksoy, 2010: 32).

Klasiklerde devlet faaliyetlerinin sınırlı olması devlet giderlerinin de sınırlı olması gerektiğini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla, Klasikler devlet bütçesinin hem küçük hem de denk olması gerektiğini savunmuşlardır. Bunun sebebi de bütçe açıklarının hem mali hem de parasal disiplini bozduğunu düşünmeleridir. Aynı zamanda enflasyon, işsizlik gibi ekonomik istikrarsızlıkların da bütçe açıklarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Klasikler sadece bütçe açığına değil aynı zamanda bütçe fazlasına da karşıdırlar. Başka bir ifadeyle Klasikler bütçe fazlasının ekonomide atıl kapasiteye sebep olduğunu ve ekonomiyi durgunluğa itebileceğini savunarak bütçenin fazla da vermemesi gerektiğini belirtmişlerdir (Kör, 2012:6).

3.2.2. Keynesci Yaklaşım

1929 yılında yaşanan büyük buhran olarak adlandırılan kriz sonrasında Klasik İktisadi düşünceye olan güven sarsılmış ve piyasa ekonomisinin sorunları çözemeyeceği düşünölmeye başlamıştır. Bu ekonomik buhranı çözmeye piyasanın kendi kendini düzeltebileceği düşüncesi yetersiz kalmış ve bu görüşe karşı talep yanlı politikaları öne süren Keynesgil İktisadi Yaklaşım ortaya çıkmıştır. İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes 1936 yılında yayınladığı "İstihdam, Para ve Faizin Genel Teorisi" adlı kitabıyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Keynes'e göre ekonomi her zaman tam istihdamda dengeye gelmeyebilir. Ekonomi eksik istihdam seviyesinde ya da aşırı istihdam seviyesinde de dengeye gelebilmektedir. Keynes ekonominin eksik istihdam dengeye gelmesinin nedenini efektif talep yetersizliğine bağlamaktadır. Buradan hareketle devlet müdahalesinin gerekliliğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle devletin ekonomiye müdahale ederek ekonomiyi tam istihdam noktasına getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Keynes tam istihdamın tesadüfi, sürdürülemez ve garantisinin olmadığını ileri sürmektedir. Devletin ekonomiye müdahalesi olmadığı sürece ekonominin istikrarsızlığının sürekli ve kalıcı olacağını belirtmektedir (Bayrak, 2013: 16-17).

Keynesci yaklaşımda ekonomide dengeyi sağlayabilmek adına iki tür bütçe teorisi geliştirilmiştir. Bunlar Telafi Edici Bütçe Teorisi ve Devri Bütçe Teorisidir. Telafi Edici Bütçe Teorisi belirli durumlarda belli sınırlar çerçevesinde, iktisadi hayatı buhrandan kurtarmak ve ekonomiyi canlandırmak için bütçe açığını devletin mali araç olarak kullanması şeklinde tanımlanabilir. Bütçe denklığı bu teoride istisnai olarak görülmektedir. Toplam talep eksikliğinin özel sektörden kaynaklandığını ortaya koyan bu teori devletin özel kesimin milli gelirden aldığı paya göre eksik olan harcamalarını telafi etmesi gerektiğini belirtmektedir. Devri bütçe teorisi ise, şu şekilde açıklanabilmektedir. Kamu maliyesinin ekonomik durumu etkilemesi, maliye politikası yolu ile makro ekonomik dengelerin değiştirilebileceği fikrinin yayılması, vergi ve bütçe ile ilgili alınacak önlemlerin giderek artması çok önemli hale gelmiştir. Fakat bütçede her yıl denklik hedefleyen bir mali politika izlenen ekonomide, depresyon dönemlerinde vergilerin artırılması ve kamu harcamalarının azaltılması depresyonu daha da artırmış olacaktır. Refah döneminde ise vergilerin azaltılması ve kamu harcamalarının artırılması toplam talebi iyice fazlaştırarak ve enflasyona sebep olabilmektedir. İşte bu olumsuzlukların devri bütçe teorisini ortaya çıkaracağı belirtilmektedir.

Ekonominin refah dönemlerinde oluşturduğu bütçe fazlaları ile depresyon dönemlerinde oluşan bütçe açıklarını finanse ederek bütçede denge bir yıllık dönemde değil daha uzun bir dönemi kapsayan geniş bir zamanda gerçekleştirilir. Sonuç olarak devri bütçeye ulaşmanın yolu konjonktürel açık ve fazlaların birbirini karşılamaıdır (Küçüksucu, 2012: 21).

3.2.3. Monetarist (Parasalcı) Yaklaşım

Keynesgil iktisat politikaları stagflasyon olgusuna karşı yetersiz kalınca Monetarist (Parasalcı) Görüş ortaya çıkmıştır. Milton Friedman'ın öncülüğünü yaptığı Monetaristler parasal şokların ve ekonomide dengeyi bozan maliye politikalarının ekonomik istikrarsızlığa sebep olduğunu savunmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre ekonomi temelde parasal şoklardan etkilenmektedir. Ayrıca toplam talep, milli gelir, istihdam ve fiyatlar genel düzeyi para arzındaki değişimler aracılığıyla belirlenir.

Parasal istikrarsızlığın ekonomik bunalıma nedeni olduğunu ve devletin uyguladığı para ve maliye politikalarının ekonomik istikrarsızlığa sebebiyet verdiğini savunan Parasalcı Yaklaşım bu düşüncelerini "Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler" prensibiyle ileri sürmüşlerdir. Ekonomide devlet müdahalesinin olmaması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Parasalcı Yaklaşıma göre, ekonomide istikrarın sağlanması para arzı ile milli gelirin aynı oranda artmasına bağlıdır (Ceyhan, 2012: 19-20).

Parasalcı yaklaşıma göre ekonomi her zaman kendiliğinden tam istihdam dengesine geldiğinden, bu dengeyle uyumlu bir biçimde devlet bütçesi de denk olmalıdır. Fakat bütçe açığı olması durumunda, bütçe açığının ekonomideki etkisi bütçe açığının finansmanına göre değişmektedir. Ve bundan dolayı bütçe açığının nasıl finanse edildiği önem arz etmektedir (Kör, 2012: 9).

Parasalcı Yaklaşım, vergilerin ve kamu harcamalarının kamu ve özel sektör arasında en etkin kaynak dağılımını sağlayacak şekilde olması gerektiğini savunmaktadır. Bu dönemde para arzı büyüme oranı ve sabit enflasyon oranını destekleyecek şekilde olmasına dikkat edilmelidir. Böylece parasalcı yaklaşımı savunanlar, üretim ve diğer makro ekonomik değişkenlerden bağımsız olarak durağan bir politika önerebilmektedirler.

Parasalcı Yaklaşım, bütçe açıkları için MB kaynaklarının kullanımına karşıdır. Çünkü böyle bir durumda para arzı artacak ve ekonomide enflasyonist baskılar oluşacaktır. Ayrıca borçlanma yoluyla da açıkların kapatılmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu durumun nedeni ise eğer borçlanma yoluyla açıklar kapatılır ise faiz oranlarının artacağı ve özel kesimin yatırımlarının azalacağı belirtilmektedir. Bu Sav da Friedman' ın ortaya çıkardığı "Dışlama Etkisi" ni tamamlamaktadır (Kör, 2012: 10).

3.2.4. Neo Klasik Yaklaşım

Neo-Klasik Yaklaşım para ve maliye politikalarının yararsız olduğunu ileri sürmektedir. Klasiklerin bütçe açıklarına karşı oldukları düşüncesi Neo-Klasikler tarafından da desteklenmektedir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan gittikçe artan enflasyon ve işsizlik yani stagflasyon Keynesci Görüş tarafından çözüme ulaşamamıştır. Bu da Neo-Klasik görüşü gündeme getirmiştir. Keynes bu noktada Neo-Klasik Yaklaşımın eleştirisine maruz kalmıştır (Küçüksucu, 2012: 22).

Neo-Klasik Model bütçe açıklarını üç temel özellik çerçevesinde ele almaktadır. Bunlardan birincisi tam istihdam varsayımı, ikincisi sonlu yaşam varsayımı ve üçüncüsü de dönemler arası tüketim opsiyonudur. Neo-Klasikler bütçe açığının finansmanında borçlanma yolunun tercih edilmesinin, gelecek dönemlerde bireylerin üzerinde daha fazla yük oluşturacağını savunmaktadırlar (Çalışkan, Çavdar: 2010: 12).

Neo-Klasikler bütçe açıklarını sürekli bütçe açıkları ve geçici bütçe açıkları olarak iki grupta ele almaktadırlar. Bu noktada Keynesci Görüşten farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Sürekli açık ve ya fazla bütçenin tercih edildiği durumda tam istihdam dengesini gerçekleştiren ulusal tasarruf hacmi belirlenebilir. Böylece ekonomi zaman içinde dengeye gelebilir. Bu nedenle, geçici açığın manipüle edilmesiyle tam istihdam dengesindeki dalgalanmaların giderilebileceği savunulmaktadır. Neo-

Klasik görüş sürekli açığın etkileri ile ilgilenirken Keynesci Görüş geçici açığın etkileriyle ilgilenmektedir (Bayrak, 2013: 19).

3.2.5. Ricardocu Denklik Hipotezi

David Ricardo vergi ve borçlanma ile kamu harcamalarının finansmanının ekonomi üzerinde herhangi bir etki yaratmayacağını savunan ilk iktisatçıdır. Bu görüş daha sonra Robert Barro (1974) tarafından geliştirilmiş Ricardo Dengesi ve ya Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi olarak literatüre geçmiştir.

Bu teoremin arka planında rasyonel beklentiler hipotezi bulunmaktadır. John Muth (1961) tarafından öne sürülen bu hipotez, günümüz dünyasının dinamik, rasyonel ve enformasyona kolay erişebilen bireye dayanmaktadır. Rasyonel beklentiler görüşüne göre, bireyler sistematik hata yapmamaktadırlar. Bireyler hata yapabilirler fakat sistematik hata yapmadıkları için bu hataların beklenen değeri sifıra eşit olacaktır (Kurt ve Zengin, 2010: 172).

Ricardocu denklik hipotezinin temel varsayımları şu şekildedir:

- Bireylerin davranışları rasyoneldir,
- Cari dönemdeki devlet borçları, gelecek dönemlerde ödenir,
- Fiyatlar genel seviyesi ve nominal faiz oranları sabittir.

Bu teoride, bireylerin iktisadi kararlar üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde en önemli göstergelerin kamu harcamaları olduğunu savunurken aynı zamanda kamu harcamalarının finansmanının da göreceli olarak önemsiz olduğu ileri sürülmektedir.

Kamu harcamalarının finansmanının vergiler ya da borçlanma olmasının bireylerin tüketim kararlarını etkilemeyeceği ve bu iki finansman biçiminin de sonuçlarının eşit olacağı bu teoremin görüşleri arasında yer almaktadır. Bugün yapılan ve ya gelecekte yapılacak olan kamu harcamaları, toplam harcamaların bugünkü değeriyle ödenmek zorundadır. Bu nedenle, kamu harcamaları düzeyi ve vergi dışı gelirler sabit varsayıldığında, bütçe açığı sebebiyle bugünün vergilerindeki bir azalma gelecekteki vergilerin bu günkü değerlerindeki aynı miktardaki bir artış tarafından dengelenecektir (Barro, 1989: 39).

Özetle bu teoremden, bütçe açığı ortaya çıktığında rasyonel beklentilere sahip olan karar alıcılar, bu gün oluşan açıkların yarın daha yüksek vergiler alınarak kapatılacağını bilmektedirler, bu nedenle gelecekte alınacak yüksek vergileri karşılayabilmek için daha fazla tasarruf yapmaktadırlar. Bundan dolayı Ricardo ekonomide borç almanın ya da vergi koymanın aynı sonucu doğuracağını belirtmektedir. Şu anda alınan bir kamu borcunun gelecekte alınacak bir vergi borcu olduğunu ileri sürmektedir. Gelecekte alınacak olan bu vergi ile bu gün

alınan borcun değeri aynı olduğu düşünülmektedir ve bireyler buna göre davranışlarını ayarlamaktadırlar.

3.2.6. Kamu Tercih Yaklaşımı

Kamu Tercih Teorisi özel ekonomide olduğu gibi kamu ekonomisinde de alınan kararların tamamen birey tercihlerine bağlı olduğunu varsaymaktadır. Bireylerin rasyonel ve tutarlı tercihlere sahip olduklarını savunan bu görüş bireylerin kamu ekonomisinde karar alma sürecinde gösterdikleri seçimleri özel ekonomide de göstereceklerini ileri sürmektedir. Bu bakımdan kamu tercihi teorisi, kamu ekonomisindeki temel amacın "kamu çıkarı" ve ya "toplumsal çıkarı" maksimize etmek olduğu düşüncesini reddetmekte, özel ekonomideki benzer şekilde kamu ekonomisinde de "homo economicus" yani "özel çıkar maksimizasyonu" ilkesini kabul etmektedir (Ceyhan, 2012: 24).

Devletin aşırı derecede büyümesinin ekonomik yozlaşmalara neden olacağını savunan kamu tercihi teorisi, bunun nedenini kamu sektörünün yeni işlevler yüklenmesi, kamu harcamalarının kamu gelirlerinden daha fazla artması olarak açıklamaktadır. Bunun da bütçe açığı anlamına geldiğini ve bundan dolayı bütçe açığı finansmanının gündeme geleceği ifade edilmektedir. Kamu tercihi teorisi iktisatçıları, bütçe açığının finansman yöntemlerinin birçok ekonomik ve siyasal sonuçlar doğuracağını ve bu ekonomik siyasal sorunları gidermenin yolunun devletin güç ve yetkilerini sınırlandırmasıyla gerçekleştireceğini öne sürmüşlerdir. Bu kapsamda devletin güç ve yetkilerini sınırlandırılması gerektiğini öngören iktisatçıları Anayasal İktisat Akımının Oluşmasına öncülük etmişlerdir (Küçükücü, 2012: 26).

3.3. Bütçe Açıklarının Nedenleri, Finansmanı ve Etkileri

Bu bölümde ilk olarak bütçe açığının nedenlerinden kısaca bahsedilecek ve daha sonra Türkiye de bütçe açıklarının nedenleri ele alınacaktır. İlaven bütçe açıklarının finansman yöntemleri eklenerek bütçe açıklarının makro ekonomik politikalar üzerindeki etkilerine yer verilecektir.

3.3.1. Bütçe Açıklarının Nedenleri

Günümüzde bütçe açıkları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Gelişmiş ülkelerde son yıllarda ele alınan bütçe açıklarına neden olan faktörler şu şekilde ifade edilebilir:

- Sosyal güvenlik harcamaları
- Kamu hizmetinden yararlanan insanların sayısındaki artış ve devletin kamu hizmetlerini yerine getirmesinin bir zorunluluk haline gelmesi başka bir ifadeyle sosyal devlet anlayışının güçlenmesi
- Ekonomide yapısal işsizliğin oluşması
- Verimlilikte ortaya çıkan azalmalar

Gelişmekte olan ülkeler için ise bu faktörlerden farklılık arz eden sebepler ortaya çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının nedenleri yapısal siyasi ve askeri faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerdeki açık nedenleri ise şu şekilde ifade edilebilir:

- Düşük ekonomik kalkınma düzeyi
- Yavaş artan kamu gelirleri
- Kamu gelirlerindeki istikrarsızlık
- Harcamaların hızlı artışı
- Devletin ekonomideki payının büyüklüğü
- Askeri giderlerin yüksekliği

(Şen ve Sağbaş, 2004: 23-24).

3.3.2. Türkiye de Bütçe Açıklarının Nedenleri

Bütçe açıkları Türkiye de uzun yıllardan beri var olan ve ekonomik sorunların temellerini oluşturan bir kavramdır. Bütçe açıklarının kapatılmaya çalışılması sonucunda ortaya çıkan borçlanma ihtiyacı ve bunun hızlı bir şekilde artması ekonomik sorunları beraberinde ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı bütçe açıkları Türkiye için üzerinde durulması gereken önemli bir sorundur.

Türkiye de bütçe genellikle açık vermektedir. Türkiye de bütçe açıklarının sebepleri ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Devletin Yapısı ve Faaliyet Alanlarının Genişlemesi: Toplumsal gelişme ihtiyacı kamu harcamalarında artışa sebep olmaktadır. Maliye teorisinde bu olguya Wagner Kanunu adı verilmektedir. Wagner' a göre, toplumda önlenmesi mümkün olmayan sosyal gelişme arzusu bulunmaktadır. Bu da kamu harcamalarının artmasını zorunlu hale getirmektedir. Toplum zamanla daha kaliteli, daha çeşitli kamu hizmetlerinden yararlanmak istemekte ve devlette artan bu toplum ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kamu harcamalarında artışa gitmek zorunda kalmaktadır (Demir, 2001: 21).

- 2. Kamu Harcamalarının Kamu Gelirlerinden Daha Fazla Artması:** Kamu açıklarında artışın temel nedeni, kamu harcamalarının kamu gelirlerinden daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Kamu gelirlerinin kamu harcamalarının artış hızına yetişememesi kamu açıklarının artmasına neden olmaktadır. Ücret ve maaş ödemelerindeki hızlı artışlar iç ve dış borç faiz ödemeleri ise kamu harcamalarındaki artışın temel nedenidir (Şen, 2007: 24-25).
- 3. Mali Disiplinsizlik:** Kamu gelirleri ve kamu giderlerinin birbirine denk olması mali disiplini ifade etmektedir. Burada kastedilen şey sadece konsolide bütçe denkliği değil aynı zamanda bütçe gelir giderlerinin birbirine denk olması dışında sosyal güvenlik kuruluşları, yerel yönetimler, fonlar, döner sermaye ve kitlerin bütçelerini de kapsayan tüm kamu gelir ve giderlerinin denk olmasıdır (Dileyici ve Özkıvrak, 2000: 5). Ülkemizde kamu maliyesinde yaşanan temel sorunlar; kısaca kamu kesimi borçlanma gereğinin yüksekliği, kamu harcamaları ve kamu gelirleri cephesinde yaşanan disiplinsizlik olarak ifade edilebilir. Bunlara ilaveten 1970’li yıllardan beri yaşanan kronik enflasyon ve bütçe açıkları, sosyal güvenlik kuruluşları ve KİT’lerin bütçe üzerindeki ağır yükü de eklenebilir. Ayrıca özellikle 1990 yılından sonra yaşanan iç borç stokundaki artışlarda sebepler arasında yer almaktadır. Buradan da yola çıkarak kamu maliyesinde yaşanan sorunların temelinde mali disiplinsizliğin olduğu söylenebilir (Dileyici ve Özkıvrak, 2004: 4).
- 4. Kamu Bürokrasisi:** Demokrasilerde, bütçeler üzerindeki temel kararları, seçilen politikacılar vermektedir. Fakat bu kararlar atanmış bürokratlar tarafından uygulanmaktadır. Bürokratlar bir fayda maksimizasyonu içerisinde oldukları ve karşı karşıya oldukları sınırlamalar dahilinde, kendileri için en avantajlı durumda olmaya çalışmaktadırlar. Bürokratlar kendilerine konulan sınırlar içerisinde, kamu harcamalarını genişletmeye çalışmaktadırlar. Kamu harcamalarında gerçekleştirdikleri büyüklükler kariyerleri için önemlidir. Dolayısıyla Türkiye de kamu bürokrasisi kamu harcamalarını artırıcı etkilere yol açmaktadır (www.akademikiktisat.net) .
- 5. Kayıt Dışı Ekonomi:** Kayıt dışı ekonominin kapsamının çok geniş olması, kapsamlı bir tanım yapılmasını zorlaştırmıştır. Kesin ve genel kabul görmüş bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Fakat kayıt dışı ekonomi, "kaynaklarda gözükmeyen, ölçülmeyen, vergilendirilemeyen, yasal ya da yasa dışı gelir yaratıcı ekonomik faaliyetler" şeklinde tanımlanabilir (Işık ve Acar, 2003: 118-119). Kayıt dışı ekonomide özellikle ölçülmeyen vergiler bütçe açıklarına neden olmaktadır. Devlet açığı kapatabilmek için ya enflasyonu göze alarak para basmaya (emisyon)

ya da borçlanmaya gitmektedir. Bu durumun aynı zamanda vergi yükümlülerinin vergi yükünü dürüst yükümlüler aleyhine çevirdiği vergi eşitsizliğine yol açtığı ifade edilebilmektedir (Işık ve Acar, 2003: 130).

6. Savurganlık ve Yolsuzluk: Savurganlık olması gerekenden fazla harcama yapılması olarak tanımlanabilirken fırsat maliyetinin kendisini aşan kısmı olarak da tanımlanabilmektedir. Savurganlığın sebepleri ise, başkasının kazancını harcama, kolay kazanma, moda uyma, gösteriş, yararsız adetler ve eğitimsizlik olarak sıralanabilir. Kamu çalışanlarının kamu kaynaklarını kullanıyor olmaları ve başarıya yönelik teşviklerin zayıflığı kamu çalışanlarının savurganlık yapmasına ve verimsiz çalışmalarına sebep olmaktadır (Demir, 2001: 17). Yolsuzluk, rüşvet, haraç, zimmet, iltimas, iltihias, kaçakçılık, görev ve yetki suiistimali gibi yasa dışı ve ahlak dışı sayılabilecek, haksız rekabet sağlayarak haksız kazançta yol açan tüm işlem ve eylemleri içermektedir. Merkeziyetçi yönetim, hantal bürokrasi, kötü kanunlar, ahlaki yozlaşma yolsuzluğun sebepleri olarak sıralanabilmektedir (Demir, 2001: 18). Kamu kesimlerinin savurganlıkları ise, sokak lambalarının bazen erken yanıp geç söndürülmesi, lüks otomobiller satın alınması, lüks bürolar döşenmesi, gösterişli binalar yapılması, tatil beldeleri kurulması, aşırı istihdama gidilmesi, bazı yıllarda devletçe satın alınan tütün ve çayların imha edilmesi olarak ifade edilebilmektedir. Ayrıca partiler arasındaki iktidar olma yarışı, kamu olanaklarının ele geçirilmek istenmesi, seçim kampanyalarının hesapsız vaatler yarışına dönüştürülmesi, kamusal kaynakların kullanımında rasyonellikten uzaklaşmaya sebep olmaktadır. Buna ilaveten kamu teşvik kaynaklarının da amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı yeterince denetlenmemektedir. Kamu açıklarının yüksek faizli kısa vadeli borçlanmayla finanse edilmeye çalışılması açıkları daha fazla artırmakta ve devleti yatırım yapamaz hale sokmaktadır. Artan faiz oranları bir yandan özel reel yatırımları azaltırken diğer yandan da bankaları ve girişimcileri devletin finansörü haline getirmektedir (Demir, 2001: 18).

Kamu gelirleri devletin sadece normal gelirlerinden ibaret değildir. Bundan dolayı bütçe açıkları ortaya çıkmaktadır. İktisatçılar ülkemizdeki bütçe açıklarının sebebini genellikle yüksek büyüme hızı ve/veya vergi sistemimizin yetersizliği olduğunu ifade etmektedirler. Türkiye de bütçe açığını doğuran nedenler:

- Kamusal hizmetlere olan talep
- Hızlı nüfus artışı
- Tasarrufları yüksek tutulan büyüme hızının finansmandan yetersiz kalışı

- Mali disiplinin bulunmayışı
 - Kamu kesiminin büyüklüğü, aşırı istihdam ve sübvansiyonlar
 - Kitlerin politize oluşu
- Şeklinde sıralanabilmektedir.

Bunlara ek olarak 1980’lerde başlatılan ve kısmen bitirilen alt yapı yatırımları kamu kesimi açıklarında önem arz etmektedir. Yine 1990-1991 yıllarında yaşanan körfez krizi de dış etken olarak kamu açıkları sebepleri arasında yer almaktadır. Ayrıca terör olaylarının önlenmesi için yapılan harcamalarda kamu açıkları için yapılan harcamalarda kamu açıkları sebepleri arasında sayılabilir. Ancak bütün bu sebeplerin varlığı; iradi bir maliye politikası sonucunda oluşan bütçe açığının bir sosyal tercih sonucu ortaya çıktığını unutturmamalıdır.

3.3.3. Bütçe Açığının Finansman Yöntemleri

Kamu harcamalarının kamu gelirlerinden fazla olması sonucu ortaya çıkan bütçe açıklarının karşılanması için çeşitli finansman yöntemleri bulunmaktadır. Bunlar:

1. Merkez Bankası Kaynakları
2. Borçlanma (İç ve Dış)
3. Diğer Gelir Kaynakları

Bütçe nakit dengesi ile bütçe arasında ortaya çıkacak açık durumuna göre bütçe finansman ihtiyacı belirlenmektedir. Bu finansman ihtiyacını, hazine karşılamak zorundadır. Bütçe açıklarının azaltılması için genellikle vergileri artırma yoluna gidilmektedir. Kamu giderlerinin azaltılması ise ikinci plana konulmuştur. Sadece kamuda vergilerin yetersiz olduğu düşünülmüş, kamu açıklarının azaltılmasında harcamalar yönü çok fazla önemsenmemiştir. Bu sorunda enflasyonist ya da kısa vadede enflasyonist olmayan yöntemlerle kamu kesimi daha fazla harcanabilir gelir elde ettikçe, harcamalarını o ölçüde artırmıştır (Meriç, 2006: 10).

3.3.3.1. Merkez Bankası Kaynakları

Günümüzde bütçe açıkları gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından biridir. Gelişmekte olan ülkelerin gelir seviyelerinin düşük olmasından dolayı vergilerin artırılması veya kamu açıklarının kısılması tepki uyandırmaktadır bu da bütçe açıklarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarının önemli ölçüde kullanımına neden olmaktadır (Dileyici ve Özkıvrak, 2000: 12).

Kredi ekonomisi ve mali piyasalar bir ülkedeki mali sistemi oluşturmaktadır. Merkez Bankası kaynakları kredi ekonomisinde kullanılırken, mali piyasalar

sisteminde çeşitli mali kurumlardan kaynak temin edilebilmektedir. Bir ülkede mali piyasalar yeterince gelişmiş durumda değilse, kaynakların temini zorunlu olarak kredi ekonomisi, yani Merkez Bankası kaynaklarından karşılanacaktır. Böyle bir yapı da Merkez Bankası özerkliğini tam olarak yerine getiremediğini göstermekte ve siyasi iktidara bağımlı olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Bütçe açıklarındaki artışın parasal genişleme sorununa neden olacağı konusunda yaygın bir görüş birliği vardır. Bu konuda yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuç ise bütçe açıkları para basılarak finanse edilirse enflasyonist eğilimler hızlanacaktır. Enflasyonun tek sebebi para arzındaki artışlar olmamakla beraber, temel sebep olarak para arzının üretim artışından daha fazla artırılması olduğu gösterilmektedir (Şen, 2007: 29).

Monetizasyon, bütçe açıklarının finansmanı amacıyla kamu borç kâğıtlarının Merkez Bankası tarafından satın alınmasıdır. İç borçlanmadan kurtulmanın bir yolu olarak düşünülen Monetizasyon para basılarak iç borçların ödenmesi olarak da ifade edilebilir. Bir ülkede Monetizasyon zorunlu hale geliyorsa o ülkenin mali sisteminin zayıf olduğu düşünülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, vergi tabanının genişletilememesi, vergi toplama maliyetinin yüksekliği, etkin olmayan vergi idaresi, mevcut kaynaklar üzerindeki vergi yükünün yüksekliği gibi unsurlar kamu gelirlerinin harcamaları karşılama yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Sürekli düşük seyreden kamu gelirleri ve önlenemeyen kamu harcamaları da eklenince bütçe açıkları giderek yükselmekte ve kronik hale gelmektedir. İlaveten gelişmemiş sermaye piyasası ve düşük özel tasarruf ile yetersiz dış finansman sorunları da ortaya çıkınca bütçe açıklarının Monetizasyonla karşılanmaya çalışılması kaçınılmaz bir hal almaktadır (Şen ve Sağbaş, 2004: 58).

Enflasyonist ortamlarda hükümetler Merkez Bankası kaynakları ile mali açığın giderilmesi yani parasallaştırılması yoluyla iki tür gelir elde etmektedirler. Bu gelirler senyoraj ve enflasyon vergisidir.

Senyoraj parasallaştırma yoluyla devletin elde ettiği bir gelirdir. Hükümetin para basması, ekonomide enflasyona neden olmakta ve halkın reel geliri yani satın alma gücü azalmaktadır. Yani halk satın alma gücünün bir kısmını zorunlu olarak hükümete aktarmış olacak bu da enflasyonun vergi şeklinde işlem görmesine neden olacaktır. Böylece hükümet ek harcamalarını finanse etmek için sanki vergi gelirlerini yükseltmiş gibi daha fazla harcama yapacak ve halkın harcama gücü azalacaktır. Hükümetler açıklarını para basarak finanse ettiklerinde parasal dengelerin reel değerlerini sabit tutabilmek için bu parayı halkın elindeki nominal değerlere eklemiş olacaklardır. Fakat bütçe açıklarını finanse etmek için kullanılan senyorajın da bir sınırlaması bulunmaktadır. Yüksek enflasyon

durumunda hane halkı ellerinde bulunan yerli paranın satın alma gücünün eridiğini fark ettiklerinde, bu parayı dövizle değiştirmeye başlayacaklardır ve bundan dolayı ülkede resmi olmayan dolarizasyon başlayacak ve yerli paraya olan itibar giderek azalmaya devam edecektir (Küçüksucu, 2012: 30).

Parasallaşma yoluyla elde edilecek ikinci gelir türü enflasyon vergisi olarak belirtilebilmektedir. Bütçe açıklarını kapatabilmek amacıyla Merkez Bankası kaynaklarına başvurularak para basma yoluna gidilmesi para arzını olması gerekenden fazla artırarak enflasyona neden olmaktadır. Burada enflasyon kişilerin gelirlerini azaltırken aynı zamanda da vergi görevini görmektedir. Buna da enflasyon vergisi adı verilmektedir.

Bütçenin emisyonla finansmanı sonucunda toplam gelirden ortaya çıkan artışın vergi hasılatını da artırması ve bir süre sonra bu bütçenin dengeye gelebileceği ifade edilebilmektedir. Fakat Türkiye de durum bu şekilde değildir. Nitekim 1980 öncesinde aşırı parasal finansmana rağmen bütçe açıklarında bu mekanizmadan dolayı bir azalma olmamakta tam tersi açıklar artmaktadır. Bu durumun vergi sistemleri ile ilgili yapısal sorunlardan kaynaklı olduğu ifade edilmektedir. Vergi gelirleri milli gelire göre daha fazla esnek olmasının yanı sıra, aynı zamanda vergiyi doğuran olayla verginin tahsili arasında oldukça uzun bir süre geçmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan bir çok ülkede ve Türkiye de kamu harcamalarının fiyat artışlarından doğan nominal milli gelire uyumu kısa bir zamanda gerçekleşmekte, vergi gelirlerinin nominal gelire uyumu daha uzun bir süreye yayılmakta ve uyum sürecindeki farklılık giderek kamu açıklarının artmasına sebep olmaktadır (Şen, 2007: 31-32).

3.3.3.2. Borçlanma

Devlet, normal gelirlerinin yanında gerektiği zamanlarda borçlanmaya ihtiyaç duyabilmektedir. Borçlanma, kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasında denge ve uyum sağlayan bir kamu geliri olarak ifade edilebilir. Vergi almanın mümkün olmadığı dönemlerde yani verginin sınırına erişildiği zamanlarda bütçe açığını kapatabilmek için borçlanma yolu seçilebilmektedir.

Borçlanmanın devletler için mali, ekonomik ve sosyo-politik gerekleri bulunmaktadır. Devlet vergilerin yetersiz kaldığı durumlarda başka gelir kaynaklarına ihtiyaç duymakta ve kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için borçlanma yoluyla gelir elde etmeye çalışmaktadır. Bundan dolayı borçlanma devlet için geçici bir gelir kaynağı durumundadır (Aslan, 2006: 27).

Devletler borçlanmayı gerçekleştirmek için iki tür kaynak kullanmaktadır. Bunlar iç borçlanma ve dış borçlanmadır. Fakat devletler öncelikle kendi iç kaynaklarından borçlanmayı tercih etmektedirler. Ancak bazı durumlarda dış borçlanmaya gitmek zorunda da kalmaktadırlar.

Borçlanmanın kaynağına göre dağılımı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre farklılık göstermektedir. Az gelişmiş ülkelerde borçlanma dış borçlanma şeklinde iken, gelişmiş ülkeler genellikle iç borçlanmayı tercih etmektedirler. Gelişmiş ülkelerin borçlanmalarının çoğunu iç borçlanma şeklinde gerçekleştirmelerinin nedeni ise devletin ihtiyaç duyduğu kadar borçlanmayı kolaylıkla kendi iç kaynaklarından karşılayabilmesidir (Yıldırım, 2005: 26).

Devletlerin borçlanmaya başvurma sebepleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

1. Devletin borçlanmasının temel nedeni, devletin gelir kaynaklarından daha fazla hizmet vermek zorunda kalmasıdır. Başka bir ifadeyle devlet borçlanmasını bütçe açıklarını kapatmak için gerçekleştirmektedir. Ayrıca devlet bazı durumlarda vergilerle elde edilebilecek gelirden çok daha fazlasına ihtiyaç duyabilmekte, özellikle savaş vb. durumlarda ihtiyaç duyulan fazla geliri karşılayabilmek için kısa vadeli borçlanmaya gidebilmektedir. Çünkü vergi gelirlerinin kısa sürede yükseltilmesi teknik, siyasi ve iktisadi nedenlerden dolayı mümkün olmayabilir. Kamu yatırımlarının önemli bir bölümü oldukça yüksek gelirlerle gerçekleştirilebilen uzun dönemli yatırımlardır. Buna karşılık ülkelerin vergilendirme sistemleri sınırlıdır. Böyle durumlarda da alternatif finansman yolu olarak borçlanma kullanılmaktadır.
2. Borçlanmada diğer bir etken devletin gelir ve giderleri arasında zaman uyumunun sağlanamamasıdır. Yani devlet hazinesinde bazı aylarda gelirler fazla iken bazı aylarda daha az olabilmektedir. Fakat giderler için böyle bir genelleme yapmak mümkün değildir. Giderler yılın bütün aylarında gerçekleşmekte ve bu da zaman açısından karmaşaya neden olmaktadır. Bundan dolayı devlet vergi gelirlerinin az olduğu aylarda borçlanmayla açığı kapatmaya çalışmaktadır.
3. Ekonomide yaşanan konjonktürel dalgalanmalar da devlet gelirlerinin borçlanmayla karşılanmasına neden olmaktadır. Ayrıca Devletin daha önceden aldığı borçları ödeyememesi tekrar borçlanmaya gitmek zorunda kalmasına neden olmaktadır.
4. Yaşanan büyük doğal felaketler de devleti borçlanmaya götürmektedir. Deprem, sel ve büyük yangınlar gibi doğal afetlerin verdiği zararların karşılanması için devlet borçlanmaya başvurmakta bu konuda dış yardımlar alabilmektedir.

Bunların dışında ülkelerde borçlanmaya gidilmesinin sebepleri arasında yeterli sermaye birikimine sahip olunmaması ve iç tasarrufların yetersiz olması, savunma harcamalarının çok fazla olması, yurtdışında yapılan büyük sanayi ve

teknoloji transferleri ve daha çok gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan, dış ödemeler bilançosunda ortaya çıkan kronik açıkların kapatılması sorunu sıralanabilmektedir (Aslan, 2006: 28).

3.3.3.2.(1). İç Borçlanma

Kamu kesiminin tahvil, bono gibi araçlarla iç piyasadan yani; özel kişi ve kuruluşlardan, sosyal güvenlik kuruluşu ve ekonomik kuruluşlardan, ticari bankalardan ve sigorta şirketlerinden borçlanması, iç borçlanma olarak ifade edilebilmektedir.

Bütçe açıkları finansman yöntemlerinin arasında en çok başvurulan yöntemlerden birisi iç borçlanmadır. İç borçlanma devletin itibarına dayanılarak, belirli bir vade sonunda ödenmek üzere, bazı çıkarlar karşılığında ve borç verenlerin rızası, milli para cinsinden ödünç alınan paralar olarak da tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2010: 34).

Hükümetler hem enflasyondan kaçmak hem de iç borç krizinden kurtulmak için iç borçlanmaya başvurumaktadırlar. Fakat aşırı bir şekilde iç borçlanmaya gidilmesi bazı tehlikeler oluşturmaktadır. İç borçlanma ağırlıklı finansman olarak kullanıldığı zaman reel faiz oranları hızla yükselmekte ve bu da enflasyonist baskılara neden olmaktadır.

İç borçlanmanın ağırlıkta olduğu bir finansman modelinde, reel faiz haddinin hızla artması, borçlanmanın parasallaşmasına yol açmaktadır. Reel faiz haddinin büyüme üzerinde olması durumunda, birincil bütçe fazla vermiyorsa borçlanmanın parasallaşması da enflasyonist baskıya neden olarak iç borç stokunun artmasına neden olmaktadır. (Ejder, 2002: 192).

Bütçe açıklarının iç borçlanmayla finanse edilmesi halinde, iç borçlanma yurtiçi faiz oranlarına baskı yapar ve özel sektörün kullanacağı kredileri azaltır. Başka bir ifadeyle bütçe açıklarının ihraç edilen tahvillerle finansmanı, özel sektörün davranışlarını değiştirerek servet etkisiyle birlikte tüketim artışına neden olmakta ve faiz oranlarını artırmaktadır (Küçüksucu, 2012: 32).

Uzun dönemde kamu açıklarının iç borçlanmayla finanse edilmesi ülkeleri ödemeler dengesi krizine sokabilmektedir. Kamunun iç borçlanması, özel kesimi dış borçlanmaya sevk etmesi, ve ya bu kesim için dış borçlanmanın daha cazip hale gelmesi iç borçlanmayı bir dış ödemeler sorunu haline getirebilmektedir.

İç borçlanmanın başka bir olumsuz etkisi de gelir dağılımında adaleti bozmasıdır. Çünkü borçlar daha sonra halktan toplanan vergilerle kapatılmaya çalışılmaktadır. Kamunun iç borçlanma kağıtlarını alanlar ve vergi ödeyenler aynı kişiler olmadığı sürece iç borçlanma farklı gelir grupları arasında kaynak transferine sebep olarak gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiye neden olacaktır (Şen ve Sağbaş, 2004: 68).

3.3.3.2.(2). Dış Borçlanma

Dış borçlanma, yabancı kaynaklardan sağlanan, alınmaları veya geri ödenmeleri sırasında ulusal gelir üzerinde artırıcı veya azaltıcı etki oluşturan uluslar arası ilişkiler sonucunda ortaya çıkan transfer akımları olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle dış borçlanma, bir devletin ve ya devlet kuruluşunun dış kaynaklardan mali ya da reel gelir sağlaması olarak tanımlanabilir. Günümüzde dış borçlanma hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Sosyo-ekonomik hedeflere ulaşmak ve bunun yanı sıra uluslar arası mali ve iktisadi ilişkilerde gelişme ve devletin fonksiyonlarındaki artma, borçlanmayı bir finansman yöntemi olarak ortaya çıkarmaktadır (Yılmaz, 2010: 35).

Dış borçlanmanın temel nedenleri:

- a. Kaynak ve tasarruf açığı
- b. Dış ticaret ve ödemeler dengesi açığı
- c. Bütçe açıklarının giderilmesi
- d. Savunma giderleri için finansman sağlanması
- e. Ekonomik dengeyi sağlayıcı ve koruyucu etkiler
- f. Büyük yatırım ve reformların finanse edilmesi
- g. Kaynak dağılımı ve kullanımında etkinlik sağlayıcı etkiler yaratması
- h. Tasarrufların belli yatırımlara kanalize edilmesinin amaçlanması
- i. Vadesi gelmiş borçlara finansman sağlanması
- j. Olağanüstü harcamaların karşılanması
- k. Devletin milli paranın değerini korumak için gerekli rezerv ihtiyacı içinde olması
- l. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeleri borçlanmaya zorlamaları şeklinde sıralanabilmektedir (Adıyaman, 2006: 23).

Dış borçlar alındıkları zaman milli gelire katkı sağlarken ödeme aşamasında milli gelirden azalmaya neden olmaktadır. Bunun nedeni de bugün alınan borçların gelecekte anapara ve faiziyle birlikte ödenmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca ödemeler zamanında yapılmazsa ülkenin dış borç stoku artacak ve bu da ülke ekonomisi için mali bir yük oluşturacaktır. Bütçe açıklarının finansmanında dış borçlanmanın seçilmesi tehlikelidir. Çünkü dış borçlanma finansman olarak seçildiğinde döviz kuru yükselir, yani ulusal para yabancı para karşısında değer kazanır bu da ihracatı azaltırken ithalatı artırır dolayısıyla dış ticaret açığı genişler.

3.3.3.3. Diğer Gelir Kaynakları

Bütçe açıklarının finansmanında kullanılabilecek diğer bir yol ülkenin sahip olduğu döviz rezervlerini kullanmasıdır. Döviz rezervlerinin kullanımıyla enflasyonist etkiler bir süre durdurulabilir fakat bu yöntemin kısa vadede geçerli olacağı düşünülürken uzun vadede enflasyonist bir baskı oluşturacağı beklenmektedir. Diğer yandan birçok gelişmekte olan ülke yeterli döviz rezervine sahip değildir. Dolayısıyla bu yöntemin uzun dönemde başarılı olamayacağı da ifade edilmektedir. Çünkü bütçe açıklarının finansmanında döviz rezervlerinin kullanımı ülkenin rezervleriyle sınırlı olacaktır. Döviz rezervlerinin azalmaya yüz tutması kurlar üzerinde bir baskı yaparak ulusal paranın aşırı değerlenmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kurlar üzerindeki baskı firmaların maliyetlerinde baskı yapacaktır. İhraç mallarının fiyatlarının artması anlamına gelen bu durum ülkenin rekabet gücünün zayıflamasına yol açmakta ve sonuç olarak cari açık sorunu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca dolaylı yönden de enflasyonist etki oluşacaktır (Şen ve Sağbaş, 2004: 80).

Bütçe açıklarının döviz rezervleriyle kapatılmaya çalışılması yerli paranın değer kazanmasına neden olmaktadır. Ayrıca bütçe açığını kapatmak için döviz rezervlerinin kullanımının da bir sınırı vardır. Rezervler tükendiği zaman devalüasyon ortaya çıkacak kişilerin rezervlerle ilgili sınıra yaklaşıldığı düşüncesine kapılmaları sermaye kaçışına neden olacak ve ödemeler dengesi krizi gündeme gelecektir (Vyshnyak, 2000: 9).

Bütçe açıklarını kapatmak için kullanılan bir başka finansman aracı da yabancı rezerv kullanımınıdır. Para basma yerine yabancı rezerv kullanarak hükümet bütçe açıklarının enflasyonist etkisini azaltmayı ümit etmektedir. Bu politika döviz kurlarının fiyatını yükseltir. Enflasyonu azaltmak için döviz kurunun artış oranını azaltmak gerekmektedir. Bu ise özel sektörün beklentileri ve yaklaşık olarak ulaşılabilecek sınır sermaye akışını ve ödemeler dengesi krizini harekete geçirebilir, rezervlerin tüketilmesiyle paranın devalüasyonu gündeme gelecektir ve para üzerinden yapılacak devalüasyonda spekülörleri olumsuz yönde etkileyebilir. Fakat kararsız kamu politikalarına özel sektör tarafından başlangıçta rasyonel karşılık gösterilmesi gerekmektedir (Şen, 2007: 39-40).

Hükümetlerin kamu harcamalarını karşılamak amacıyla toplumu oluşturan kişi ve kuruluşlardan karşılıksız olarak aldığı vergiler de kamu açıklarının giderilmesinde kullanılmaktadır.

Günümüzde bütçe açıklarının azaltılması gerektiği konusunda görüş birliğine sahip olan iktisatçılar bu bütçe açıklarının nasıl azaltılacağı konusunda bir görüş birliğine sahip değillerdir. Bazı iktisatçılar optimal çözümün kamu harcamalarının azaltılmasıyla gerçekleşeceğini belirtirken, bazıları ise vergilerin artırılmasıyla gerçekleşeceğini iddia etmektedir (Günaydın, 2004: 165).

Bütçe açıklarının finansmanında kullanılan yollardan bir tanesi de özelleştirmelerdir. Giderek artan iç ve dış borçların kapatılmasında, kamu açıklarının azaltılmasını sağlamada finansman aracı olarak özelleştirme kullanılabilir. Fakat bu durum özelleştirme kuramcıları tarafından eleştirilmektedir. Çünkü özelleştirmeden elde edilen gelirler yapısal önlemler alınmadığı sürece geçicidir. Ayrıca kamu geliri sağlamak için bu şekilde özelleştirmeye gidilmesi gelir dağılımında da bozulmalara neden olacaktır. Özelleştirme sadece yeni yatırım alanlarına ve üretim kapasitesini artırmaya yönelik alanlara yapılırsa verimli olacaktır.

3.3.4. Bütçe Açıklarının Makro Ekonomik Göstergeler Üzerine Etkileri

Devletin yapma zorunda olduğu harcamaları finanse etmek için başvuracağı finansman yöntemlerinin arasında dikkate alacağı tercih, ülkenin içinde bulunduğu mali, ekonomik, sosyal koşullara bağlıdır. Alternatif finansman yöntemlerinin hepsi bütçe açığının kapatılmasında kullanılmaktadır. Fakat bu finansman yönteminin yarattığı etkiler farklı olabilmektedir. Bunlar arasındaki tercih, ekonominin mali ve siyasi koşullarına göre değişmektedir. Şimdi sırasıyla bu finansman yöntemlerinin ekonomik göstergeler üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

3.3.4.1. Faiz Oranı Üzerine Etkileri

Bütçenin açık vermesi durumunda bu açığın finansman yöntemi olan iç borçlanma yoluyla kapatılması ekonomide faiz oranlarının yükselmesiyle sonuçlanacaktır. Atıl fonların bulunmadığı tasarrufların yatırımlardan küçük olduğu durumlarda kamunun finansman için kişi ve firmalardan yapacağı borçlanma ile ödünç verilebilir fonlara olan talep artacak ve buna bağlı olarak da faiz oranlarında bir artış meydana gelecektir. Artan faiz oranları özel kesim yatırımlarını azaltarak dışlama etkisine sebep olacaktır (Bayrak, 2013: 29).

Ayrıca bütün bunların neticesinde özel kesim yatırımları dışlanırsa ekonomide var olan kaynaklar yatırımlara değil, cari ve transfer harcamalarına yönelecektir. Kaynakların bu alanlara yönelmesi de ekonomik büyüme hızının azalmasına sebebiyet verecektir (Küçükücü, 2012: 36).

Devlet bütçe açıklarının finansmanında borçlanma yerine para basımını tercih eder ve milli gelirdeki büyümenin de üzerinde bir para basımı söz konusu olursa bu durum da enflasyon oranında bir artışa neden olacaktır. Enflasyon oranındaki bu artış uzun dönemde faiz oranını yükseltici bir etki yapacaktır. Enflasyonda yaşanan bu artış ise, bu süreç içinde faiz oranlarının artmasına neden olacaktır (Yıldırım, 2005: 64).

Bütçe açıklarının kapatılmasında devlet iç borçlanma yerine dış borçlanma aracına da başvurabilmektedir. Bu finansman yöntemine başvurulduğunda, kısa dönemde ülkeye net servet girişi olurken, uzun dönemde ülkeden kaynak çıkışına neden olmaktadır. Yabancı yatırımcılar devlet tahvili alabilmek için ulusal paraya ihtiyaç duyacaklardır. Bunun neticesinde de ulusal paranın değerinde bir artış yaşanacak, bundan dolayı da ihracat azalırken, ithalatta bir artış yaşanacaktır. Bütün bu gelişmeler ödemeler bilançosu açığına yol açarken, faiz oranlarının da artmasına neden olacaktır (Bayrak, 2013: 29).

3.3.4.2. Enflasyon Üzerine Etkileri

Bütçe açıklarının enflasyon üzerindeki etkisi incelenirken, açıkların kapatılmasında finansman yöntemleri dikkate alınmaktadır. Bütçe açıkları birçok makro ekonomik soruna neden olmaktadır. Bütçe açığının ekonomik istikrarı sarsacak en büyük sonuçlardan biri de enflasyon göstergesi olarak bilinmektedir.

Bütçe açığının kapatılmasına para basımına başvurulması, ekonomide parasal bir genişlemenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu parasal genişleme ise, enflasyon oranlarında bir artışı beraberinde getirecektir. Merkez bankası tarafından satın alınan borçlanma araçları ile kaynaklar kamuya aktarılmış bütün bunlar neticesinde para arzı artışı gerçekleşmiştir. Yani ekonomide enflasyonist bir sürecin başladığı ifade edilmiştir. Burada para arzının enflasyonist etkisinden söz edilirken önemli olan nokta ekonominin içinde bulunduğu durumdur. Ekonomide yaşanan durgunluk ve yüksek işsizlik dönemlerinde gerçekleşen para arzı artışının enflasyon yerine toplam hasılayı artırabileceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla para arzındaki her türlü artışın enflasyona yol açacağı düşüncesi hatalı olacaktır (Yelmer, 2013: 39).

Bütçe açıklarının kapatılmasında iç borçlanmaya başvurulması söz konusu olduğunda Merkez Bankası kaynakları, kamu bankaları kaynakları ve özel bankaların kaynakları kullanıldığı zaman para arzında bir artış ortaya çıkacaktır. Yaşanan bu süreçte de yine enflasyon olgusunun ortaya çıkacağı vurgulanmaktadır (Küçüksücu, 2012: 37).

Dış borçlanmaya başvurulduğunda ise, genel olarak kamunun yurt dışından yaptığı borçlanmalarla ve döviz rezervlerinin kullanımının bu süreci etkileyeceği ifade edilmektedir. Yurt dışından elde edilen kaynaklardan kazanılmış olan dövizlerin ekonomide para arzının artmasına enflasyonist bir sürecin oluşmasına sebebiyet vereceği vurgulanmaktadır (Bayrak, 2013: 29).

3.3.4.3. Ödemeler Bilançosuna Etkileri

Bütçe açıkları ile ödemeler bilançosu arasında doğrudan bir etkileşimin olduğu ifade edilmektedir. Ekonomide kamu, bu açıkların finansmanı olarak borçlanma aracına başvurmaktadır. Bu da faiz oranlarının artmasına neden

olmaktadır. Yüksek faiz oranları ise iki etki doğurmaktadır. Bunlardan birincisi özel yatırım harcamalarının azaltılması yani dışlama etkisidir. İkincisi ise, yabancılar için yurt içi yatırımların oldukça çekici hale gelmesidir (Yılmaz, 2010: 44).

Bütçe açıkları ve cari işlemler arasındaki etkileşim, Feldstein Zinciri ile adımlar halinde açıklanmaktadır. Buna göre, bütçe açıkları neticesinde açıkların finansmanı için borçlanmaya başvurulacaktır. Bu ise bilindiği üzere faiz oranlarını artırmaktadır. Artan faiz oranları ise ekonomiye dışarıdan kaynak aktarımına ve ulusal paraya olan talebin yükselmesine neden olacaktır. Yani ulusal para değer kazanmış olacaktır. Bunun neticesinde ise, ihracat olumsuz etkilenirken, ithalat da bir artış meydana gelecek ve ödemeler dengesinde bozulmalar oluşacaktır. Bu durumda cari işlemler dengesinde açığa neden olacaktır (Yelmer, 2013: 36).

3.3.4.4. Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri

Bütçe açıklarının kapatılmasında kullanılan finansman yöntemleri ekonomide adaletli bir gelir dağılımının paylaşımını engellemekte bu paylaşımın daha da kötüleşmesine neden olmaktadır.

Bütçe açıklarının kapatılmasında devletin iç borçlanma yoluna gitmesi gelir dağılımı üzerinde bir takım değişikliklere yol açmaktadır. Borçların anapara ve faiz ödemelerinin yapıldığı kesim ile anapara ve faiz ödemelerine yönelik toplumdaki alınan vergiler neticesinde oluşturulan fayda ve maliyet toplumun gelir dengesi üzerinde etkili olmaktadır. Faizin ödendiği kesimin vergiyi ödeyen kesimden farklı olması ve faizin ödendiği kesimin daha varlıklı ve gelire daha az muhtaç olması, gelirin dağılımıyla ilgili olarak önemli etkiler ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle devlete borç vererek karşılığında faiz geliri elde eden bireylerin genel olarak daha üst gelir dilimlerinde bulunmalarına karşın vergiyi ödeyen bireylerin daha alt gelir diliminde yer alması gelir dağılımındaki adaletsizliği artırmaktadır (Ümit, 2007: 47).

Bütçe açıklarının artması sonucu faizlerin ve emisyonun artırılması enflasyonu beraberinde getirmektedir. Enflasyon ekonomide bazı insanların gelirlerini artırırken, bazılarınınkini de azaltmaktadır. Yani insanların gelirleri artan enflasyondan daha fazla artmış ise, buradan aldıkları pay artmaktayken, insanların gelirleri sabit olduğunda ekonomiden aldıkları pay azalmaktadır. Bu durumda varlıklı kesime ait kısım enflasyondan zarar görmezken, sabit ücretle çalışan kesim enflasyondan zarar görmekte ve ekonomi gelir dağılımını olumsuz etkilenmektedir (Yılmaz, 2010: 45).

Bütçe açıklarının süreklilik kazanması sosyal harcamaların azalmasına, yani düşük gelirli kesimlerin daha fazla yararlanmış olduğu kamusal harcamaların

azalmasına neden olacaktır. Yani sosyal devlet anlayışı ekonomide etkisini kaybetmeye başlamış olacaktır (Küçüksucu, 2012: 39).

Kısaca bütçe açıklarının artması nedeniyle ekonomik dengelerin bozulması devletin gelir dağılımında adaleti sağlamasını engelleyecek ve burada uygulanacak olan politikaları zorlaştıracaktır.

3.3.4.5. Milli Gelire Etkisi

Milli gelir denge düzeyinin oluşmasında bütçe bir araç olarak önemli ölçüde kullanılmaktadır. Belirli bir hedefin gerçekleştirilmesinde, gelir-giderin hesaplanmasında ya da ne ölçüde açık- fazla verileceği önceden kararlaştırılmaktadır.

Bütçenin var olan büyüklüğü ile milli gelir seviyesi arasında gözle görülebilir bir ilişkinin varlığından bahsedilmektedir. Milli gelir arttıkça, bütçe açığının azalacağı söz konusudur. Başka bir deyişle yüksek gelir seviyesinde bütçe fazlası, düşük gelir seviyesinde bütçe açığı olacağı ifade edilmektedir (Yıldırım, 2005: 72).

Hükümetin bütçeye yönelik politikaları milli gelir üzerinde etkili olabilmektedir. Ekonomide gerçekleştirilecek üretim artışında ve tam istihdam durumunda bütçenin açık vermesine tepkide bulunulmayacaktır. Eğer ekonomik istikrar isteniyorsa, dış denge sağlanmak isteniyorsa, bu durumda oluşan bütçe dengesinde daha titiz davranılması gerektiği ifade edilmektedir (Küçüksucu, 2012: 40).

Kamu harcamalarında yaşanan artışlar bütçe açıklarını artırırken aynı zamanda çarpan mekanizmasıyla milli gelirin artmasına ve vergi gelirlerinin yükselmesine sebebiyet verecektir.

3.4. Cari İşlem Açıkları İle İlgili Teorik Çerçeve

Cari işlemler hesabını açıklamadan önce dış ödemeler bilançosunu açıklamak daha faydalı olabilir. Çünkü cari işlem açıkları ödemeler bilançosunun en önemli kalemlerinden biridir. Bu bölümde öncelikle ödemeler bilançosunun tanımı yapılacak daha sonra ödemeler bilançosu kalemlerinden kısaca bahsedilecek ve en gündemde olan cari işlemler hesabının sebeplerine değinilerek cari işlemler hesabı yaklaşımlarından bahsedilecek son olarak da cari işlemler hesabının makro ekonomik göstergeler üzerindeki etkilerinden bahsedilecektir.

3.4.1. Ödemeler Dengesi

Bir ülkenin uluslararası ekonomik ve mali işlemlerinin sistematik kaydı ödemeler bilançosunun kısa bir tanımı olarak ifade edilirken, diğer yandan belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) dış alemden sağladığı gelirle dış aleme yaptığı ödemelerin yer aldığı tablo olarak da tanımlanmaktadır (Yaşar, 2013: 4).

Bir ülkenin mal hizmet ve sermaye akımları gibi işlemler dolayısıyla dış dünyadan sağladığı gelirlerin dışarıya yaptığı ödemelere eşit olup olmadığını ortaya koyan tabloya ödemeler bilançosu denir. Bu tablo aynı zamanda ülkenin belirli bir dönemde dış ekonomik ilişkileri hakkında bilgi vermektedir. Ödemeler bilançosu kavramı bir akımı ifade eder, stok değildir. Aylık, üç aylık yıllık olarak belirli bir dönemdeki işlemleri ölçmektedir. Bir ülkedeki ödemeler bilançosu o ülkelerin ekonomik ve mali durumunu gösterir. Bilançodaki iyileşme ya da kötüleşme o ülkenin uluslar arası alandaki ekonomik ve mali itibarının göstergesi olarak yorumlanmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 327- 328).

Ödemeler dengesini geniş anlamda tanımlamak da mümkündür. Bir ekonomide yerleşik kişilerin, diğer ekonomide yerleşik kişiler ile belli dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistiki bir rapor ödemeler dengesinin geniş anlamda tanımı olarak ifade edilmektedir.

Bu tanımdan da yola çıkarak ödemeler dengesinde iki kelimenin ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar "ekonomi" ve "yerleşiklik" kavramlarıdır. Ekonomi; bir idare altında bulunan coğrafi bölgeyi, yerleşiklik ise; merkezi hükümet, parasal otorite, bankalar, gerçek ve tüzel kişiler gibi o ekonomi içinde faaliyette bulunan kurum ve kişileri ifade etmektedir. Yerleşiklik kavramının ikinci unsuru ise bir ekonomide bir yıldan fazla bir süre içinde devamlı ve düzenli olarak ikamet etmektir (Kurnaz, 2013: 5).

Ödemeler bilançosu genel olarak, mal ve hizmet hareketliliğinin izlenebildiği Cari İşlemler Hesabı, sermaye hareketlerinin kayıt altına alındığı Sermaye Hesabı ve merkez bankasının döviz kuruna yaptığı müdahaleler sonucunda ülkenin uluslar arası resmi rezervlerinde ortaya çıkan hareketliliğin izlenebildiği Resmi Rezervler Hesabından oluşmaktadır. Ayrıca verilerin farklı kaynaklardan elde edilmesi ya da ölçme hataları vb nedenlerden dolayı ödemeler dengesinde tam anlamıyla denklik sağlanamamaktadır. Oluşan hatalar için kullanılan hesap Net Hata Noksan Hesabıdır. Bu hesaplar arasında en çok gündemde olan cari işlemler hesabıdır.

Tablo 3.1. Ödemeler Dengesinin Genel Görünümü (www.tcmb.gov.tr)

ÖDEMELER DENGESİ GENEL GÖRÜNÜM		2013	2014
A-	CARİ İŞLEMLER HESABI	-64.658	-45.947
1.	İhracat	161.789	168.943
2	İthalat	241.696	232.515
	Mal Dengesi	-79.907	-63.572
3.	Hizmet Gelirleri	46.615	50.372
4.	Hizmet Giderleri	23.771	25.148
	Mal Ve Hizmet Dengesi	-57.063	-38.348
5.	Birincil Kaynaklı Gelirler	4.524	4.256
6.	Birincil Kaynaklı Giderleri	13.510	12.978
7.	İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	1.391	1.123
B.	SERMAYE HESABI	-99	-66
C.	FİNANS HESABI	-72.721	-43.058
8.	Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	3.627	7.047
9	Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	12.457	12.535
10	Pörföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	-2.601	741
11	Pörföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	21.385	20.721
11.1	Hisse Senetleri	842	2.559
11.2	Borç Senetleri	20.543	18.162
12	Diğer Yatırımlar: Net Varlık edinimi	-2.370	1.139
12.1	Merkez Bankası	-1	0
12.2.	Genel Hükümet	757	213
12.3	Bankalar	283	1.012
12.4	Diğer Sektörler	-3.409	-86
13	Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	37.535	18.729
13.1	Merkez Bankası	-1.457	-1.905
13.2	Genel Hükümet	-18	-891
13.3.	Bankalar	32.269	15.302
13.4	Diğer Sektörler	6.741	6.223
	Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	7.967	-2.955
D.	Net Hata Net Noksan	2.796	2.487
	GENEL DENGE	-10.763	468
E.	REZERV VARLIKLAR	10.763	-468
14.	Rezerv Varlıklar	9.911	-468
15	Uluslar Arası Para Fonu Kredileri	852	0

Kaynak: TCMB

3.4.1.1. Cari İşlemler Hesabı

Bir ülkenin dış ödemeler bilançosunun en büyük bölümünü cari işlemler hesabı oluşturmaktadır ve bu hesap kalemi milli gelir hesapları içerisinde yer alır. Çünkü cari yılda üretilen mal ve hizmetleri kapsamaktadır. Bu hesapta oluşan açık veya fazlalık ülkenin ekonomisini ve ulusal gelir hesaplarını direkt etkiler.

Ülkenin cari işlemlerden elde ettiği gelirler, cari işlemler sonucu oluşan giderlerden daha büyük olduğu zaman cari işlemler fazlası meydana gelirken, ülkenin cari işlemlerden elde ettiği gelirler, cari işlemler sonucu oluşan giderlerden daha büyük olduğu durumlarda cari işlemler açığı oluşmaktadır.

Cari denge ise;

$$\text{Cari denge} = \text{Mal Dengesi} + \text{Hizmetler Dengesi} + \text{Yatırım Gelirleri Dengesi} + \text{Cari Transferler}$$

Bu denklemin sonucu artı ise cari işlemler dengesi fazlası, eksi ise cari işlemler dengesi açığı söz konusudur (Doğan, 2014: 10).

Cari işlemler hesabı kendi içinde;

- Mal Ticareti
- Uluslar arası Hizmetler
- Uluslar arası Faktör Gelir Giderleri
- Tek-Yanlı Transferler

Olarak ayrılmaktadır.

3.4.1.1.(1). Mal Ticareti

Dış ticareti kapsayan cari işlemler hesabının bir alt kalemi olan mal ticareti hesabı mal ihraç ve ithalinin yapıldığı hesaptır. Mal ihraç ve ithali ülkelerin uluslar arası ticaretinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Hiçbir ülkenin kullandığı bütün malları kendi kendine üretme imkânı yoktur. Bu yüzden bazı ülkeler kendi kendilerine yetebilecek kadar üretmedikleri malları ve ya kullandıkları malları istedikleri maliyette üretmedikleri zaman diğer ülkelere ithal ederler. Bazen ülkeler mallarını kendileri üretmek yerine başka ülkelere satın alarak ihracat yaparlar.

İhracat ülkeye döviz girişi sağladığı için (+) olarak (aktif) tarafına, ithalat ise ülkeden döviz çıkışına sebebiyet verdiği için (-) borç (pasif) tarafına kaydedilir.

Dış ticaret fazlası: İhracatın ithalattan büyük olduğu durumda mal ticareti hesabı fazla vermiş olur bu da dış ticaret fazlası olarak tanımlanmaktadır ya da ihracat ithalatın gerisinde kalmış ise mal ticareti açık vermiş olur bu da dış ticaret açığı olarak ifade edilir. Eğer ihracat ve ithalat değerleri birbirine yakınsa dış ticaret dengesinin sağlandığı kabul edilmektedir (Öztürk, 2013: 9)

Dış ticaret ya da diğer bir isimle görünür ticaret hesabı mal ihracı ve ithalinden oluşur. Reel ekonomideki gelişmelerin en somut göstergesi olan bu kalem aynı zamanda birçok ülkenin ekonomik ilişkilerinde en büyük yeri tutmaktadır.

3.4.1.1.(2). Uluslar arası Hizmetler

Görünmeyenler ya da hizmetler hesabı, hizmet ithal ve ihracının gerçekleştiği cari işlemler hesabının alt kalemidir. Burada hizmet ihracı hesabın aktifinde yer alacak şekilde, hizmet ithali ise borç şeklinde kaydedilmektedir. Uluslar arası hizmetler bazı alt kalemlere ayrılmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Hizmetler hesabı çeşitleri teknoloji içeriklerine göre alt başlıklara ayrılabilir. Buna göre hizmetler; " bilgiye dayalı" ve "geleneksel" hizmet sektörü olmak üzere ikiye ayrılarak değerlendirilmektedir.

Bilgiye dayalı hizmet sektörleri arasında:

Bankacılık, sigortacılık, bilgi teknolojisi danışmanlık, müteahhitlik ve teknik hizmetler, reklamcılık ve dağıtım, sağlık, eğitim, kamu hizmetleri vb. yer almaktadır.

Geleneksel hizmet sektörlerinde yer alan faaliyetler ise ticaret, turizm, taşımacılık, sosyal hizmetler vb. dir (Sezer, 2007: 10).

Turizm geleneksel sektörler arasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye de dış ticaret hesabı yapısal olarak açık verirken, turizm gelirleri sayesinde görünmeyen hesaplar fazla vermektedir.

Yukarıda bahsedilenler dışında birçok uluslar arası hizmet işlemi bulunmaktadır ve bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle bu sayı her geçen gün daha da artmaktadır. Toplam hizmet gelir ve giderleri arasındaki fark hizmetler (Görünmez İşlemler) olarak da ifade edilebilmektedir. Bazen mal ve hizmet işlemleri bir arada ele alınabilir ve bu iki hesabı kapsayacak biçimde mal ve hizmet hesabı olarak bir arada ifade edilebilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 335-336).

3.4.1.1.(3). Uluslar arası Faktör Gelir ve Giderleri

Yurt içindeki yabancı sermaye şirketlerinin kazandıkları karları yurtdışına transfer etmeleriyle ülkede oluşan giderler, ülkeye yapılan uzun ve kısa vadeli yabancı mali yatırımın geliri olarak dışarı ülkelere gönderilen paralar ve ya dış borçlar için ödenen faizler gider olarak uluslar arası faktör gelir ve giderleri hesabında yer almaktadır. Ülkedeki yerleşik kişilerin yurtdışına yaptıkları doğrudan yabancı yatırımlardan elde ettikleri karlar ya da dış mali yatırımlardan elde edilen faiz ve temettü kazançları ve açılan dış kredilerin faiz gelirleri dış alem faktör geliri olarak bu hesaba kaydedilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 336).

Ülkeye giren veya ülkeden çıkan sermayenin kendisi sermaye hesabına kaydedilirken, sermaye yatırımları giderleri (kar, faiz ve temettü transferleri)

sermaye faktörü hizmetlerinden yararlanmanın bedeli olarak görüldüğü için cari işlemler hesabı faktör gelir ve giderleri içerisinde yer almaktadır.

Uluslar arası faktör hareketleri arasında en önemli yeri sermaye faktörü alırken, emek faktörünün de yeri ihmal edilmemelidir. Çünkü çok sayıda mühendis, doktor, bilim adamı gibi nitelikli emek ve ya düz işçi geçici olarak buldukları ülkelerin dışında çalışarak ülkelerine para göndermektedirler. Dolayısıyla uluslar arası faktör gelir ve giderleri hesabına sermaye yatırımlarının gelir ve giderleri kadar emek hareketlerinden kaynaklanan gelir ve giderler de kaydedilmektedir. (Seyidoğlu, 2013: 336).

3.4.1.1.(4). Tek Yanlı Transferler

Karşılıksız transferler olarak da ifade edilebilen bu hesap, ülkeler arasında yapılan bağış ve hibe şeklinde işlemleri içermektedir. Tek-yanlı transfer denilmesinin sebebi ise karşılığında hiçbir ödeme bulunmamasıdır. Resmi ya da özel kuruluşların bağışları da karşılıksız transferler hesabına kaydedilmektedir. Hükümetlerin hibe şeklindeki parasal yatırımları, gıda ve ilaç gibi yardımları, eğitim, sağlık, kültür gibi ticaret dışı alanda gerçekleştirilen faaliyetler bu hesap grubuna örnek verilebilir. Yurtdışında çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler ve ülkemizde sürekli oturmak üzere gelen göçmenlerin getirdiği paralar da bu hesaba kaydedilmektedir (Öztürk, 2013: 11).

3.4.2. Sermaye Hesabı

Sermaye hesabı sermaye ithali ve sermaye ihracından meydana gelmektedir. Sermaye işlemleri; genel olarak bir ülkede yerleşik kişi ve kuruluşların başka bir ülkede yaptıkları fiziki yatırımlarla (üretim tesisleri, bina, arazi vb.), sınır ötesinde aldıkları yabancı tahvil, hisse senedi, hazine bonosu, alım satım, yabancı bankalarda açtırılan mevduat hesapları vb. mali fonlardan oluşmaktadır. Kısaca ülkenin dış ülkeyle yaptığı sermaye işlemleri sermaye hesabına kayıt edilir (Seyidoğlu, 2013: 338).

Sermaye hesabı da cari işlemler hesabı gibi açık veya fazla verebilmektedir. Bakiye pozitif ise sermaye girişi, negatif ise sermaye çıkışı yaşanmıştır.

Uluslar arası ödemelerde temel kurala göre şahıslar veya firmalar bir şey satın aldıkları zaman bedelini ödemek zorundadırlar. Bir ülkedeki ikamet edenlerinin tümünün yurt dışına yaptığı harcamaları, yurtdışından elde ettiği gelirlerden fazla ise açık söz konusudur. Bu açık ya ülkenin varlıkları satılarak ya da dışarıya borçlanılarak kapatılmaya çalışılacaktır. Varlıkların satılması ya da dışarıya borçlanması ise, ülkenin sermaye hesabının fazla vermesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı cari işlemlerdeki bir açık eş tutarda bir sermaye girişi ile finanse edilmektedir (Yıldırım, 2010: 74).

Günümüzde uluslar arası sermaye işlemleri çok karmaşık bir nitelik taşımaktadır. Bu durum ise sermaye işlemlerinin oldukça çeşitlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu karmaşıklıkları giderebilmek adına sermaye hesabı bazı alt gruplara ayrılabilir. Örneğin, işlemler vadesine göre gruplandırılabilirken, aynı zamanda işlem yapanın kişiliğine göre özel ve resmi olarak da gruplandırılabilir.

Vadesine göre uzun süreli ve sermaye kısa süreli sermaye olarak sınıflandırılmaktadır. Uzun süreli sermaye, ülke tarafından yapılan vadesi bir yıldan uzun olan sermaye işlemlerini içermektedir. Üretimde bulunmak amacıyla yabancıların ülkede yaptıkları veya ulusal firmaların yurt dışında gerçekleştirildikleri yatırımlardır. Bu yatırımlara dolaysız sermaye hareketleri de denmektedir. Ayrıca yabancı tahvil ve hisse senedi gibi gelir oluşturan menkul değerlerin alımı ve satımı da bu grupta yer almaktadır. Bu sermaye yatırımları da portföy yatırımlar olarak adlandırılmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 339).

Bunun gibi sermaye işlemleri ödemeler bilançosunun sermaye hesabında yer alırken bu sermaye hareketleri sonucu elde edilen ya da ödenen faiz, kar ve temettü ödemelerine cari işlemlerin hizmetler bölümünde veya yatırım gelir ve giderleri hesabında yer verilmektedir.

Kısa süreli sermaye, bir yıldan kısa süreli 30,60 veya 90 günlük vadeli akımları olan sermaye akımları olarak tanımlanabilir (Yıldırım, 2010: 74).

Günümüzde birçok kısa vadeli sermaye aracı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; hazine bonoları, finans bonoları, mevduat sertifikaları, vadeli banka mevduatları, ihracat kredileri, prefinans kredileri, muhabir açıklarıdır. Bu tür sermaye hareketlerinin amacı genellikle yüksek faiz oranlarından veya beklenen kur değişimlerinden yararlanmaktır.

Sermaye hareketlerinin uzun ve kısa süreli olarak gruplandırılması, bu işlemlerin paraya dönüştürülebilmesi yani likitide özelliğini taşıması ile bağlantılıdır. Fakat kısa süreli mali araçlar oldukça likit varlıklar olmakla beraber bazı uzun vadeli tahviller ve hisse senetleri de kolayca paraya dönüştürülebildiklerinden dolayı bu ikisi arasında ayırım yapmak çok da gerekli görülmemektedir (Seyidoğlu, 2013: 339).

Kısa süreli sermaye hareketlerinin bir kısmı otonom nitelik taşımaktadır. Yüksek faiz oranlarından yararlanmak ya da beklenen kur değişimlerinden yararlanmak için ulusal fonların yabancı para piyasalarına yatırılması bu tür sermaye hareketleri içerisinde yer almaktadır. Bunların dışında kısa süreli bazı sermaye akımları da denkleştirici niteliktedir. Bir pazarlama aracı olarak ihracatçının malını yabancılara vadeli olarak satması bu duruma örnek verilebilir. Böyle bir durumda yabancılara ticari kredi vermiş gözükülmekte ve bu durum denkleştirici nitelik taşımaktadır.

Sermaye hesabındaki toplam alacaklı ve borçlu işlemlerin net bakiyesine sermaye bilançosu adı verilmektedir. Ülkenin bilanço dönemi içerisinde net olarak dış dünya

üzerindeki mali ve fiziki yatırımların artması sermaye bilançosunun borçlu bakiye verdiğini gösterirken, ülkenin dışarıya gönderdiğinden daha fazla sermayenin ülkeye girmesi alacaklı bakiye verdiğini göstermektedir.

Sermaye hesabı da cari işlemler hesabı gibi bazı alt bölümlere ayrılabilir. Bunlar; dolaysız sermaye yatırımları, portfolyo yatırımları, kısa süreli sermaye dengesi vb. şeklinde sıralanabilmektedir. Bu gibi alt bilançolar belirli türdeki sermaye hareketlerini izlemede kolaylık sağlamaktadır.

3.4.3. Resmi Rezervler Hesabı

Resmi rezervler hesabı, ülkenin resmi rezervlerindeki değişimleri göstermektedir. Resmi rezervler hesabının bir anlamda uluslar arası ekonomik işlemlerin finansal sonucunu yansıttığı söylenebilir.

Resmi rezervler hesabında, Merkez Bankasının döviz piyasasında yaptığı müdahaleler sonucu ülkenin uluslar arası rezervlerinde oluşan değişimler net olarak görülebilmektedir. Resmi rezervler hesabı esas olarak denkleştirici bir hesap olmakla beraber dış açık ya da dış fazla olması durumunda merkez bankasının döviz piyasasına müdahalesini yansıtmaktadır (Sezer,2007: 13).

Parasal altın, özel çekme hakkı (SDR), fon nezdindeki rezerv pozisyonu, döviz rezervleri ve diğer alacak hakları resmi rezerv hesabının alt kalemleridir.

Parasal altın rezervleri: Ülkenin parasal yetkisini elinde tuttuğu parasal altın rezervleridir.

Özel Çekme Hakları (SDR): İMF tarafından yaratılan ve üye ülkelerin kotaları çerçevesinde üye ülkelere rezerv sağlamak amacıyla oluşturulan bir uluslar arası rezerv şekli olarak ifade edilebilir.

Uluslar arası Para Fonu Nezdindeki Rezerv Opsiyonu: Üye Ülkelerin İMF' deki rezerv pozisyonları, üye ülkelerin kredi dilimlerinden satın alışlarının toplamı olup, üye ülkelere her an ödenebilen tutarlar olarak ifade edilmektedir.

Döviz Rezervleri: İMF' den satın alınan tutarlar, döviz rezervlerinde artış rezerv pozisyonunda azalışı göstermektedir.

Diğer Rezerv Varlıklar: Yukarıda açıklananları dışarısında kalan rezerv varlıklardır. Bankaların elinde tuttuğu rezerv varlıkların parasal yetkilinin kontrolüne girmesi diğer rezerv varlıklara örnek verilebilir (TCMB, 2014: 12).

3.4.4. Net Hata Net Noksan

Bu kaleme istatistiksel hata ya da istatistiki farklar ismi de verilebilir. İstatistiki farklar, ödemeler bilançosu istatistiklerini muhasebe kayıtları anlamında denkleştiren hesap olarak adlandırılabilir. Bu hesap tek bir kalemden ibarettir. Bu hesaba net hatalar ya da unutulmalar da denilebilir.

Ödemeler bilançosunun otonom veya çizgi- üstü işlemlerinin net bakiyesi ile denkleştirici ya da çizgi-altı işlemlerinin ters yönlü (işareti ters) bakiyesi birbirine eşit olmalıdır. Bununla beraber uygulamada çoğu kez cari işlemler ve sermaye işlemleri kaydedilirken hata, eksiklik, gecikme, unutmaya vb. yapılmaktadır. Dolayısıyla bu eşitlik kendiliğinden sağlanmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı ödemeler bilançosu kayıtlarından elde edilen otonom işlemlerin net bakiyesi, denkleştirici işlemlerin net bakiyesine tam olarak eşit değildir. İşte aradaki farkı denkleştirmek için kullanılan bu tek kalem hesaba net hata noksan hesabı denilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 343-344)

3.5. Cari İşlemler Açığının Sebepleri

Cari işlemler açığını milli gelir yöntemiyle açıklamaya çalıştığımız zaman iki temel kavramla karşı karşıya geliriz. Bunlar;

3.5.1. Yurtiçi Yatırım Artışlarının Sebep Olduğu Cari İşlemler Açığı

Yatırım patlamasının yaşanması daha açıklayıcı bir dille ifade edilirse yurtiçi yatırımlarda büyük bir artışın olmasının çeşitli sebepleri olabilir. Ülkede yeni doğal kaynakların bulunması, yeni ürün geliştirme ve üretime elverişli teknolojilerin geliştirilmesi gibi doğrudan üretimle ilgili gelişmelerden kaynaklı olabilir. Dahası, ticaret sermaye piyasası liberalizasyonu gibi yapısal ekonomik reformlar, enflasyonda düşüş, gelir ve sermaye hareketleri üzerinde bozucu etkisi olan vergi oranlarında indirimle gidilebilir. Bununla beraber, bütçe açıklarında azalma gibi makro ekonomik istikrar politikaları gelecekte yüksek oranlı bir ekonomik büyüme ve yeni yatırımlarda yüksek karlılık beklentisinin olması gibi önlemler sıralanabilir. Böyle bir durumda ülkenin kamu ve özel tasarrufları toplamına eşit olan ulusal tasarruflar, bütün karlı yeni yatırım projelerini finanse etmekte yetersiz kalmakta ve cari işlemler hesabı açık vermektedir. Bu açığın kapatılması için ise yurtiçi tasarruflara başvurulmaktadır (Kökçü, 2010: 20).

Yatırımların ulusal tasarrufu aşan kısmını finanse etmek için ülkenin yabancı tasarrufları kullanması iyi bir seçimdir. Kısa vadede cari işlemler açığı yaratabilen uluslararası ticarete konu olan, uzun vade de ise net döviz girdisi sağlayan alanlara yapılan kamu ve özel sektör yatırımları, orta ve uzun vadede ise yeni sermaye ile üretilen mallar bir süre sonra ülke ihracatını artırarak dış borç, ana para ve faiz geri ödemeleri için gerekli olan cari fazlayı yaratarak cari açığın sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır. Böylece ülke, borçlarından arınarak büyüyecektir. (Vysnak, 2000:3).

Yurtdışına borçlanılırken iki önemli uyarı dikkate alınmalıdır:

Birinci uyarı, yurtdışından alınan borçların dış piyasalara satılabilecek türde yeni mallar üretmek üzere yapılan yatırımları finanse etmek için değil, uluslararası ticarete konu olmayan alanlara yapılması halinde ortaya çıkmaktadır.

İkinci önemli uyarı ise hem uluslararası ticarete konu olan hem de uluslararası ticarete konu olmayan sektör firmaları için geçerli olmaktadır. Yatırımları finanse etmek için fon borçlanmak ancak bu yatırımların getirisinin en azından borçlanılan fonların maliyetini karşıladığı zaman optimal durumdadır eğer maliyeti karşılamazsa ve gereğinden fazla borçlanılırsa ve bu borçlarını kötü projelere yatırırса zarar edebilir ve yatırımların çoğu kötü olursa finansal kriz yaşanır (Şen, 2007: 58).

3.5.2. Ulusal Tasarruflarda Meydana Gelen Bir Azalma Nedeniyle Oluşan Cari İşlem Açıkları

Cari işlemler açığı ulusal tasarruftaki bir azalmadan da kaynaklanabilmektedir. Ulusal tasarruftaki bir azalma özel tasarruflardaki azalmadan ve kamu tasarruflarındaki azalmadan kaynaklanabilir. Kronik şekilde devam eden bütçe açıkları varsa ve harcamalar yapısal vergi hasılatı eksikliği nedeniyle karşılanamıyorsa bu açıkların kapatılması oldukça zordur.

Hane halkının gelecekte yüksek gelir beklentisi nedeniyle cari gelirleri pek fazla artmasa bile bir ekonomik reform ya da istikrar politikası özellikle dayanıklı malların tüketiminde bir artışa yol açabilmektedir. Bu durum gayri safi milli hasıla (gelir) artarken cari tüketim (c) yi de hızla artıracaktır. Bu tüketim artışıyla birlikte özel tasarruflarda düşme yaşanacak, cari işlemler açığı yurtdışından sermaye girişiyle finanse edilmeye çalışılacaktır. Fakat bu dış borç artışı eğer gelecekte gelir artışını sağlayabiliyorsa ve bireyler borçlarını ödeyebiliyorsa endişe yaratmayacaktır (Şen, 2007: 58).

Yukarıda verdiğimiz tanımlamalardan yola çıkacak olursak bütçe açıklarının yol açtığı cari işlemler açığı yapısal olduğu için tehlike oluştururken, ulusal tasarruflarda bir azalma sonucunda oluşan cari işlemler açığı geçicidir ve bizde daha az kaygı uyandırması gerekmektedir.

3.6. Cari İşlemler Hesabına Yönelik Teorik Yaklaşımlar

İktisat literatüründe cari işlemler açığı ve ya cari işlemler fazlası şeklinde dış ödemeler bilançosu dengesizliklerine neden olabilecek ve/veya dış ödemeler bilançosu dengesizliklerini dengeye getirebilecek yaklaşımlar bulunmaktadır.

Bu yaklaşımları Esneklikler Yaklaşımı, Toplam Harcama Yaklaşımı ve Mundel Fleming Yaklaşımı olarak üç grupta inceleyebiliriz.

3.6.1. Esneklikler Yaklaşımı

İkinci Dünya savaşı sonrası çoğu ülkede yapılan devalüasyonun etkilerini araştırmak amacıyla geliştirilmiş bu yaklaşım Klasik Yaklaşım olarak da ifade edilmektedir. O dönemde sermaye akımları günümüzdeki kadar yüksek hacimli

olmadığı ve dikkate alınmadığı için cari işlemler hesabı dış ticaret akımlarının kaçınılmaz sonucu olarak da düşünülebilir.

Cari işlemler hesabındaki sorunların, dış ticaret hesabındaki dengesizliklerden yani mal ve hizmet ihracat ve ithalinden kaynaklandığını Esneklikler Yaklaşımı açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımda temel makro ekonomi politikası aracı olarak devalüasyon önerilmektedir. Çünkü dış dengeyi belirleyen temel unsurun döviz kuru olduğu düşünülmektedir (Timur, 2005: 10).

Döviz kurundaki değişmelerin cari işlemler dengesi üzerinde hacim ve fiyat etkisi olmak üzere iki etkisi bulunmaktadır.

Hacim Etkisi; Esneklikler yaklaşımına göre devalüasyonun ihraç mallarını döviz cinsinden ucuzlatması ülkenin ihracatını teşvik edici bir rekabet gücü sağlar ve yabancı tüketicilerin bu mallara taleplerini artırması sonucunda ülkenin ihracat hacmi yükselmektedir. Diğer yandan devalüasyonun ithal mallarını yabancı para cinsinden pahalılaştırması ülkenin ithalatını azaltır ve yurtiçindeki tüketicilerin bu mallara talepleri azalır sonuç olarak da ülkenin ithalat hacmi daralmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere hacim etkisi cari işlemler hesabının iyileşmesine katkıda bulunur.

Fiyat Etkisi; Devalüasyon sonucunda ihraç mallarının fiyatları yabancı para cinsinden nisbi olarak ucuzlarken ithal malların fiyatı ise ulusal para cinsinden nisbi olarak artmaktadır. Bunun sonucunda ithalatta bir daralma görülmez ise fiyat etkisi cari işlemler hesabının kötüleşmesine neden olabilmektedir.

Cari işlemler hesabı üzerinde değişmelerin net etkisi hacim ve fiyat etkilerinin karşılıklı ağırlıklarına bağlıdır. Eğer hacim etkisi fiyat etkisinden daha büyük ise ihracat gelirleri artacak ve cari işlemler hesabı iyileşecektir. Ters durumda ise ihracat gelirleri azalacağından mal ve hizmetler hesabı kötüleşecektir.

Gelişmekte olan ülkelerde malın fiyat esnekliği düşük olduğundan dolayı ithalat talebi daha fazla artış göstermektedir. Hacim ve fiyat etkisinin eşit olduğu ülkelerde ise ihracat gelirleri herhangi bir değişiklik göstermeyeceğinden cari işlemler hesabında da bir değişiklik olmayacaktır (Timur, 2005: 19).

Esneklikler yaklaşımı cari işlemler dengesine gelişmekte olan ülkelerde de politikalara yönelik tartışmalar eklemiştir. 1970 li yılların ortalarına kadar süren politika tartışmaları birçok iktisatçı tarafından "esneklik karamsarlığı" (elasticities pessimism) olarak ifade edilmiştir ve devalüasyonun ülkenin dış ticaret ve cari işlemler açığını ne ölçüde iyileştirdiğini sorgulamıştır (Edwards, 2001: 3).

Yapısal gelenekten gelen iktisatçılar ise, dış ticaret ve cari işlemler dengesizliğinin yapısal etkenlerden kaynaklı olduğunu ve gelişmekte olan ülkelerin büyümelerini önemli şekilde etkilediklerini savunmuşlardır. Dolayısıyla bu ülkeler cari işlemler ve dış ticaretteki dengesizlikleri giderebilmek

için döviz kuru ayarlamaları gibi geçici önlemlere başvurmak yerine daha etkili ithal ikameci politikalar kanalıyla sanayileşmeyi desteklemelidirler (Edwards,2001: 3)

3.6.2. Toplam Harcama (Massetme) Yaklaşımı

Esneklikler yaklaşımı zamanla yetersiz bulunmuş ve birçok iktisatçı tarafından eleştirilmiştir. Eleştirilmesinin sebebi ise dış ticarete giren malların arz talep ve fiyatlarının dışındaki tüm ekonomik değişkenlerin sabit varsayılmasıdır. Yabancı literatürde massetme yaklaşımı olarak adlandırılan bu anlayış esneklikler yaklaşımındaki bu eksikliği giderebilmek için ortaya konulmuştur. Burada devalüasyonun dış dengeyi sağlayıcı etkileri milli gelir üzerinde yaptığı değişimler açıklanmaya çalışılmıştır (Seyidoğlu, 2003: 486)

Keynes in milli gelir teorisinin uluslar arası ekonomiye uygulamasını toplam harcama yaklaşımı açıklamaya çalışmıştır. Burada devalüasyonun yurtiçi gelir ve fiyatlar düzeyini ve bu yolla da dış dengeyi etkilediği ifade edilmiştir. Toplam harcama yaklaşımının cari işlemler dengesini sağlayıcı etkileri milli gelir üzerinde yaptığı değişimler yoluyla açıklanmaktadır. Bu etkiler ise istihdam ve ticaret etkisidir (Seyidoğlu, 2003: 486)

İstihdam Etkisi: Devalüasyonun cari işlemler dengesini sağlamadaki etkisi ekonominin eksik istihdamda ve tam istihdamda olması durumlarına göre farklılık arz etmektedir. Ekonominin eksik istihdamda olması durumunda devalüasyon sebep olduğu fiyat etkileri kanalıyla ihracat sektörlerine olan iç talebi uyarır. Bu şekilde dış ticaret sektörlerinde artan talep, çarpan(çoğaltan) mekanizması yoluyla tüm ekonomiyi etkiler ve reel milli geliri artırır. Yurtiçi harcama oranındaki artışın üretimdeki artış oranından daha düşük olması halinde devalüasyonun dış ticaret dengesini iyileştirici etkide bulunacağı ifade edilmiştir (Seyidoğlu, 2003: 487).

Ekonominin tam istihdam halinde olması durumunda ise, devalüasyonun doğurduğu fiyat etkileri nedeniyle ihracat ve ithalatta rakip sektörlerle olan talep artacak ve çarpan mekanizması ile tüm ekonomiye etki edecektir. Bu durumda ekonomi tam istihdam durumunda olduğu için üretimin daha fazla artmaması nedeniyle harcamadaki genişlemenin yol açtığı talep artışı, ithalat yoluyla karşılanmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla tam istihdam durumunda devalüasyon dış ticaret dengesini kötüleştirici etkiye sahiptir. Bu koşullar altında devalüasyon gibi harcama kaydırıcı politikaların dış ticaret dengesini iyileştirmesi için sıkı maliye ve para politikaları gibi harcama kısıcı politikalar uygulamak gerektiği ifade edilmektedir (Timur ve Bilgili, 2005: 12).

Ticaret Haddi Etkisi: Devalüasyon ithalatı ulusal para cinsinden pahalılaştırdığı için ithalat ihracat hacmindeki artışla karşılanamamaktadır. Bu

durum ticaret hadlerinin kötüleşmesi anlamına gelmektedir. Bir birim ithalat yapabilmek için daha fazla ihracat yapılması gerektiğinden ticaret hadlerinde meydana gelen kötüleşme reel milli gelirde nisbi olarak azalmaya neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 487).

3.6.3. Mundell - Fleming Modeli

Metzler, Machlup ve Meade, Keynesgil Teoriye yaptıkları çeşitli katkılarla Mundell-Fleming modeline zemin hazırlamışlardır. Bu iktisatçılar Mundell-Fleming modelinin gelişmesine katkıda bulunmuş, bu modeli fiyat ve ücret katılıklarının, işsizliğin ve ülkeler arasında sınırlı düzeyde finansal ilişkilerin bulunduğu, durağan bir ekonomi varsayımı altında geliştirmişlerdir. Bu iktisatçıların Mundell-Fleming modeline en önemli katkıları, ticaret bağlantılarının Keynesci çarpanlar üzerindeki etkisini, uluslar arası yansımalarını, devalüasyon etkilerini, döviz kurlarının ayarlanmasını ve ticaret hadlerinin Keynesci tüketim fonksiyonu üzerindeki etkisini açıklamak olmuştur (Obstfeld, 2001: 4).

Keynesgil modelin uluslar arası ticarete artışa sebep olan etkinin açıklanmasında yetersiz kalması, Mundell-Fleming modelinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

Mundell(1960) ve Fleming(1962) tarafından ortaya atılan modelde Keynesgil Modelin dışa açık ekonomiye adaptasyonu sağlanmış ve böylece literatüre yeni model Mundell-Fleming modeli olarak geçmiştir. Romer (2001) Mundell-Fleming modelinin sermaye hareketleri ve döviz kurları üzerine iki temel varsayımı olduğunu belirtmiştir.

Bunlardan birincisi sermaye hareketleri üzerinde hiçbir engelin olmadığıdır diğeri ise yatırımcıların döviz kurunun değişmeyeceği beklentisi içinde olmalarıdır (Timur, 2005: 11).

Kısa dönem üzerine yoğunlaşan ve IS-LM modelinin açık ekonomiye uyarlanmış hali olan bu model, politika uygulamalarının farklı döviz kuru rejimleri altında üretim düzeyi ve faiz hadleri üzerindeki etkisini açıklamak için kullanılmıştır. Bu modelde farklı döviz kuru rejimleri altında para ve maliye politikalarının ekonomik etkilerinin analizi yapılmıştır.

Mundell-Fleming modeli ekonomide maliye politikalarının Keynesgil Modele paralel şekilde kullanılmasını savunur ve para politikasının kısa dönemde etkisinin görülemeyeceğini savunur. Saleh(2003), Mundell-Fleming modeli çerçevesinde genişletici bir maliye politikası uygulamasının ülke parasının değerlendirilmesine cari işlemler açığına ve sermaye girişine neden olduğunu ifade etmektedir.

3.7. Cari Açığın Finansman Yöntemleri

Cari işlemler dengesinin açık vermesi, ekonominin gelirinden fazla harcama yapmasına olanak sunmakta ve ortaya çıkan cari açığın ise sermaye girişi ya da rezerv azalışı ile finanse edildiği ifade edilmektedir. Ekonomide gelirden daha az harcama yapılması sonucunda cari işlemlerde fazla oluşmakta, bu fazlanın ise sermaye ihracı ve rezerv artışında kullanıldığı vurgulanmaktadır.

Cari açığın oluşması durumunda açığın sermaye ve finans hesabı ile finanse edilmesi gerekmektedir. Ekonominin yatırım, büyüme cari açığın neden olduğu finansman ihtiyacını gidermek için ihtiyaç duyduğu yabancı sermayenin ülkeye girişi şekillerinde de farklılıkların olduğu bilinmektedir. Bunlar uluslar arası sermaye ve doğrudan yatırımlar şeklinde ülkeye girebileceği gibi, portföy yatırımlar, kısa vadeli sermaye (sıcak para) şeklinde de ülkeye girebilmektedir. Bu kapsamda cari açığın finansmanı iki başlık altında ele alınabilmektedir. Bunlardan ilki doğrudan yabancı yatırımlar iken, ikincisi portföy yatırımlardır (Kör, 2012: 52).

Gelişmekte olan ülkeler, kalkınmalarını sağlayabilmek için ülke içi tasarrufların yetersiz olduğu durumlarda ödemeler bilançosunda açık vermemek için dış yatırıma ihtiyaç duyarlar. Bu açığı da yabancı sermaye girişi ile karşılarlar. Yani tasarruf açığının neden olduğu dış açıkları finanse etmede ülkeye giren yabancı sermaye önemli bir faktördür (Saatçioğlu, 2007:1).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları dış açığın finansmanında kullanılan en sağlıklı yöntem olarak bilinmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, kalıcı fiziki varlıklardır ve geri götürülmeleri olanaksızdır. Aynı zamanda dış borç almadan yatırım yapmaya ve dış açık vermeye imkân tanırılar.

Portföy yatırımları: hisse senetlerini, Merkez Bankası, Hükümet, Bankalar ve diğer sektörlerin borç senetlerini kapsar. Sermaye girişlerinin çok önemli bir bölümünü portföy yatırımları oluşturmaktadır. Fakat portföy yatırımların cari işlemler dengesi açıklarını finanse etmede çok ta sağlıklı olmadığı söylenebilir (Şen, 2007: 60).

Yabancı sermaye hareketlerinin ev sahibi ülkeler üzerinde bir takım etkileri bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilmektedir:

- ✓ Ülkeye giren yabancı sermaye yatırımları döviz birikimini sağlamaktadır.
- ✓ Döviz birikiminin ortaya çıkardığı ithalata ve para arzındaki artışa bağlı olarak tüketim ve yatırım harcamaları artmakta, ulusal tasarruflar azalmaktadır. Tüketim ve yatırım harcamalarındaki artış yurt içi hasılanın artmasına neden olmaktadır.
- ✓ Ülkeye giren sermaye akımlarının durması ve ithalattaki artış nedeniyle ülkede cari işlemler açığı oluşmaktadır (Küçükücü, 2012: 59-60).

Ülkeler arasında basit bir şekilde yer değiştirebilen parasal akımlar, uluslar arası faiz farklılıkları, döviz kurunda değişme olasılığı, vergi oranlarındaki değişiklikler, enflasyon ve öteki ekonomik güçlükler, siyasal istikrarsızlıklar vb. faktörlere karşı son derece duyarlıdırlar. Bu yüzden dış ödemede zorluk çeken bazı ülkeler örneğin faiz oranlarını yükselterek parasal akımların ülkeye girişini özendirilmektedirler. Cari açıkların finansmanı olarak sıcak paranın kullanıldığı ülkelerde piyasaya giren döviz sonucu kurlar düşer ve ülke parası değer kazanır. Bu durumda ihracat zorlaşırken, ithalat kolaylaşır. Bu şekilde büyüme gerçekleştiğinde, bu büyüme ithalata dayalı büyüme olarak ifade edilebilmektedir (Şen, 2007: 62-63).

Cari açığı kapatmak için sıcak paranın kullanılması, yabancı sermayedarları çekebilmek adına kısa vadeli ve yüksek faizli borçlanma politikasına başvurulması, gelişmekte olan ülkeleri yıllardır bir borç faiz kısır döngüsüne sokmaktadır. Ayrıca cari işlemler açığının kapatılabilmesi için tekrar dış borçlanmaya gidilmesi ve yeni kaynak sağlamak amacıyla dış borçlanmanın seçilmesi borçları derinleştirmekte ve kronik hale getirmektedir (Küçüksucu, 2012:60).

Bir ülkenin dış ticaret açığı vermesinin nedeni, ithalatın değer olarak ihracattan fazla olması durumuyla açıklanabilir. Az gelişmiş ülkelerin net hammadde satıcısı ve aynı zamanda sanayi ürünü alıcısı olması dış ticaret açığının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Tarım ürünleri fiyatları esnekliğinin düşük olması, sanayi ve tarım ürünleri arasındaki nisbi oranın tarım ürünleri aleyhine olması gibi nedenlerle ithalat serbestleştikçe ihracatı artırarak açığı kapatmayı düşünmek neredeyse imkânsızdır. Az gelişmiş ülkelerin çoğu, gelişmiş ülkeler karşısında dış satımda kota sınırlamasıyla karşılaşırken bu gibi benzeri araçlara başvurma imkanı yoktur. Sanayileşmenin birinci aşamasında dış satıma konu olan mallar girdi olarak kullanıldığından dolayı dış açık daha da artacaktır. Dış satım ve dış alım arasındaki açık dış borçla kapatılmaya çalışılacaktır (Şen, 2007: 63).

Dış borçlanmaya ağırlık verilmesi sonucunda artan dış borç servis yükü ödemeler dengesinde açıklara yol açmaktadır. Bu durum özellikle dış borçların döviz kazandırıcı faaliyetlerde kullanılması durumunda daha belirgin hale gelmektedir. Ancak dış borçlanmanın özel yatırımlar üzerinde daha düşük dışlama etkisi yaratması ve enflasyonist bir baskı sisteminin düşük olması sebebiyle daha çekici hale geldiği belirtilmektedir buna ek olarak dış borçlanma, reel borç yükünü azaltmak için devletin enflasyonu oluşturma imkanını ortadan kaldırdığından daha yüksek parasal ve mali disiplin sağlama özelliğine sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Dış borçlanmayla ekonomi canlandırılmaya yöneltilmelidir. Öncelikle dış borçlanma koşullarının değiştirilebilirliğini artırmak gerekmektedir. Borç faizleri dalgalı olarak belirlendiğinde, yüksek dış borç faiz oranları borç servis maliyetlerini artırabilmektedir. Bu durum daha yüksek açıklara ya da borçlanılamayan kaynakların azalmasına sebep olan bütçeyi ön plana çıkarmaktadır. Buna benzer biçimde nakdin azalması artan borç servisine yol açmaktadır ve daha önce ifade edilen diğer borç finansman yöntemleriyle aynı etkileri meydana getirmektedir. Devlet açıkları kapatmak için borçlandığında ise, dış borçlanma sürdürülemeyen borçlanma seviyesine, tüm kamu harcamalarında aşırı bir borç servisi oranına ve borcun finansmanı için belli miktarda döviz kullanımına yol açabilmektedir. Uzun dönemde ise bu durum borç krizine sebebiyet vermektedir (Meriç, 2006: 6-7).

Esnek döviz kuru sisteminin geçerli olduğu ekonomilerde söz konusu açıklara denk olacak şekilde sermaye fazlalığı ile kapatılmaya çalışılmaktadır. Sıkı para ve maliye politikaları genellikle cari işlemler bilançosu açıklarının giderek arttığı durumlarda uygulanmaktadır.

Bir ülkede ulusal para değer kazanmışsa ve buna ek olarak döviz düşük kurda seyrediyorsa bu ülkede ihracat yapmak zordur ve oluşan olumsuzlukları giderebilmek için ülkede devalüasyon yapılması gerekmektedir. Tam aksi durumda yani ulusal paranın başka paralar karşısında değer kaybetmesi durumunda ise ihracatın artması ve ithalatın azalmasından dolayı hükümet revalüasyona başvurarak ülke parasının tekrar değerli hale gelmesini sağlayacaktır.

Ödemeler bilançosundaki açıkları kapatabilmek için devalüasyon kullanılmaktadır. Çünkü devalüasyon ithal girdilerin fiyatlarını yükseltirken ihracat çıktılarının fiyatlarını düşürmektedir. Böylece devalüasyon yapılan ülkelerde döviz tasarrufu ve döviz girdisi sağlamaktadır. Bu durumda cari açıkları kapatma etkisi görülmektedir. Ülke ekonomisine fayda sağlayan bu özelliğin yanı sıra devalüasyon ithalata dayalı büyüme stratejisi olan ülkeler açısından yeni bir kriz anlamına da gelmektedir. İthal girdi fiyatlarının aşırı yüksekliği ülkede maliyet enflasyonuna sebep olacaktır, bundan dolayı devalüasyonun başarılı olabilmesi için devalüasyondan sonra iç fiyatların sabit tutulması gerekmektedir. Ayrıca ihraç mallarının stoklarının bulunması ve de ihraç mallarının arzını çoğaltabilme olanaklarının olması bir zorunluluktur (Küçüksü, 2012: 62).

3.8. Cari Açığın Makro Ekonomik Etkileri

Bu bölümde cari açıkların milli gelir, büyüme ve dış ticaret gibi makro ekonomik değişkenler üzerindeki etkileri incelenecektir.

Makro ekonomik hesaplar, ekonominin performansının değerlendirilmesine olanak sağlayan ve bu hesaplar aracılığıyla belirlenen ilişkileri kullanarak ileriye yönelik tahmin ve planlamaya yardımcı olan bütüncül bir sistemdir. Makro

ekonomik hesaplar, ekonomide çok sayıda kişi ve kuruluş arasında geçen değişimleri sistemli bir şekilde ekonomik analize imkan verecek şekilde sunmayı amaçlamaktadır. Bir ekonomide belirli bir dönemde, ülkede yerleşik üretim birimleri tarafından üretilen nihai mal ve hizmetlerin değerlerinin toplamı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'yı (GSYİH) vermektedir. Bundan dolayı ülkedeki ekonomik faaliyetlerin genel düzeyini göstermesi açısından, GSYİH bu hesap sisteminde en çok kullanılan önemli bir değişkendir (Yükseler, 1998:3).

3.8.1. Cari Açıkların Milli Gelir Üzerine Etkileri

Cari açıkların milli gelir üzerindeki etkisi gelir, harcama ve tasarruf-yatırım eşitliği olmak üzere üç alt başlık altında incelenebilmektedir.

3.8.1.1. Gelir Açısından Etkiler

Mal ve hizmet ihracat-ithalatı dış alem faktör gelirleri ve karşılıksız resmi ve özel transferlerin varlığı, GSYİH, GSMH ve Harcanabilir Milli Gelir hesaplarını etkilemektedir. GSYİH, milliyet farkı gözetmeksizin bir ülkede yerleşik üretim birimleri tarafından üretilen nihai mal ve hizmetleri kapsayan bir hesaplama yöntemi olarak ifade edilmektedir. GSMH ise, milliyet esasını dikkate alarak milli üretim faktörlerinin yurt dışında elde ettikleri gelirleri de yabancı üretim faktörlerine yapılan ödemeleri de kapsayan bir milli gelir hesaplama yöntemi olarak ifade edilebilir Bu ilişkiler şu şekilde formüle edilebilmektedir:

$Y=GSMH$, $Y_d=GSYİH$, $NFI=$ Net Dış Alem Faktör Geliri olmak üzere;

$$Y=Y_d+NFI \quad (1)$$

Net dış alem faktör gelirleri ise ödemeler dengesinde yer alan şu kalemlerden oluşmaktadır:

1. İşçi Gelirleri(+)
2. Faiz Gelirleri(+)
3. Girişimci Hizmet Gelirleri(+)
4. Faiz Ödemeleri(-)
5. Kar Transferleri(-)

Burada yer alan ilk üç kalem olan işçi gelirleri, faiz gelirleri ve girişimci hizmet gelirleri GSMH'yı artırırken, diğer iki kalem olan faiz ödemeleri ve kar transferleri yurt dışı faktör ödemeleri olduğundan dolayı GSMH'yı azaltmaktadır.

Ödemeler dengesindeki diğer özel resmi karşılıksız transferlerden cari transfer niteliğinde olanların, net dış faktör gelirleri tanımında yer almamasından dolayı

harcanabilir milli gelir hesabında dikkate alınması gerekmektedir. Bilindiği üzere milli gelir (Safi Milli Hasıla), GSMH'dan amortismanların çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Burada harcanabilir milli gelire ulaşmak için milli gelire yurt dışından elde edilen karşılıksız cari transferlerin eklenmesi ve yurt dışından transfer edilen karşılıksız cari transferlerin çıkarılması gerekmektedir. Bu ilişki aşağıdaki şekilde gösterilmektedir:

Y_{ni} = Milli Gelir, d =Amortismanlar, Y =GSMH olmak üzere,

$$Y_{ni} = Y - d \quad (2)$$

Y_{sdi} = Harcanabilir Milli Gelir, $NKCT$ = Net Karşılıksız Cari transfer Gelirleri olmak üzere;

$$Y_{sdi} = Y_{ni} + NKCT \quad (3)$$

Bu formülize edilen eşitliklerde gelirler göz önüne alındığında, cari açıklar ya da başka bir ifadeyle ödemeler bilançosu dengesinin milli gelir üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak hem harcanabilir milli gelir hesabında hem de GSMH hesabında doğrudan ödemeler bilançosu kalemlerinin değerlerinin kullanılması gösterilebilir (Yükseler, 1998: 3-4).

3.8.1.2. Harcama Açısından Etkileri

Kapalı bir ekonomide GSYİH, GSMH'ya eşit olmakta elde edilen gelirin tüketim ve yatırım harcamalarında kullanıldığı ifade edilmektedir. Kısaca şöyle gösterilebilir:

$$Y = Y_d = C_p + C_g + I_p + I_g \quad (4)$$

Y =GSMH

Y_d =GSYİH

C_p =Özel Tüketim

C_g =Kamu Tüketimi

I_p =Özel Yatırım

I_g =Kamu Yatırımı

Açık bir ekonomide GSYİH ve GSMH oranında net dış alem faktör gelirleri nedeniyle bir fark oluşmakta, ekonomide üretilen malların ihraç edilirken yurt içi harcamaların bir kısmı da ithal mallara yapılmaktadır. Bundan dolayı da

yukarıdaki özdeşlik yani (4) numaralı özdeşlik aşağıdaki (5) numaralı özdeşliğe dönüşmektedir:

$$Yd+NFI= Y=Cp+Cg+Ip+Ig+X-M+NFI \quad (5)$$

X= Mal ve Hizmet İhracatı

M=Mal ve Hizmet İthalatı

NFI=Net Dış alem Faktör Gelirleri

Mal ve hizmet ihracatı yabancıların yurt içi üretiminden aldığı pay için yaptıkları harcamayı gösterdiğinden dolayı, tüketim ve yatırım harcamalarına ek olarak yukarıdaki özdeşlikte pozitif bir kalem olarak yer almaktadır. Mal ve hizmet ithalatı ise yurt içinde üretilen mal ve hizmet değeri içinde yer almakta ve nihai mal olarak kullanılmaktadır. Bu yüzden çift saymayı engellemek için mal ve hizmet ithalatı yukarıdaki özdeşlikte negatif kalem olarak yer almaktadır (Çekim, 2009: 40-41).

3.8.1.3. Yatırım- Tasarruf Dengesi Açısından

Ekonomilerde gelirin tüketilmeyen kısmı, tasarruf edilmekte ve yatırımların finansmanı için kullanılmaktadır. Kapalı bir ekonomide, özel ve kamu kesimi tasarruflarından oluşan yurt içi tasarruflar kamu ve özel kesim yatırımları toplamına eşittir. Bu durum şu şekilde formülize edilebilir:

$$Sd=Sp+Sg=Ip+Ig \quad (6)$$

Sd= Toplam Yurt İçi Tasarruflar, Sp= Özel Tasarruflar, Sg= Kamu Tasarruflar

Ip= Özel Yatırım, Ig= Kamu Yatırımı

Açık ekonomilerde ise, dış alemle ilişkiler nedeniyle yatırımlarla yurt içi tasarruflar arasındaki eşitliğin ortadan kalktığı belirtilmektedir. Cari işlemler dengesinin açık ve ya fazla vermesine bağlı olarak yatırımların yurt içi tasarrufların üzerinde veya altında olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda;

$$S=Sd+Sf=Sp+Sg+Sf=Ip+Ig \quad (7)$$

S=Toplam Tasarruflar, Sf= Dış Tasarruf (Dış Kaynak)

Cari işlemler dengesi, karşılıksız sermaye transferlerinin olmaması durumunda dış tasarrufa eşit olur.

$$CAB=X-M+NFI+NKCT=Sf \quad (8)$$

$$NKCT=NKT \quad (9)$$

CAB=Cari İşlemler Dengesi, NKCT= Net Karşılıksız Cari Transferler, NKT= Net Karşılıksız Transferler.

Cari işlemler dengesinin açık vermesi ekonominin gelirinden fazla harcama yapmasına neden olmakta ve ortaya çıkan cari açık ise, sermaye girişi ve rezerv artışı ile finanse edilmektedir. Ekonomide gelirden az harcama yapılması neticesinde, cari işlem dengesinde fazla oluşmakta ve bu fazla da sermaye ihracında ve rezerv artışında kullanılmaktadır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ödemeler dengesinin cari işlemler hesabı ile makro ekonomik etkileri arasında önemli derecede bir ilişki olduğu söylenebilmektedir. Bu durum sermaye hareketlerinde meydana gelen hızlı liberalleşme sürecinden önce, iktisatçıların cari işlemler dengesine verdikleri önemin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Yükseler, 1998: 5).

3.8.2. Ekonomik Büyüme ve Cari Açık İlişkisi

Büyüme, belirli bir amaç doğrultusunda birçok bakımdan ölçülebilen ve çoğunlukla ekonomide üretim kapasitesinde yaşanan artışı belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Ekonomik büyüme ise, toplam sanayi ürünü olarak bilinen GSMH ve /veya GSYİH'deki artış veya kişi başına düşen gelir miktarındaki artış şeklinde ölçülebilmektedir. Ekonomik büyümenin ölçüm metodlarından hangisinin daha sağlıklı olacağı ise ölçümün hangi amaçla yapıldığına bağlıdır. (Yaşar, 2013: 49).

Büyümenin sürdürülebilir olup olmadığı cari açığın sürdürülebilir olup olmadığıyla alakalıdır. Cari işlemler dengesi ile büyüme arasındaki ilişkinin ana kaynağı, milli gelir seviyelerinde meydana gelen artışların iç talepte meydana getirdiği yükselmelerdir. Buna göre iç talepte meydana gelen yükselmeler ithalatı arttırmakta, buna bağlı olarak dış ticaret dengesinde yaşanan bozulmalar da cari açığın oluşmasına neden olmaktadır. İthalat artışı iki nedenden kaynaklanmaktadır. Birincisi, tüketim mallarına olan talebin yeterince karşılanamaması bireylerin yabancı mallara yönelmesine neden olmaktadır. Kriz dönemlerinde ertelenmiş olan tüketim harcamalarının istikrarla birlikte yüksek bir ivmeye ulaşması da tüketim malları ithalinin miktar olarak artışını daha da hızlandırmaktadır. Kriz dönemlerinde ertelenmiş olan tüketim harcamalarının istikrarla birlikte yüksek bir ivmeye ulaşması da tüketim malları ithalinin miktar olarak artışını daha da hızlandırmaktadır. İkincisi ise ihracat sektörünün ithalata

bağlı olmasıdır. Özellikle krizler sırasında ülke parasının devalüe edilmesi ihracat eğilimini arttırırken ihracat sektörünün yatırım ve ara malı ithaline bağımlı olması, ithalatta beklenen kısılmaların gerçekleşmemesine neden olurken ihracat artışının yarattığı gelir etkisi de iç talebi arttırmak suretiyle yurt içi üretim olanaklarına bağılı olarak daha fazla ithalatı teşvik etmektedir (Yaşar, 2013: 49).

3.8.3. Cari Açıklar ve Dış Ticaret İlişkisi

Dış ticaret, malların ve sermayenin ulusal sınırların dışına akışıyla ilgilidir. Dış ticaret ihracat ve ithalat olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Bir malın üretimini gerçekleştiren ülke mevzuatına uygun bir şekilde başka bir ülkeye malını gönderip bedelini yurt içine getirmesi ihracat olarak ifade edilirken, bir malın bedeli ödenerek yurt içine getirilmesi ithalat olarak ifade edilebilmektedir. İhracatta para akışı içeri, mal akışı dışarı doğru iken ithalatta ise tam tersi mal akışı içeri para akışı dışarı doğrudur.

Cari işlemler hesabının en önemli kalemlerinden biri dış ticaret hesabıdır. Cari işlemlerin dengesinin oluşmasında önemli bir yere sahip olan ihracat ve ithalat oranları dış ticaret dengesini göstermektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere cari açıkların oluşmasının altında dış ticaret açıklarının olduğu görülmektedir. Bu nedenle cari açıkla dış ticaret arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. (Çekim, 2009: 49-50).

Reel faizlerin arttırılması yoluyla arttırılan döviz kuru ithalatın azalmasına neden olmaktadır. Bu da öncelikle dış ticaret açığını daha sonra da cari işlemler açığını arttıracaktır. Burada açığın daraltılması ancak üretim maliyetlerinin düşürülmesiyle mümkün hale gelebilmektedir. Kurlar düşük olduğu sürece üretici için ithal girdi yerliye göre daha ucuza geldiğinden üretimle birlikte ithalatta artacaktır. Bunun tam tersi durumda ise döviz kuru değerlerince ithalat oranı düşecek ve ihracat oranı yükselecektir (Sezer, 2007: 66).

4. BÜTÇE AÇIKLARI İLE CARİ İŞLEM AÇIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

4.1. İkiz Açık Teoreminin Ortaya Çıkışı

Bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki ampirik bağ, özellikle ABD’ de 1980’in ikinci çeyreğinde yaşanan yüksek bütçe açıkları ve yine aynı dönemde ortaya çıkan çok yüksek cari açıklar bu iki açığın birbirini etkileyip etkilemediği sorusunu gündeme getirmiştir. Keynesci iktisatçılara göre, bütçe açıklarından cari açıklara doğru sebep sonuç ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Buna göre vergi oranlarında yapılacak indirim veya devlet harcamalarında yapılacak artışın ortaya çıkaracağı bütçe açıkları, reel faizler üzerinde baskı oluştururken, ülkeye sermaye girişi fazlalaşmakta ve ulusal para değerlenmektedir. Bu da cari açıkları kaçınılmaz kılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere Keynesci Görüşte cari açıkların asıl sebebinin bütçe açıkları olduğu ileri sürülmektedir. (Darrat,1988: 880)

İlk olarak bütçe açığı ve cari açık arasında oluşan korelasyon, bu iki açık arasında sebep-sonuç ilişkisi olabileceğini ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak eğer bu iki açık arasında nedensellik bağı varsa bu bağın ortaya çıkarılması ve çeşitli çözüm önerileri ortaya konulması gerekmektedir (Kökçü, 2011: 29).

Bütçe açıkları ile cari açıklar arasında korelasyonun varsayımları ise aşağıdakiler gibidir.

1. Bütçe açıkları cari açıkların nedenidir.
2. Cari açıklar bütçe açıklarının nedenidir.
3. Bu iki değişken arasında nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.
4. İki değişkende karşılıklı olarak birbirinin nedenidir.

Bunlardan ikincisi, bütçe açığı dışındaki diğer sebeplerden dolayı cari açık oluşması durumunda, devletin harcamalarını artırma eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Cari açıklar, ihracatın ithalattan az olduğunu ortaya koyar. Bu durumda artan cari açığın ulusal sanayiye negatif etkilediği ve bunun neticesinde ise cari açıkların milli gelirden azalmaya ve işsizlik seviyesinde artışa yol açtığı ifade edilmektedir. Böyle bir durumda, cari açıklar arttığı için ulusal sanayiye destekleyen harcamaları artıracak bu da bütçe açıklarının artması sonucunu doğuracaktır. Bu durumda da bütçe sadece devlet harcamalarının artması nedeniyle değil ihracat miktarındaki azalma nedeniyle ortaya çıkan daha az milli gelir düzeyine bağlı olarak toplanan daha az vergi gelirlerinden dolayı da daha fazla açık verecektir. Bu halin gerçekleşmesi, dört numaralı hipoteze uygun bir durumdur. Üç numaralı alternatif hipotez ise, bütçe ve cari açıkların sebeplerinin

kendileri dışında, başka faktörler sebebiyle ortaya çıktığı ortaya koymaktadır (Darrat, 1988: 880-881).

4.2. İkiz Açık Teoreminin Milli Gelir Hesaplama Yöntemiyle ve Bütçe Açığının Finansman Yönteminden Hareketle Anlatımı

İkiz açıklar hipotezi bütçe açıkları ile cari açıklar arasında bir nedensellik ilişkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bu iki olgu arasında nedensellik bağının var olup olmadığını, eğer var ise nedenselliğin yönünü araştırmak büyük öneme sahiptir. Dışa açık ekonomilerin ekonomi politikalarında, ikiz açık hipotezinin varlığı ve bu varlığın bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki belirleyiciliğinin pozitif yönde olması büyük öneme sahiptir.

Bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünün bilinmesi ve bu nedensellik ilişkisi kapsamında eğer varsa diğer makroekonomik değişkenlerin nisbi önemlerinin ve rollerinin tespiti oldukça önemlidir. Bu sayede ikiz açıklar probleminin giderilmesi, gerekli politikaların nasıl uygulanacağı ve bu politikalara nereden başlanacağına karar verilebilmektir (Zengin, 2000: 38).

İkiz açığın oluşmaması için sadece para veya tek başına maliye politikasını uygulamak yeterli değildir. Önemli olan hem maliye politikasını hem de para politikasını uyumlu olarak uygulayabilmektir. Çünkü her ikiz açığı tetikleyen ve bu açığı birbiriyle ilintilendiren işsizlik, yüksek orandaki borçlanma, döviz kurlarının yüksekliği, enflasyon gibi diğer bazı ekonomik sorunların giderilmesi ekonomi politikalarının maksimum etkinliği ile mümkün olmakta ve açıklarda düşüş sağlanabilmektedir (Kökçü, 2011: 31).

İkiz açıklar teoremini açıklamaya yönelik temel olarak iki teori ortaya konulmuştur. Bunlardan birincisi ikiz açıklar hipotezinin varlığını destekleyen Keynesci görüş iken, ikincisi ise ikiz açık hipotezinin varlığını kabul etmeyen Ricardocu eşdeğerlik hipotezidir.

İkiz açıklar hipotezini destekleyen modeller ise, Keynesyen Harcama Teorisi, Mundell- Fleming modeli, Feldstein zinciri gibi modellerden oluşur. Ricardocu eşdeğerlik hipotezi ise ilk defa Amerikalı iktisatçı Robert J. Barro tarafından 1974'te ele alınarak geliştirilmiştir.

Barro'nun çalışmasının bulguları temelde David Ricardonun "Ekonomi Politikin ve Vergilendirmenin Temel İlkeleri" adlı eserinde yer almasından dolayı Barronun hipotezi, temelde fertlerin tasarruf ve borçlarını gelecek kuşaklara bıraktıklarını bu sebeple de "rasyonel beklentiler hipotezi" çerçevesinde kamu açıklarının toplam çerçevesinde kamu açıklarının toplam talebi artırmadığını iddia etmektedir. Çünkü bu yaklaşıma göre devletin bugün sebep olduğu kamu açığı gelecekte vergi yükümlülüğü olarak hane halkına geri dönecektir. Rasyonel Beklentiler Hipotezi gereğince durumun bilincinde olan fertler de devlet

tahvillerinin servet etkisi yaratmadığını, gelecekte kamu borcunun, faizi ile beraber kendilerince ya da kendilerinden sonraki kuşaklar tarafından vergi yükü olarak devlete ödeneceğini bildikleri için tasarruflarını artırırılar. Bunun sonucunda da Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezi gereğince bütçe açıkları yatırımları, faiz oranlarını, tüketimi ve sonuçta cari açıkları etkilememektedir (Gök ve Altay, 2006: 24-25).

Geleneksel dönemi göz önüne alarak yapılan hesaplamalar için devletin gelir ve giderlerinin tahmin edildiği, gelirlerin toplanmasına ve giderlerin gerçekleşmesine izin ve yetki veren bütçe sistemine göre, bütçenin denk çıkması gerektiği ifade edilmektedir. Klasik iktisatçılar ve maliyeciler tarafından savunulan bu ilke, 1929' da ki ekonomik buhrana kadar geçerliliğini korumuş olsa da, bu tarihten sonra müdahaleci devlet benimsenmiş ve devletin ekonomide artan etkinliği kamu harcamalarının da artmasına yol açmıştır. Artan kamu harcamalarının da kamu gelirleriyle karşılanamaması sonucu bütçe açıkları ortaya çıkmıştır (Kökçü, 2011: 31).

Bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki iki yolla ifade edilebilmektedir:

4.2.1. Milli Gelire İlişkin Denklemlerden Hareketle İkiz Açıklar Hipotezinin Açıklanması

Açık ekonomilerde milli gelir dengesi toplam talebin toplam üretime denk olduğu noktada gerçekleşmektedir. Daha açık bir ifadeyle planlanan toplam harcamalar ile milli gelirin eşitlendiği noktada milli gelir dengesi oluşmaktadır.

Bütün ülkeler az da olsa birbirleriyle ekonomik ilişkiler içerisinde olmak durumundadırlar. Fakat ikiz açık hipotezinin analizinin daha iyi anlaşılabilmesi için kapalı bir ekonomi düşünülerek milli gelir dengesi açıklanmaya çalışılacaktır.

Toplam harcamalar (AE) tüketim (C) ve yatırım (I) ' dan oluşmaktadır. Burada toplam harcamalar şu şekilde sembolize edilmektedir.

$$AE = C(Y) + I \quad (1. 1.)$$

Burada tüketim harcamaları gelirin bir fonksiyonu olduğundan "C(Y)" şeklinde ifade edilmektedir. Bildiğimiz gibi tüketim harcamaları gelirin (Y) artan bir fonksiyonudur. Gelirin bir kısmı tüketime ayrıldığından, artan gelir ile beraber tüketim harcamalarında da bir artış ortaya çıkacaktır. Burada ifade edilmek istenen şey, yatırım harcamalarının gelirden bağımsız olduğu varsayımının kabul edilmesidir. Burada toplam üretimin toplam talebe eşitleneceği gelir-harcama

akımında, tüketim ve yatırımında gelir ve harcama akımına eklenmesi gerekmektedir.

Bu analize kamu kesimi de eklenerek gelir-harcama akımı daha da genişletilebilir. Kamu kesimi ekonomide önemli bir faktör olarak yer alır tabii ki bu değişik derecelerde ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Kamu kesimi gelir-harcama akımına eklendiğinde (1. 1.) numaralı denklemimiz (1. 2.) numaralı denklem halini almaktadır.

$$AE= C(Y)+I+G-T(Y) \quad (1. 2.)$$

Yukarıdaki ifadede "G" kamu kesimi harcamalarını, "T" de vergileri ifade etmektedir. Bir ekonomide hükümetler, harcama yapacaktır. Bu harcamaların finansmanı sağlayabilmek için vergi toplayacak ve gelir elde edecektir. Kamu kesimi harcamalarını bütçe kanunu tarafından karşılayabilmek için vergi toplayacak ve gelir elde edecektir. Kamu kesimi harcamaları, bütçe kanunu tarafından bir dönem önce yasama organınca belirlenip yürütme organına iletilmektedir. Bundan dolayı kamu harcamaları gelirin bir fonksiyonu olarak ifade edilmemektedir.

Kamu kesimi gelirleri de yine bütçe kanunu ile bir dönem önceden belirlenmektedir. Vergiler kamu kesimi gelirlerinin en önemli unsurudur. Vergiler çok çeşitli olmakla beraber genellikle ülkenin vergi yapısı içinde gelirin belirli bir oranı şeklinde alınan gelir vergisinin önemli ağırlığı görülmektedir. Bundan dolayı da vergiler gelirin bir fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere kamu kesimi harcamaları, gelir-harcama akımına bir ilave, vergi gelirleri ise gelir-harcama akımından bir sızıntı olma durumdadır. Bu nedenden dolayı da vergiler, toplam harcama fonksiyonuna negatif işaretle dahil edilmektedir (Kökçü, 2011:33).

Buraya kadar yapmış olduğumuz analizlerde dış ticaretin olmadığı kapalı bir ekonomi ele alınmıştır. Fakat bütün ülkelerde azda olsa dış ticaret yapılmaktadır. Bundan dolayı toplam harcama fonksiyonuna dış ticaret ilave edildiğinde aşağıdaki (1.3.) denklem elde edilmektedir.

$$AE=C(Y)+I+G-T(Y)+X-M(Y) \quad (1.3.)$$

Yukarıda da gösterildiği gibi "X" ihracatı "M" ithalatı ifade etmektedir. İthalat gelir-harcama akımından parasal bir sızıntı, ihracat gelir-harcama akımından parasal bir ilave anlamına gelmektedir (Tunca,1999: 21).

Bu nedenle ihracat pozitif, ithalat negatif işaretli olarak denklemde yer almaktadır. İhracat diğer ülkelerin bu ülkenin mal ve hizmetlerine olan tüketimidir. Bundan dolayı diğer ülkelerin bu ülkeye olan ihracat talebi bu ülkenin gelir akımına ilave

durumundadır. İthalat ise bu ülkede yaşayanların diğer ülkelerden mal ve hizmet karşılığında yabancılara yaptıkları ödemeler olarak ifade edilebilir. Bundan dolayı gelir harcama akımında sızıntılar olarak gösterilmektedir (Gök ve Altay, 2006: 22).

Bir ülkenin ihracat seviyesi diğer ülkelerin bu ülke mal ve hizmetlerine olan talebine bağlıdır. Diğer ülkelerin ihraç mallarına olan talepte, bu ülkelerdeki milli gelir düzeyinden kurlara, genel ekonomik atmosferden, dış ticarete konu olan malların uluslar arası pazardaki rekabetine kadar birçok faktör tarafından belirlendiği ifade edilmektedir. Bu yaptığımız analizde bu faktörlerin hepsi sabit kabul edilmiş yani değişmez sayılmıştır. Bundan dolayı otonom kabul edilerek otonom bir ihracat büyüklüğü olduğu varsayılmıştır. Ülke ithalatının seviyesi yabancı mal ve hizmetlere olan talebi ifade ettiğinden temelde gelire bağımlıdır. Bundan dolayı da yukarıdaki (1.3.) nolu denklemde ithalat, gelirin bir fonksiyonu olarak gösterilmektedir. Bu denklemde $(X-M(Y))$ ifadesi dış ticaret dengesini açıklamaktadır (Kökçü, 2011: 33).

Açık bir ekonomide toplam harcamaları toplam gelire eşitleyerek gelir-harcama şu şekilde formüle edilebilir:

$$Y = AE \quad (1.4.)$$

$$Y = C(Y) + I + G - T(Y) + X - M(Y) \quad (1.5.)$$

Buradaki denklemden de anlaşılacağı üzere tüketim harcamaları, yatırımlar, devlet harcamaları ve ihracat artışı gelir artırıcı özellik arz ederken, vergi ve ithalatın artması ise gelir azaltıcı etkiye sahiptir.

Burada gelirin bir kısmı harcanacağı harcanılmayan kısmının da tasarruf edileceği genel kabulü altında geliri şu şekilde ifade edebiliriz;

$$Y = C(Y) + S(Y) \quad (1.6.)$$

Buradaki yani (1.6.) daki eşitlikte "S" tasarrufları temsil etmektedir. Gelirin bir kısmı harcanacak, harcanılmayan kısmı da tasarrufa ayrılacağından tasarrufun gelire bağlı bir fonksiyon olduğu ifade edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere yukarıdaki (1.5.) nolu eşitlik aşağıdaki şekilde de yazılabilir.

$$Y - C(Y) = I + G - T(Y) + X - M(Y) \quad (1.7.)$$

(1.5.) nolu eşitlik düzenlenerek elde edilen (1.7.) eşitliğinin sol kısmı tasarruf olarak ifade edilirken buradan aşağıdaki eşitlik elde edilebilmektedir.

$$S(Y) = I + G - T(Y) + X - M(Y) \quad (1.8.)$$

Yukarıdaki eşitlikte eksi işaretli ifadelerin eşitliğin diğer tarafına geçirilip düzenlenmesiyle gelir-harcama akımından sızıntılar ve gelir-harcama akımına ilave şeklinde eşitliğin her iki tarafına ayrılır.

$$S(Y)+T(Y)+M(Y)=I+G+X \quad (1.9.)$$

Böylece denge milli gelir düzeyinde gelir-harcama akımından toplam sızıntılar ile gelir-harcama akımına toplam ilaveler eşit olmaktadır. Denklem (1.9.) yeniden düzenlendiğinde aşağıdaki (1.10.) eşitliğini elde edilmektedir.

$$(X-M(Y))=(T(Y)-G)+(S(Y)-I) \quad (1.10.)$$

Yukarıdaki eşitlik, dış ticaret açığının bütçe açığı ve tasarruf-yatırım farkına denkliğini ortaya koymaktadır. Bu eşitliğe göre dışa açık bir ekonomide dış ticaret açığı bütçe açığı ile yatırım-tasarruf farkı toplamına eşittir. Yatırım-tasarruf farkının süreç içinde istikrarlı bir büyüklük olduğu hipotezinde bütçe dengesindeki dalgalanmalar doğrudan dış ticaret dengesini etkileyecektir. Bu durumda da ikiz açıklar hipotezinin varlığından söz edilir hale gelecektir. Yukarıda gördüğümüz eşitlik (1.10.) a göre kamu kesimi harcamalarının kamu kesimi gelirlerini aşması halinde, ortaya çıkan bütçe açığı, tasarruf fazlasına ya da dış ticaret açığına ya da her ikisinin birden oluşmasına sebep olabilmektedir. Bundan dolayı eşitlik (1.10) bütçe açıklarının sebep olabileceği etkileri göstermekle birlikte herhangi bir sebep-sonuç ilişkisi taşımamakta, yani ilişkinin yönü hakkında bilgi vermemektedir (Kökçü; 2011: 35).

Burada bahsedilen eşitlik yatırım-tasarruf eşitliğinin ya da dış ticaret açıklarının muhtemel etkilerini göstermektedir. Fakat dış ticaret açığının mı bütçe açığına ya da bütçe açığının mı dış ticaret açığına sebep olduğuna ya da bunlar arasında herhangi bir sebep sonuç ilişkisinin varlığı hakkında bile bilgi vermemektedir. Ancak yukarıdaki ilişki, açık bir şekilde dış ticaret $(X-M(Y))$ ile bütçe ve tasarruf –yatırım farkının $(T(Y)-G)-(S(Y)-I)$ dönem sonu (ex-post) olarak eşit olduğunu ifade etmektedir (Gök ve Altay, 2006: 24).

4.2.2. Bütçe Açığının Finansman Yöntemlerinden Hareketle İkiz Açık Hipotezinin Açıklanması

İktisat teorisine göre; özel tasarruflar yatırımı ve cari işlemler dengesini etkilemektedir. Bütçe açığının tasarruf, yatırım ve cari işlemler dengesine son etkisi, bu açığın nasıl finanse edildiği ile ilgilidir (Vyshnak, 2000: 7).

Buradan hareketle bütçe açığının finansman yöntemleri aşağıdakilerdir:

- ✓ Para arzını artırma ve senyoraaj toplama

- ✓ İç borçlanma
- ✓ Ülke döviz rezervlerini kullanma
- ✓ Dış borçlanma
- ✓ Özelleştirme

Burada saydığımız bütçe açıklarının finansman yöntemlerinden ilk dört tanesi ekonomide farklı şekillerde dengesizlikler oluşturabilmektedirler. Bu dengesizlikler, aşırı para basmanın enflasyona; aşırı dış borçlanmanın dış borç krizine, ulusal paranın yabancı paralar karşısında değerlenmesine ve ya ödemeler dengesi krizine; aşırı iç borçlanmanın reel faiz oranlarını yükselterek özel yatırımların azalmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açtığı ifade edilmektedir.

Hükümet para arzını artırarak veya para basarak senyoraj geliri elde etmektedir. Para basma sonucunda ekonomide enflasyon oluşacak ve dolayısıyla halkın reel geliri yani satın alma gücü azalacaktır. Böylece halk zorunlu olarak satın alma gücünün bir kısmını hükümete aktarmış durumda olacaktır. Yani enflasyon vergi şeklinde işlev görmektedir. Bu durumda hükümet ek harcamalarını finanse etmek için sanki vergi gelirlerini yükseltmiş gibi daha fazla harcama yapar, böylece halkın harcama gücü azalır. Hükümetler açıklarını para basarak finanse ettiğinde, bu para, parasal dengelerin reel değerini sabit tutabilmek için halkın elindeki nominal değerlere ilave edilmiş olmaktadır (Timur, 2005: 42).

Bununla beraber bütçe açığını finanse etmek için kullanılan senyoraj gelirin bir sınırı bulunmaktadır. Yüksek enflasyon durumunda hane halkı ellerinde bulundurdukları ulusal para satın alma gücünün eridiğini fark edince bu parayı döviz ile değiştirmeye başlayacaktır ve böylece senyoraj elde etme imkânını kaybedecektir (Vyshnyak, 2000:7-8).

Bütçe açığı iç borçlanma yoluyla finanse edildiği zaman, iç borçlanma yurtiçi faiz oranları üzerinde baskı uygular ve özel sektörün kullanabileceği krediler azalır. Başka bir ifadeyle bütçe açıklarının ihraç edilen tahviller vasıtasıyla finansmanı, özel sektörün davranışlarını değiştirmektedir. Böylece servet etkisi yoluyla tüketim artışı olur ve faiz oranları artar (Timur, 2005: 42).

Faiz oranları kontrol edilse bile, iç borçlanma, özel yatırımların dışlanmasına ve ülkenin yurtdışındaki kredi itibarının düşmesine yol açabilmektedir. Eğer bir ülkenin ekonomisi uluslar arası sermaye piyasalarıyla iyice bütünleşmiş ise hükümetin içeriden borçlanması, özel sektörü dışarıdan borçlanmaya itecektir. Bu durumda kamu kesiminin borçlanmasının makro ekonomik etkisi, borçlanmanın iç ve dış kaynaklardan yapılmasına göre çok fazla değişmemiş olacaktır. Sermaye hareketleri serbest olduğu zaman, mali ve dış açıklar arasındaki bağlantıda belirgin olmaktadır (Vyshnyak, 2000: 8-9).

Bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişki, bütçe açığının finansmanında döviz rezervlerinin kullanılması durumunda da belirgindir. Bütçe açığının finansmanında döviz rezervlerinin aşırı kullanılması ulusal paranın değer kazanmasına neden olmaktadır (Vyshnyak, 2000: 10).

Bununla birlikte bütçe açığının finansmanında döviz rezervlerinin kullanımının da bir sınırı bulunmaktadır. Rezervlerin tükenmesiyle birlikte devalüasyon söz konusu olacağından, kişilerin rezervlerle ilgili sınıra yaklaşıldığı yolundaki beklentileri sermaye kaçışına ve ödemeler dengesi krizine neden olabilmektedir.

Bütçe açığının finansmanında kullanılan diğer bir yöntem olan dış borçlanma, rezerv kullanımında olduğu gibi, ulusal paranın dış değerinin yüksek tutulmasına yol açmakta ve böylece ihracatı azaltıp ithalatı teşvik etmektedir.

Özelleştirme yoluyla bütçe açığının finansmanı ise, kamu varlıkları sonunda tükeneceğinden geçici bir uygulama niteliği göstermektedir. Ayrıca kamu harcamalarında ithalat büyük bir yer kaplıyorsa, bütçe açığı ve dış ticaret açığı arasında dolaylı bir ilişki olduğu görülür. Böyle bir durumda malların türü göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer hükümet gelecekte vergi geliri biçimine dönüşen yatırım mallarını ithal ederse, anapara ve faizden oluşan borcu geri ödeme imkanına sahip olacaktır. Bununla birlikte eğer ithalat geri dönüşümü olmayan tüketim mallarına yapılırsa hükümetin söz konusu borcu ödemesi zorlaşacaktır. Tüm bunların yanında kamu borcu/GSYİH oranı muhtemelen yükselebilir ve ülkenin bütçe açıkları sürdürülemez duruma gelebilir. Hükümet tüketim malları ithalatını azaltmak istiyorsa ekonomideki verimliliği ve üretimi artırmak zorundadır (Timur, 2005: 43-44).

İkiz açıklar hipotezinde, bir ülkede bütçe açığından kaynaklı bir azalma ile cari işlemler açığında bir iyileşme oluşabileceği ifade edilmektedir. Bundan dolayı bazı çalışmalarda cari işlemler açığında bir iyileşme için bütçe açığındaki bir azalmanın hem zorunlu hem de yeterli koşul olduğu iddia edilmiştir (Şen; Sağbaş, 2004: 82).

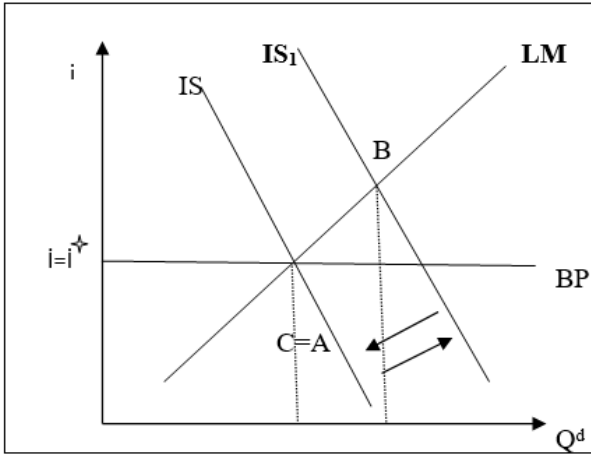
4.3. Cari İşlemler ve Bütçe Açığı İle İlgili Keynesçi Yaklaşım

Keynesçi Yaklaşım ikiz açıklar hipotezinin var olduğunu ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, cari açıklar ile bütçe açıkları arasındaki ilişkiyi iki temel başlık altında incelemektedir. Bunlardan birincisi, cari açıklar ile bütçe açıkları arasında pozitif ilişki olduğudur. İkincisi ise, bu etkileşimin yönünün bütçe açıklarından cari açıklara doğru gerçekleştiğidir. Başka bir deyişle bu görüşe göre cari işlemler açığının nedeni bütçe açıklarıdır.

Bütçe açığındaki bir artışın cari işlemler açığına etkisi, bununla paralellik gösteren para politikasına ve bu politikanın döviz kuru ve reel faiz oranları üzerinde etkisine bağlıdır.

Keynesçi Yaklaşım bütçe açıklarının dış ticaret açıklarına neden olduğunu IS-LM modeli çerçevesinde açıklanmaktadır.

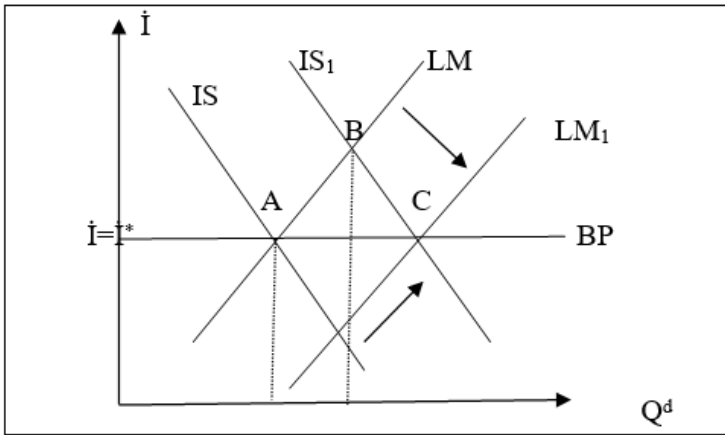
Esnek döviz kuru rejiminin geçerli olduğu dışa açık küçük bir ekonomi ve tam sermaye girişi varsayımları altında hükümet alımlarındaki küçük bir artış sonucunda IS eğrisi gelir hasıla düzeyi ve faiz oranının yükselmesine neden olacak şekilde dışa doğru kayar(şekil 1. 1.). B noktasında mal ve para piyasası dengededir. Bu noktada artan talebi karşılamak için faiz oranı yükselmiş üretim artmıştır. Aynı zamanda bu noktada yurtiçi faiz haddi dünya faiz haddinden büyüktür($i_1 > i$). Faiz oranları yükseldikçe ülkeye dışarıdan daha fazla yatırım gelir ve ulusal para değer kazanır. Ulusal paranın değerlenmesiyle ithalat ucuzlar ve ihracat pahalılaşır. Yurtiçi talep yerli mallardan yabancı mallara yönelir ve ithalattaki artış ve ihracattaki azalıştan dolayı cari hesap dengesi bozulur yani kötüleşir. Bu durum IS eğrisinin geriye doğru kayarak ilk duruma gelmesi için baskı yapar. Böylece faiz haddi, dünya faiz haddine yeniden eşit olacaktır. Dolayısıyla esnek döviz kuru sisteminde hükümet alımlarındaki bir artış hasıla düzeyini ve faiz haddini etkilememektedir. Nitekim grafikte de açıklandığı gibi bu sürecin sonunda ulaşılan gelir ve faiz düzeyleri başlangıçtaki değerlerle aynıdır. Esnek döviz kuru sisteminde genişletici bir maliye politikasının ulusal geliri etkilememesinin sebebi, paranın değer kazanması karşıt yönlü değişmelere yol açmış olmasından kaynaklanmaktadır (Timur, 2005: 44-45).

Şekil 4.1. Tam Sermaye Hareketlerinde ve Esnek Döviz Kurunda IS-LM Modeli

Sabit döviz kuru rejiminin geçerli olduğu dışa açık küçük bir ekonomi ve tam sermaye girişi varsayımları altında genişletici bir maliye politikası uygulaması durumunda IS-LM modeli aşağıdaki Şekil 1. 2. yardımıyla açıklanmaktadır. Tam sermaye hareketliliği durumunda dış denge doğrusu ($\dot{I}=\dot{I}^*$) faiz oranında yatay eksene paralel bir doğru biçimindedir. Hükümet alımlarındaki bir artış durumunda IS eğrisi IS_1 konumuna gelecek yani sağa doğru kayarak B noktasındaki konumu alacaktır. Bu faiz oranı dünya faiz oranının üzerinde yer almaktadır ve bu noktayı değerlendirecek olursak yurtiçi faiz oranı dünya faiz oranının üzerinde yer almaktadır ve bu noktada yurtiçine sermaye akımı başlayacaktır. Sabit döviz arzı arttığından ekonomik birimler, işlem hacmi arttığı için daha fazla ulusal paraya ihtiyaç duyduğu için, dövizli ulusal parayla değiştirme ihtiyacı duyarlar ve böyle bir durumda yurtiçi para arzı artar LM sağa doğru kayar ve LM_1 durumuna gelir. Sonuç olarak yurtiçi faiz oranı dünya faiz oranına gelirken ulusal üretimde artmış olacaktır (Timur: 2005: 46).

Döviz kuru sabit olmasına rağmen, toplam talepteki bir artış ithalat talebini artıracak dış ticarete bir açık oluşacaktır. Bu da uzun dönemde ulusal parayı reel olarak aşırı değerlendirerek ticaret dengesini bozabilir. Buradaki çıkarımımızda dünyadaki ve yurtiçindeki ekonomilerde faiz oranlarının aynı olduğunu ve toplam talebin yükseleceği ve cari açığın oluşacağını söyleyebiliriz.

Şekil 4.2. Tam Sermaye Hareketleri ve Sabit Döviz Kuru Rejiminde IS-LM Modeli

Sabit döviz kuru rejiminde, faiz arbitajı yurtiçi ve dünya faiz oranı arasındaki eşitliği temin etmektedir. Bu durumda bir mali genişleme, faiz oranı etkisi bulunmadığı için istihdam ve hasıla artışı sağlayabilir. Cari işlemler açığındaki kötüleşmenin nedeni ise gelirdeki artışın neden olduğu ithalat artışıdır. Büyük bir

ülke durumunda ise yurtdışındaki kadar ülkedeki faiz oranları da arttığından cari işlemler hesabındaki açığı azaltıcı etkisi haricinde diğer sonuçlar aynıdır (Dibooğlu, 1997: 788).

Sabit döviz kuru uygulamasında nominal para arzı para otoriteler tarafından denetim altına alınmamıştır. Burada uygulanan para arzını artırma girişimleri yalnızca rezerv kaybına yol açmaktadır. Eğer bir ülkenin döviz rezervi azalıyor ve bütçe açıklarını finanse etmek üzere dış borca gidiliyorsa, cari işlemler ve bütçe açıkları arasındaki ilişki daha da artacaktır. Sabit döviz kuru rejimi kullanılan bir ülke ekonomisinde döviz rezervlerinin aşırı kullanımı uluslar arası ödemeler dengesinde açık oluşmasına sebep olmaktadır. Döviz rezervlerinin bütçe açığını finanse etmek için kullanılmasıyla ulusal para değer kazanacaktır. Bu duruma bir sınırlama getirilmiştir. Sabit döviz kuru rejiminde rezervlerin tüketimi, ulusal paranın devalüasyonu ile ilişkileneceği için sermaye kaçıışı ve ödemeler dengesi krizi birbirini takip edecektir (Vyshnak, 2000: 9).

Ayrıca kamu harcamalarındaki artış durumunda faizler ulusal paranın dış değerini artırır. Böylece tam bir "dışlama etkisi" (crowding out) oluşmaktadır. Başka bir deyişle, ulusal paranın değerlenmesiyle ihracat azalır ithalat artar bu da milli geliri kamu harcamalarının milli gelirden artışı kadar azaltır. Dolayısıyla milli gelirden net olarak değişim sıfırdır. Burada dışlama etkisi alışılanın dışında olmuştur. Yani kamu harcamalarının faizleri yükseltip özel harcamaları kısmasıyla değil de, net ihracatı azaltması yoluyla gerçekleşmiştir (Seyidoğlu, 2013: 870).

Keynesgil Yaklaşımına göre, bütçe açığının dış ticaret açığı üzerinde iki tür etkisi vardır. Bunlar:

Doğrudan ve dolaylı etkiler olmak üzere alt bölümlerde açıklanacaktır.

4.3.1. Bütçe Açıklarının Cari Açıklar Üzerinde Doğrudan Etkileri

Keynesçi Yaklaşımına göre vergilerin azaltılması, ya da kamu harcamalarının artırılması gibi genişletici bir maliye politikasının uygulanması bütçe açığının dış ticaret açığı üzerindeki doğrudan etkisidir. Genişletici bir maliye politikası ya tasarruf-yatırım eşitsizliğine ya ödemeler bilançosunun cari hesabında bir açığa ya da her ikisine birden neden olabilmektedir (Timur, 2005: 48).

Keynesçi yaklaşımda kamu harcamalarında bir artış ya da vergilerde bir azalma yoluyla genişletici bir maliye politikası, üretime ve tüketime pozitif etkide bulunarak ulusal geliri artırır ve artan ulusal gelir sonucunda marjinal ithalat talebine bağlı olarak ithal malların talebi yükselir. İşte bu durum bütçe açıklarının cari açıklar üzerindeki doğrudan etkisini göstermektedir. Başka bir yönden ise ihraç mallarına olan yurtdışı talebin veri olarak kabul edildiği durumda ithal mallarının yurtiçi talebinin yükselmesi dış ticaret açığına yol açacağı ifade

edilmektedir. Başka ülkelerin ithalatında bir değişme olmadığını kabul edilirse, dış ticarete ulusal tasarruftaki düşüğe denk bir açık oluşacağı vurgulanmaktadır (Bilgili: Bilgili, 1998: 7).

Keynesgil gelir harcama modelinde tasarrufun gelire bağlı olduğu ve faiz oranına bağlı olarak değişmeyeceği ifade edilmektedir. Böyle bir durumda, genişletici maliye politikası çerçevesinde vergi indirimi ya da kamu harcamalarında bir artışa gidildiğinde kamu tasarrufları azalmakta bu da ulusal tasarrufların azalmasına neden olmaktadır (Kör, 2012: 66-67).

Cari işlemler dengesi ulusal tasarruflarla yatırımlar arasındaki farka eşit olduğu için ulusal tasarruflardaki böyle bir azalış cari işlemler dengesinde bozulmaya yol açacaktır (Yelmer, 2013: 72).

4.3.2. Bütçe Açıklarının Cari Açıklar Üzerindeki Dolaylı Etkisi

Genişletici maliye politikası, döviz kurunda meydana gelen değişimlerden dolayı dış ticaret açığı üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir. Bu durumda devletin bütçe açıklarını finanse edebilmek için borçlanması, yurtiçi faiz oranlarını yükselmesine neden olacaktır. Yurtiçi faiz oranlarının yurtdışı faiz oranlarına göre yükselmesi durumunda ise, ülkeye yabancı sermaye girişinde bir artış yaşanacaktır. Eğer genişletici maliye politikasında vergi indirimi uygulaması yapılmışsa, bundan dolayı yurtiçi finansal yatırımların getirileri daha da artacak ve yabancı sermaye girişi hızlanacaktır. Ülkeye yabancı sermayenin daha fazla girmesi ulusal para talebini ve yabancı para arzını birlikte artıracaktır. Bu durumda yerli paranın döviz karşısında değer kazanmasına sebep olacaktır. Ayrıca yerli para karşısında değer kaybeden yabancı para aracılığıyla ithal malların ucuzlamasına ve ithal mallara olan talebin artmasına, ihracatında azalmasına yol açarak dış ticaret dengesinde bozulmaya yani açığa neden olacaktır (Yelmer, 2013: 73).

Feldstein zinciri hipotezinde bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki ilişkinin sermaye hareketleri serbestliğine bağlı olduğu ifade edilmektedir. Bu hipoteze göre faiz oranlarındaki bir artış yurtiçine giren sermaye girişlerini hızlandırır fakat bu sermaye hareketliliği ne kadar yüksekse, artan faiz dolayısıyla yurtiçine giren sermaye miktarı o kadar artacak ve ulusal paraya talep o kadar artmış durumda olacaktır.

4.4. Cari İşlemler Ve Bütçe Açığı İlişkisi Konusunda Ricardocu Denklik Yaklaşımı

İkiz açıklar hipotezine göre bütçe açığı dış ticaret açığına neden olmaktadır. Bu konuda tek bir görüş bulunmamaktadır. Bütçe açığı ve cari açıklar ile ilgili bir diğer görüş ise ilk olarak D. Ricardo tarafında tarafından ileri sürülen ve daha

sonra R. Barro tarafından geliştirilen bütçe ve ticaret açıkları arasında bir bağlantı olmadığını ileri süren Ricardocu Denklik Hipotezidir.

Ricardocu yaklaşım bütçe açıkları ile cari açıklar arasında hiçbir bağın bulunmadığını dolayısıyla bütçe açıklarının cari açıklar üzerinde herhangi bir sebep sonuç ilişkisi yaratmadığını yani ikiz açıklar hipotezinin geçerli olmadığını savunur. Ricardocu eşdeğerlik hipotezine göre hükümetlerin bütçe açıklarını finanse etme yöntemi ekonomik sonuçlar açısından önemli değildir. Çünkü Ricardocu görüşe göre, makro ekonomik değişkenler bazında bütçe açığının vergilendirmeye ya da borçlanmayla finanse edilmesi arasında bir fark olmadığı iddia edilmektedir ve açıklar nasıl finanse edilirse edilsin sonucu aynı olacaktır (Romer, 2001: 537-539).

Ricardocu yaklaşım iddiaları bazı temel varsayımlardan dayanmaktadır (Barro, 1989: 38-51).

Bu varsayımlar:

Sermaye piyasaları mükemmel çalışmaktadır ve tüketiciler için herhangi bir borç kısıtı söz konusu değildir. Bilgili ve Bilgili (1998)'de, sermaye piyasalarının mükemmel işlememesi ya da mevcut fonların yetersiz olması halinde bugünkü tüketimin yarınki tüketim davranışından farklı olmasına yol açtığını belirtmiştir.

Vergiler götürü usüdedir ve piyasayı bozucu etkileri yoktur. Bilgili ve Bilgili (1998)'de, analizinde yer alan vergi kesintilerinin marjinal vergi kesintileri olmadığını belirtilmiştir. Dolayısı ile vergilerdeki değişimler nispi fiyatları etkilememektedir. Nispi fiyatlardaki değişimler ekonomideki kaynakların dağılımını etkileyeceğinden tüketim davranışı değişebilir.

Bireyler rasyonel ve uzak görüşlüdürler.

Özel ve kamu sektörleri aynı faiz oranında borçlanırlar.

Devletin geleceğe yönelik maliye politikası tam olarak belirgindir.

Vergilerin ertelenmesi farklı marjinal tüketim eğilimlerine sahip aileler arasında gelirin yeniden dağılımına neden olmaz.

Bu varsayımlar doğrultusunda Ricardocu Denklik Hipotezinin başarısından ya da geçerliliğinden bahsedilebilir.

Ricardocu denklik hipotezine göre, bugünkü ve gelecekteki kamu harcamaları veri iken hükümetin vergilerde indirimine girmesi, harcanabilir geliri artırmaya rağmen kişisel tüketimi etkilememektedir. Çünkü rasyonel biçimde hareket eden bireyler mevcut harcanabilir gelirlerindeki artışı, gelecekteki vergilerde oluşabilecek artışı telafi etmek için tasarruf etmektedirler (Yücel ve Ata, 2003: 6). Bundan dolayı tüketim üzerinde ithalat artıracak etkiler ortaya çıkmamakta ve cari işlemler dengesi bozulmamaktadır.

Ricardocu denklik kuramında temel algı, bütçe açıklarının ertelenmiş vergi olarak kabul edilmesidir. Yaklaşımında rasyonel bir birey, bugün vergi ödemekle

yarın vergi ödemek arasında fark olmadığını düşünmektedir. Vergilerin zamanının kişilerin bütçe kısıtını etkilemediği düşünülmekte, dolayısıyla kişiler tüketim kararını değiştirmemektedir (Yaraşır ve Tülümce, 2013: 101).

Ricardocu denklik hipotezinde vergi indirimleri tüketimi ve gerçekleşmesi umulan tasarrufları etkilemez. Çünkü insanlar hükümetin gelecekteki kullanılabilir gelirlerini düşünerek gelecekteki vergileri artıracığını düşünmektedir. Eğer bireyler gelecekteki vergi artışını dikkate almazsa Ricardocu denklik hipotezi geçerliliğini kaybeder. Çünkü vergi indirimi halinde, tüketim artmakta ve tasarruflar azalmaktadır. Bu kurama göre devletin borçlanmayla kamu harcamalarını finanse etmesinin uzun dönemde bir etkisi bulunmamaktadır (Afzal, 2012: 258).

Özetleyecek olursak; Ricardocu denklik hipotezi cari açık, faiz oranları ve yatırımların bütçe açıklarındaki değişikliklerden etkilenmeyeceğini savunmaktadır. Vergi artışları bütçe açığını azaltsa bile cari dengeyi ya da dış ticaret açığını etkilemeyecektir. Dolayısıyla ikiz açık olgusu oluşmayacaktır.

4.5. Türkiye de Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ve Cari Açığın Değerlendirilmesi ve Grafikselleştirilmesi

Tablo 4. 1. Türkiye Verileri ile Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSYİH ve Cari İşlemler Dengesi/GSYİH'nin Değerlendirilmesi

YILLAR	CARI İŞLEMLER DENGESİ/GSYİH	KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ/GSYİH
1975	-3,6	3.6
1976	-3,9	5.1
1977	-5,3	6.1
1978	-1,9	2.4
1979	-1,5	5.4
1980	-4,9	6.6
1981	2,8	3.0
1982	-1,4	2.7
1983	-3,1	3.7
1984	-2,4	4.0
1985	-1,5	2.7
1986	-1,9	2.7
1987	-0,9	4.5
1988	1,7	3.6
1989	0,8	4.0
1990	-1,7	5.5
1991	0,1	7.5
1992	-0,6	7.9
1993	-3,5	7.7
1994	2,0	4.6

1995	-1,3	3.7
1996	-1,3	6.5
1997	-1,4	5.8
1998	0,7	7.1
1999	-0,4	11.6
2000	-3,7	8.9
2001	1,9	12.1
2002	-0,2	10.0
2003	-2,4	7.3
2004	-3,6	3.6
2005	-4,4	0.1
2006	-5,9	1.8
2007	-5,8	0.1
2008	-5,5	1.6
2009	-1,9	5.0
2010	-6,2	2.4
2011	-9,6	0.1
2012	-6,1	1.0
2013	-7,9	0.5

Kaynak: (TCMB, EVDS –IMF ve IFS ‘den veriler alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur).

1975-1977 yılları arasında cari işlemler dengesi oranında artış kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış oranıyla paralellik göstermektedir. 1980 yılına kadar cari açık oranları artıp azalırken kamu kesimi borçlanma gereğinde de bu yıllar arasında artışlar ve azalışlar yaşanmıştır. 1981 yılında ise cari açık da bir fazlalık meydana gelirken kamu kesimi borçlanma gereği de bir önceki yıla göre azalmıştır.

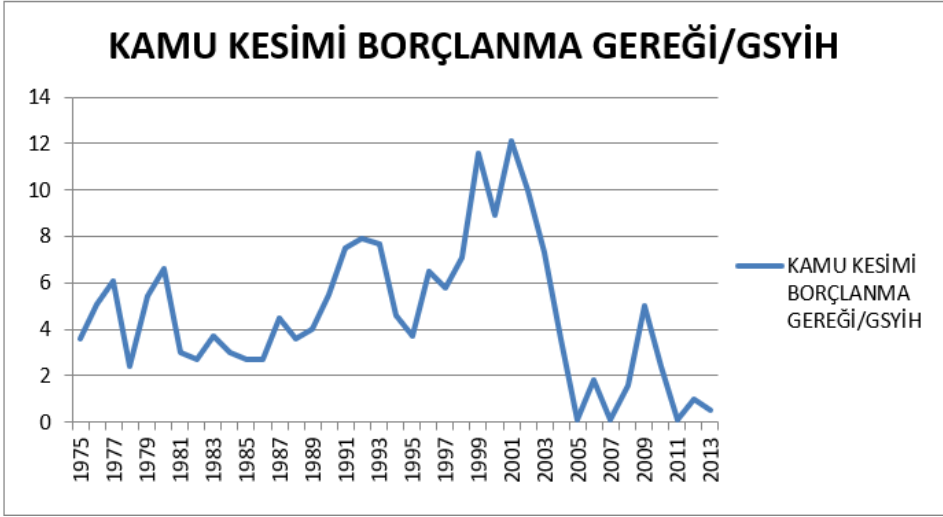
Tabloda 1987 yılında cari işlemler hesabı dengeye doğru yaklaşırken, kamu kesimi borçlanma gereği oransal olarak bir önceki yıla göre artma eğilimi göstermiştir. 1988 yılına kadar gelindiğinde kamu kesimi borçlanma gereğinde görülen bozulmalara paralel cari dengede de bozulmalar oluşmuştur fakat 1988 ve 1989 yıllarında cari açık dengesinde fazla meydana gelmiştir.

1990-1994 yılları arasında bu iki dengeye bakıldığında cari işlem dengesi ile kamu kesimi borçlanma gereği arasındaki ilişkinin karmaşık olduğu görülebilmektedir. 1990 yılında kamu kesimi borçlanma gereği dengesindeki durum bir önceki döneme yaklaşımaya devam ederken cari işlemler dengesindeki açık büyümeye devam etmiştir. 1991 yılında kamu kesimi borçlanma gereği dengesindeki açık büyümeye devam ederken cari işlemler dengesi fazla vermeye başlamıştır. 1992 yılında bakıldığında ise cari işlemler dengesinde meydana gelen söz konusu açık yeniden başlamıştır. 1993 yılında kamu kesimi borçlanma gereği azalmış, cari işlemler hesabında ki açık daha da artmaya devam etmiştir. 1994 yılında ise, cari işlemler dengesinde bir fazlalık söz konusudur.

1995-2002 yılları arasında şöyle bir gelişme dönemi izlenmiştir. 1995 yılında cari işlemler dengesindeki açık bir önceki döneme göre artış gösterirken, kamu kesimi borçlanma gereği azalma göstermiştir. 1996-1997 yıllarında cari açık artarken kamu kesimi borçlanma gereği önce artmış daha sonra azalmıştır. 1998 yılında kamu kesimi borçlanma gereğindeki artış devam ederken cari işlemler dengesinde fazlalıklar meydana gelmiştir. 1999 yılında büyüyen kamu kesimi borçlanma gereği cari açıklardaki artışı da beraberinde getirmiştir. 2000 yılında az da olsa kamu kesimi borçlanma gereğinde bir daralma meydana gelirken, cari işlemler dengesindeki açıklar artmaya devam etmiştir. 2001 yılında ise, kamu kesimi borçlanma gereğinin GSYİH' ya oranı ciddi derecede artış göstermiştir. Yani bütçe açıkları artarken, cari işlemler hesabında fazlalıklar meydana gelmiştir. 2002 yılında ise küçük bir oranda kamu kesimi borçlanma gereğinde düzelme yaşanırken, cari işlemler hesabı yeniden açık vermeye başlamıştır.

2003-2011 yıllarının genel özeti ise şu şekildedir: 2003 yılında kamu kesimi borçlanma gereği azalırken, cari işlemler açığı artmıştır. 2004 yılına bakıldığında cari işlemler hesabındaki açık artmaya devam ederken bütçe açığı azalmıştır. 2005 yılında bütçe açıklarının GSYİH' ya oranı küçülmeye devam etmiş, cari işlemler hesabındaki açık daha da artma eğilimi göstermiştir. 2006 yılında kamu kesimi borçlanma gereği oranında bir artış görülürken buna paralel cari açık dengesinde de bir artış meydana gelmiştir. 2007 yılında cari açıklarda daralma söz konusu olurken benzer şekilde kamu kesimi borçlanma gereği oranlarında da azalma meydana gelmiştir. 2008 yılına bakıldığında, cari açıklardaki azalma devam ederken, kamu kesimi borçlanma gereğinde az da olsa bir artış yaşanmıştır. 2009 yılındaki cari işlemler hesabındaki daralma daha da artmış yani cari açık azalmıştır. Kamu kesimi borçlanma gereği ise artış eğilimi sergilemiştir. 2010 yılına gelindiğinde kamu kesimi borçlanma gereği oranları azalmış cari açıklar bir önceki döneme göre artmıştır. 2011 yılında cari açıklardaki artış eğilimi devam etmiş kamu kesimi borçlanma gereği oranı ise giderek azalmıştır.

2012-2013 dönem incelendiğinde, 2012 yılında cari açıklar azalma gösterirken kamu kesimi borçlanma gereğinde artmış, 2013 yılında ise cari işlemler hesabındaki açık daha da artma eğilimi gösterirken kamu kesimi borçlanma gereği tekrar azalma eğilimi göstermiştir.

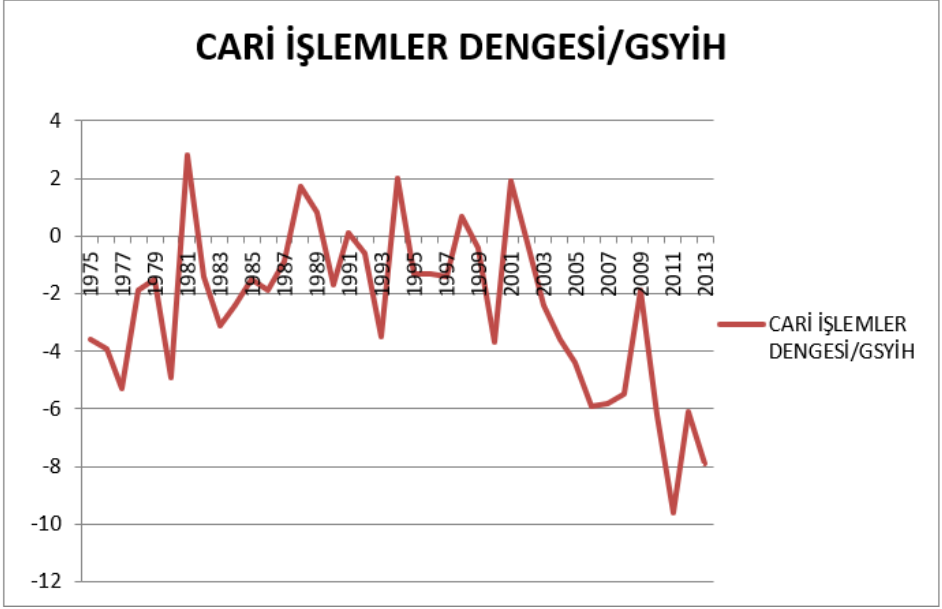

Şekil 4. 3. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/ GSYH'nın Grafikselsel Gösterimi

KB değişkeni, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSYİH oranından oluşmaktadır. Kamu kesimi borçlanma gereği kamu giderlerinin kamu gelirlerinden fazla olması nedeniyle ortaya çıkan açık anlamına gelmektedir. Bütçe açığı da kamu gelirlerinin kamu giderlerinden az olduğu durumda ortaya çıktığı için kamu kesimi borçlanma gereği bütçe açığı değişkeni olarak kullanılabilir.

Grafığe bakıldığında KKBG 1975'den itibaren artışlar ve azalışlar göstermektedir. Özellikle 2001 yılında en yüksek dereceye ulaşırken, 2005, 2007 ve 2011 yıllarında en alt seviyeye varmıştır. 2001 yılında kamu kesimi borçlanma gereğinin en yüksek seviyeye ulaşmasının nedeni bu yıllarda yaşanan krizdir. 2001 de yaşanan krizin etkisiyle hem enflasyonla mücadeleyi hem de ekonomik büyümeyi sağlamak için "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulanmaya başlanmıştır. Ancak yine de 2001' de KKBG Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyelerinden biri olan %12 oranına ulaşmıştır.

Grafikte de görüleceği üzere uygulanan programlar sonucunda kamu maliyesinde disiplinin sağlanması aracılığıyla KKBG/GSYİH oranı kriz yılı olan 2009 a kadar azalmış kriz yılında öne çıkan ekonomik daralmadan dolayı artmış kriz ardından tekrar düşüş yaşanmıştır.

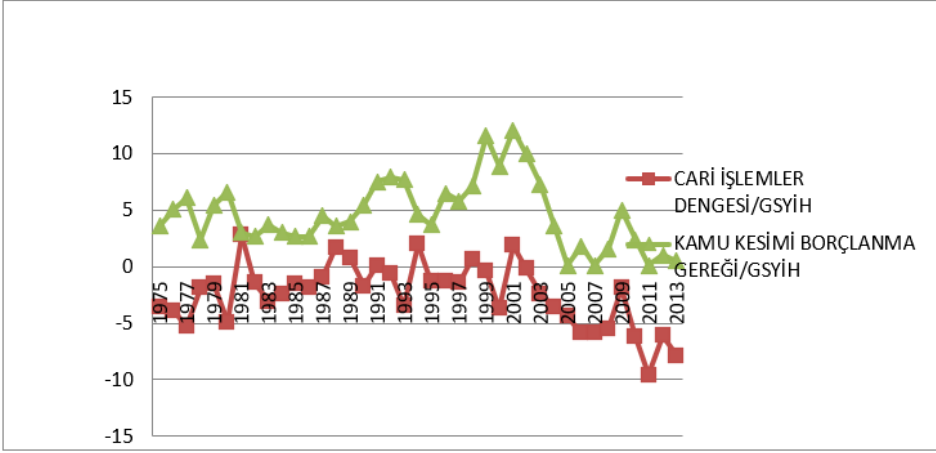

Şekil 4.4. Cari İşlemler Dengesi/ GSYİH' nın Grafikselsel Gösterimi

CA değişkeni, Cari Açık/ GSYİH oranından oluşmaktadır. Cari açık bir ülkenin ürettiğinden daha fazla harcaması anlamına gelmektedir.

Grafikte de görüldüğü üzere ekonomik daralmanın yaşandığı 2001 yılında cari işlemler dengesi/GSYİH oranı %2 fazla vermiştir. Bu yıllarda cari dengenin normalden bir hayli yüksek derecede fazla vermesi yaşanan krizle birlikte insanların gelecekte başka bir kriz olacağı beklentisiyle tüketimlerini kısmaları tasarruf etmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kriz yılları sonrası cari açıkların artması ertelenmiş olan taleplerin tekrar tüketime yönelmesiyle optimal tüketime yaklaşma olarak açıklanmaktadır.

Bu grafikte özellikle dikkat edilmesi gereken nokta 2009 yılında Türkiye ekonomisinde %4.7 lik bir küçülme yaşanmasına rağmen cari fazla değil cari açık ortaya çıkmış olmasıdır. Hem daralma hem de cari açığın birlikte görülmesi ekonomide çok fazla karşılaşılan bir durum değildir. Bu durumun nedeni ise ekonominin ithalata bağımlı olduğuylla açıklanabilmektedir.

Şekil 4.5. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/ GSYİH ile Cari İşlemler Dengesi/GSYİH'nın Birlikte Grafikselleştirilmesi

Verilerin birlikte ele alındığı grafikte 2003 yılı sonrasında cari açık ile kamu kesimi borçlanma gereği arasında negatif bir ilişki olmakla beraber daha önceki dönemlerde ise bu iki değişkenin birlikte hareket ettiği görülmektedir. 1975-2013 dönemine dair belirgin bir ilişki grafikte tam olarak görülmemektedir. Bu iki değişken arasında oluşan ilişkinin varlığı daha sonraki bölümlerde yapılan ekonometrik analizlerle ortaya konulmaya çalışılacaktır.

5.TÜRKİYEDE İKİZ AÇIK HİPOTEZİNİN EKONOMETRİK TAHMİNİ

5.1. Veriler

Analizde kullanılan değişkenlerden KKBG/GSYİH değişkeni TCMB Kalkınma Bakanlığında elde edilirken Cari Açık/GSYİH değişkeni IMF-IFS International Debt Statistic den elde edilmiştir. Bu çalışmanın veri setinde negatif değerli seriler bulunduğundan dolayı logaritmik değerler kullanılmamıştır.

5.2. Yöntem

5.2.1. ADF Birim Kök Testi

Durağanlığı sınamanın yolunun son yıllarda yaygınlaşan birim kök sınaması olduğu ifade edilmektedir (Gujarati, 2012: 754).

Zaman serilerinin durağan olması olarak ifade edilen şey, zaman içerisinde varyansın ve ortalamasının sabit, gecikmeli iki zaman periyodundaki değişkenlerin kovaryansının değişkenler arasındaki gecikmeye bağlı olup olmaması olarak belirtilir.

$$\begin{aligned}\text{Ortalama} &= E(Y_t) = \mu \\ \text{Varyans} &= \text{var}(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2 \\ \text{Kovaryans} &= x_k = E((Y_t - \mu)(Y_{t+k} - \mu))\end{aligned}$$

Birim kök testlerinden ilki Dickey- Fuller birim kök testidir. Bu test gözlenen serilerde birim kökün varlığının (serinin durağan olmadığı) olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan bir testtir.

Testin kullanımını açıklamak için şu süreçten geçtiği açıklanabilir:

Y_t değişkenin bu dönemde aldığı değer geçən dönemdeki değeri olan

Y_{t-1} ile ilişkisi

$$Y_t = PY_{t-1} + u_t \quad (1)$$

Biçiminde kurulmaktadır. Burada u hata terimidir. Ayrıca bu model birinci dereceden otoregresif bir model olduğu belirtilmektedir (Tarı, 2012: 388).

Bu regresyonda P katsayısının bire eşit (P=1) bulunursa birim kök sorunu ortaya çıkar ve ilişki yeniden şu hali alır:

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (2)$$

Biçimini alır. Bu durum bütün bir dönem boyunca düşünüldüğünde yukarıda yer alan sonuç bütün dönemler için geçerli olacağından, bu daha önceki dönemlerde ortaya çıkan şokların da değişkenin bu dönemdeki değerine etkisinin sürdüğü ve dolayısıyla geçmişteki bütün şokların bir toplamından oluştuğu anlamına gelmektedir. Bunların kalıcı nitelikte olması serinin durağan olmaması ve zaman içerisinde gösterdiği trendin stokastik olması demektir.

Yukarıda yer alan 1 nolu denklemin sağ ve sol tarafına Y_{t-1} yazılırsa

$$\Delta Y_t = (P - 1)(Y_{t-1} + u_t) \quad (3)$$

İlişkisi bulunmaktadır. Burada $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$ birinci fark (P-1)'de δ bu şekilde ifadeleştirilirse,

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u_t \quad (4)$$

olur.

P=1 olduğunda $\delta=0$ olur. $\delta=0$ olursa da

$$\Delta Y_t = (Y_t - Y_{t-1}) = u_t \quad (5)$$

dolayısıyla Y_t birinci farkında durağan hale gelecektir (Gujarati, 2012: 755)

Bir serinin durağan olup olmaması birim kök testiyle şu işlemle araştırılır. 1 nolu denkleme göre $H_0: P=1$ ve 4 nolu denkleme göre $H_0: \delta=0$ olup serinin durağan olup olmama durumu belirtilmektedir (Tari, 2012: 389).

Dickey Fuller sınavasının uygulamada kullanılma süreci birkaç işlem içermektedir.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + u \quad (6)$$

Biçiminde sabit ve trendsiz,

$$\Delta Y_t = b_0 + \delta Y_{t-1} + u_t \quad (7)$$

Sabit terimli ve trendsiz ile,

$$\Delta Y_t = b_0 + b_{1t} + \delta Y_{t-1} + u_t \quad (8)$$

Sabit terimli ve trendli regresyonlar bulunarak bunlarla birlikte t ve DF istatistikleri ile Mac Kinnon kritik değerleri elde edilmektedir. Eğer u hata terimi otokorelasyonlu ise 8 nolu denklem şu hali alır:

$$\Delta Y_t = b_0 + b_{1t} + \delta Y_{t-1} + \alpha_i \sum_{i=1}^m \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (9)$$

biçiminde düzenlenir.

Burada gecikmeli fark terimleri kullanılmaktadır. Gecikmeli fark terimlerinin sayısı, genellikle ampirik olarak belirlenmektedir. 9 nolu denklemdeki hata teriminin oto korelasyonsuz olmasını sağlayacak kadar modele katmaktadır. Sıfır hipotezi $P=1$ ya da $\delta=0$ olmaktadır. Yani Y' 'de birim kök bulunmaktadır. Dolayısıyla Y durağan değildir. 9. Denklemdeki gibi modellere DF testi uygulanırsa buna **ADF Genişletilmiş Dickey- Fuller** testi denilerek uygulamalar yapılmakta seriler durağan hale getirilmektedir.

5.2.2. White testi

Yardımcı regresyon modelinin tahmini bu testte gerekmektedir. Ayrıca uygulanması için model tahmin edilerek artık değerler belirlenmektedir. Belirlenmiş olan artık değerlerin kareleri bağımlı değişken olarak alınarak bağımsız değişkenleri, bağımsız değişkenlerin kareleri ve bağımsız değişkenlerin birbirleriyle çarpımlarının bağımsız değişken olduğu yardımcı regresyon modeli tahmin edilmektedir. Bu regresyon testinde incelenen model,

$$Y_i = \beta_1 + \beta_2 X_{i1} + \dots, \beta_k X_{ik} + \varepsilon_i$$

İse yardımcı regresyon modeli

$$e^2_i = \alpha_1 + \alpha_2 X_{i2} + \dots, \alpha_k X_{ik} + Y_1 X_{i2}^2 + Y_2 X_{i3}^2 + \dots, Y_k X_{ik}^2 + \delta X_{i2} X_{i3} + \delta_k X_{i2} X_{ik} + \theta X_{i3} X_{i4} + \dots, v_i$$

Olacaktır. Bu durumda hipotezler

$$H_0 : \beta_2 = \beta_3 = \dots = \beta_k = 0 \text{ (sabit varyans ayırımı geçerli)}$$

$H_1 : \beta_2 \neq \beta_3 \neq \dots \neq \beta_k \neq 0$ (sabit varyans geçerli değil) şeklinde kurulur.

White testi için test istatistiği regresyon modelinin belirlilik katsayısı ile hesaplanır. Test istatistiği nR^2 'dir. nR^2 'nin dağılımı, serbestlik derecesi yardımcı regresyon modelinin bağımsız değişken sayısına eşit olan ki kare dağılımı olarak ifade edilmektedir. α hata payı ile ki kare tablosunda bulunan tablo değeri ile nR^2 karşılaştırılarak, nR^2 tablo değerinden büyükse bu hipotez red edilmektedir. Eğer küçükse H_0 hipotezi red edilmez (Güriş ve Çağlayan, 2013:258).

5.2.3.Eş bütünleşme-Johansen Testi

Durağan olmayan serilerde durağanlığı sağlamak için serilerin birinci, ikinci, üçüncü, vd farkları alınır. Fakat farklarının alınması sadece değişkenlerin geçmiş dönemlerde maruz kaldığı kalıcı şokların etkisini yok etmekte kalmayıp aynı zamanda dönemler arasında bu şoklar dışında var olabilecek uzun dönemli ilişkilerin de ortadan kalkmasına neden olur. Dolayısıyla bu şekilde durağanlaştırılmış seriler arasında bulunacak bir regresyon ise, uzun döneme ait tüm bilginin de yok edilmesi nedeniyle bir uzun dönem denge ilişkisi vermeyecektir.

İşte eşbütünleşme analizi iktisadi değişkene ait seriler durağan olmasalar bile, bu serilerin durağan bir doğrusal kombinasyonun var olabileceği varsa bunun ekonometrik olabileceği ileri sürülmektedir (Tarı,2012:415).

Eş bütünleşme kavramında serilerin entegre derecelerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Serilerin eş bütünleşik bir özellik gösterip göstermediğini anlamak için entegre derecelerinin bilinmesi gerekmektedir.

Johansen değişken setleri arasında oluşabilecek tüm eş bütünleşme ilişkilerini tahmin eden bir yöntemdir Eş bütünleşme ilişkisinin tahmin edilmesinde en çok benzerlik yöntemi kullanılmıştır. Johansen yöntemi Dickey- Fuller yönteminin genelleştirilmiş bir gösterimi olduğu ifade edilmektedir (Muratoğlu, 2011: 60).

Johansen yaklaşımında Π matrisinin rankı kullanılmaktadır.

$\text{Rank}(\Pi)=n$ burada $Y_t \sim I(0)$; değişkenler arasında ilişki yoktur.

$\text{Rank}(\Pi)=0$ Π matrisinin hiçbir doğrusal birleşimi durağan değildir. Serinin durağan halleri ile VAR modeli oluşturma imkanı söz konusudur.

$\text{Rank}(\Pi)<n$ $Y_t \sim I(0)$ şeklinde yazılır.

α = ayarlama matrisi, β = eş bütünleşme matrisi

Johansen yaklaşımında iki adet test bulunur.

$$1) \text{ Trace test} = \lambda_{\text{trace}} = -T \sum_{i=1}^n \ln(1 - \lambda_i)$$

$$2) \text{ Maksimum test} = \lambda_{\text{maz}} = -T \cdot \ln(1 - \lambda_{r+1})$$

Testin işleyişi; sıfır hipotezi kabul edilene kadar basamak basamak devam edilir.

Sıfır hipotezi: $r=0$ red ise >

Sıfır hipotezi: $r=1$ red ise >

Sıfır hipotezi. $r=2$ kabul ise $r=2$ gibi örnek verilebilir.

Trace test hipotezi

$$H_0: r \leq r_o$$

$$H_1: r \geq r_{o+1}$$

Max test hipotezi

$$H_0: r = r_o$$

$$H_1: r = r_{o+1}$$

Ve test istatistiği >kritik değer olduğunda sıfır hipotezinin red edileceği belirtilir (Tari, 2012: 429).

5.2.4. Vektör Hata Düzeltme Modeline Dayalı Granger Nedensellik Testi

Seriler arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespit edilmesi sonucunda değişkenler arasında nedensellik ilişkisi ve ilişkinin yönü, Granger Nedensellik analizi yardımıyla araştırılmaktadır. 1980'lerin sonunda ortaya çıkan eşbütünleşme literatürü nedensellik testi ile ilgili teorik çalışmaların yeniden gözden geçirilmesine katkı sağlamıştır. Bu yeni yaklaşımda E-G iki değişken arasında eş bütünleşme olduğunun belirlenmesi durumunda kısa dönem dengesizliklerini gideren bir vektör hata düzeltme mekanizmasının olduğunu göstermiştir (Engle ve Granger, 1987: 251-276).

Ampirik çalışmalarda Granger Nedensellik Testi uygulanabilirliğindeki kolaylık nedeniyle en çok tercih edilen yöntemdir. Ayrıca 1980 lerin sonunda ortaya çıkan eşbütünleşme literatürü (Granger, 1986; Engle ve Granger, 1987) nedensellik testiyle ilgili teorik çalışmaların yeniden gözden geçirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu yeni yaklaşıma göre iki değişken arasında eşbütünleşme gösterilebilirse, Engle ve Granger (1987), kısa dönemde dengesizlikleri gideren bir hata düzeltme mekanizmasının (error-correction mechanism, ECM) olduğunu göstermektedirler. bu bağımlı değişkendeki değişmelerin, açıklayıcı değişkendeki değişme ve eşbütünleşik regresyondaki gecikmeli hata teriminin bir fonksiyonu olduğu anlamına gelmektedir (Ağır,2006: 57).

Örneğin, hata düzeltme denklemlerinin açıklanmasını ifade etmek için Y ve E şeklinde tanımlanan iki değişkenin bulunduğunu varsayalım: Buna göre iki değişkenin durağan ve eş bütünleşik olması durumunda nedensellik testleri VECM' ye göre oluşturulmaktadır. İki değişken için oluşturulan hata düzeltme modeli şu şekilde ifade edilir:

$$\Delta Y_t = \alpha_1 + \sum_{i=1}^m \beta_{1i} \Delta E_{t-i} + \sum_{i=1}^n \gamma_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^r \delta_{1i} ECM_{r,t-1} + u_t$$

$$\Delta E_t = \alpha_2 + \sum_{i=1}^m \beta_{2i} E_{t-i} + \sum_{i=1}^n \gamma_{2i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^r \delta_{2i} ECM_{r,t-1} + u_t$$

Hata düzeltme modelinde, $ECM_{r,t-1}$ şeklindeki gecikmeli hata terimleri, hız ayarlama parametreleri olarak ifade edilmektedir. ECM , Y için ΔE nin gecikmeli terimleri ya da gecikmeli hata terimleri yoluyla nedenselliğin iki kaynağı olduğu anlamına gelmektedir. Bu kaynaklardan biri ya da daha fazlası Y 'yi etkilerse yani parametreler istatistiki olarak sıfırdan farklı ise bu durumda “ Y veri iken E , Y ’nin Granger nedeni değildir” şeklinde boş hipotez red edilir. Bu hipotez, hata düzeltme terimleri için t- testi, açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerleri için ise F- testi kullanılarak test edilmektedir. VECM sistemi için en az birinde hız ayarlayan parametrelerin istatistiki olarak sıfırdan farklı olması gerekmektedir. Eğer denklem sisteminin tamamında hız ayarlama parametresi sıfır ise, uzun dönem denge ilişkisi ortaya çıkmakta ve model hata düzeltme niteliği taşımamaktadır (Cheremza ve Diedman, 1993: 51-55).

5.2.5. Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasında neden sonuç ilişkisinin var olup olmadığı ya da değişkenin diğer bir değişkenin tahmininde kullanılıp kullanılmayacağını görmek için Granger Nedensellik testi kullanılmaktadır.

Ampirik çalışmalarda Granger nedensellik testi uygulanabilirliğindeki kolaylık nedeniyle en çok tercih edilen yöntemdir. Granger nedenselliğinin, değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığı sorgulanmak ve bu ilişkinin varlığını ortaya koyma da ve eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla kullanılmakta olduğu belirtilir (Uzungöz ve Akçay, 2012: 8).

İki değişken arasındaki regresyon analizinde bu değişkenler arasında bir sebep- sonuç ilişkisini ortaya koymaktadır. Fakat gecikmesi dağıtılmış bir modelde örnek verilecek olursa Y_t ile X_t arasındaki ilişki de her iki değişken birbirini etkileyebilmekte olduğu belirtilir.

Örneğin, bir modelde Y_t 'nin X_t 'yi etkilediği ya da X_t 'nin Y_t 'yi etkilediği söylenebilir. Eğer iki değişken arasında gecikmeli bir ilişki varsa bu değişkenler arasında sebep olma ilişkisi araştırılmaktadır. Bu yüzden Granger testine başvurulmaktadır.

Granger nedensellik testinin iki değişkenli p. dereceden otoregresif olan standart VAR modelinde denklemsel ifadesi şöyledir:

$$Y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p a_{1i} y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} x_{t-i} + e_{1t} \quad (1)$$

$$X_t = b_2 + \sum_{i=1}^p a_2 y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} x_{t-i} + e_{2t} \quad (2)$$

Bu denklemde e_{1t} ve e_{2t} hata terimlerinin arasında korelasyon ilişkisinin olmadığını varsaymaktadır. 1 nolu denklemde cari y_t değerinin kendisinin ve x değişkenin gecikmeli değerleriyle ilişki olduğunu, 2 nolu denklemde ise, cari x_t değerinin kendisinin ve y değişkeninin gecikmeli değerleriyle ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir (Ümit, 2007:172-173). 1 ve 2 nolu denklemde Granger Nedensellik analizi şöyledir:

$$H_1: b_{2i} = b_{22} = \dots\dots\dots b_{2p} = 0 \text{ (x değişkeni y değişkeninin nedeni değildir.)}$$

$$H_2: d_{11} = d_{12} = \dots\dots\dots d_{1p} = 0 \text{ (y değişkeni x değişkeninin nedeni değildir.)}$$

Burada H_1 hipotezinin red edilip, H_2 'nin kabul edildiği x değişkeninden y değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisini göstermektedir. H_1 'in kabul edilip H_2 'nin red edilmesi durumunda ise y değişkeninden x değişkenine doğru nedensellik ilişkisinin olduğu belirtilmektedir.

H_1 ve H_2 hipotezlerinin red edilip değişkenler arasında karşılıklı bir nedensellik olduğunun ifade edildiği belirtilebilir. Son olarak da her iki regresyondaki gecikmeli x ve y değişkenlerine ait katsayı anlamlı değilse H_1 ve H_2 hipotezi red edilemez ve bu iki değişken arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin olmadığı anlamı ortaya çıkarılmaktadır (Ümit, 2007, 173).

Bu değişkenler arasındaki ilişkinin test istatistiğinin hesaplanması F değeri ile bulunmaktadır:

$$F = \frac{(RSS_R - RSS_{UR}) / n}{RSS_{UR} / (n - k)}$$

Burada RSS ; kısıtlamalı hata terimler toplamı, RSS_{UR} ; kısıtlamasız hata terimler toplamı, m ; dışarıda kalan gecikmeli değişken sayısı, n ; örnek sayısı k ise kısıtlamasız regresyonda tahmin edilen parametre sayısını ifade etmektedir (Şen, 2007: 121).

Her iki regresyon analizinde F tablo değeri büyük çıkarsa H_1 ve H_2 hipotezi red edilir. Bu durumda x ve y değişkenlerinin karşılıklı olarak birbirlerinin nedeni olduğu anlamına gelirken, eğer bu regresyon analizinde hesaplanan F değeri F tablodan küçükse H_1 ve H_2 hipotezi kabul edilir. x ve y değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna varılmakta olduğu belirtilmektedir (Gujarati, 2012:654).

5.3. Tahmin

Türkiye’de 1975-2013 yılları arasında bütçe açığı ve cari açık arasında bir ilişki olup olmadığı ve eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin yönü araştırılmıştır. Bu çalışmada seçilen değişkenler ve incelenen dönem aşağıda belirtilmiştir.

Ekonometrik Analizlerde Kullanılan Değişkenler

Simgesi	Açıklaması	Kaynağı- Dönemi
CA	Current Account Balance (% of GDP) Cari Açık/ GSYİH	IMF-IFS International Debt Statistic (1975-2013)
KB	Public Sector Borrowing Requirement (% of GDP) KKBG/ GSYİH	TCMB-Kalkınma Bakanlığı TP.KB.B15(1975-2013)

İkiz açık hipotezinin test edildiği çalışmada temelde iki değişken kullanılmaktadır. Birincisi cari açık (CA-CA/GSYİH) değişkeni, diğeri ise, bütçe açığı (KB- KKBG/GSYİH) değişkenidir. Her iki değişkenin GSYİH’ ya oranları yıllık bazda oluşturulmuştur. Analiz yorumlanırken literatüre uyumluluk açısından cari açık ve bütçe açığı kavramları kullanılacaktır.

Türkiye de cari açık ve KKBG arasındaki ilişkiyi inceleyen ekonometrik modeller aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

$$CA=f(KB)$$

$$KB=f(CA)$$

Birinci modelde bağımlı değişken CA cari açığı ifade ederken bağımsız değişken KB kamu kesimi borçlanma gereğini ifade etmektedir. İkinci denklemde ise tam tersi KB bağımlı değişken iken CA bağımsız değişkendir ve aynı şekilde KB kamu kesimi borçlanma gereğini ifade ederken CA cari açığı ifade etmektedir.

5.3.1. ADF Birim Kök Test Sonuçları

Çalışmada serilerin durağanlığını test etmek için ADF birim kök testi analizi yapılmıştır. Yapılan analizler tablo 5.1. de özetlenmektedir.

ADF testi uygulanırken bağımlı değişkenin gecikmelerinin modele dahil edilmesi yada edilmemesi önem arz etmektedir. Uygulamada denkleme kaç dönem gecikmenin katılacağına ilişkin çeşitli öneriler sunulmaktadır. Bu çalışmada ise optimal gecikme sayısının belirlenmesi için Scwharts (SC) Bilgi Kriteri kullanılmıştır.

Tablo 5. 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Seviye		Birinci Fark(I)	
	Trendli	Trendsiz	Trendli	Trendsiz
CA	-0.278383(2)	-0.85851(2)	-8.415819(1)	-9.402878
KB	-2. 065844 (0)	-2. 157118(0)	-5. 953969(0)	-5. 902830(0)
Anlamlılık Düzeyi				
% 1	-3. 626784	-4. 234972	-3. 626784	-4. 234972
%5	-2. 945842	-3. 540328	-2. 945842	-3. 540328
% 10	-2. 611531	-3. 202445	-2. 611531	-3. 202445

Tablo 5.1. de özetlendiği üzere değişkenlerin seviyelerine uygulanan ADF test sonuçları değişkenlerin seviyede durağan olmadıklarını belirlemektedir. Yapılan analize göre değişkenlerin düzeyde birim kök taşıdığı tespit edilmiş, birinci farkında durağan hale getirilmiştir. Hem cari açık hem de bütçe açığı için bu sonucun geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Teknik olarak ifade edilirse seviye itibarıyla durağan olmayan birinci derece farkları durağan olan serilerin bütünleşme dereceleri I(1) olarak kabul edilmiştir.

5.3.2. Johansen Eşbütünleşme Testi ve Sonuçları

5.3.2.1. Uygun Gecikme Uzunluğunun Tespiti

Johansen tarafından geliştirilen eş bütünleşme testi ele alınan tüm serilerin seviyede durağan olmadığı aynı seviyede durağan hale getirilmediği durumlarda kullanılmaktadır.

Daha önce yapılan birim kök testlerinde CA ve KB değişkenlerinin I(1) yani birinci farklarında durağan oldukları tespit edilmiş, bundan dolayı johansen testi kullanılmıştır. Johansen eş bütünleşme testinin VAR modelindeki gecikme sayısı önem arz etmektedir. VAR modeline geçilmeden önce model için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi zorunludur. Araştırılan konunun niteliğine göre gecikme seviyesi belirlenebilirken, aynı zamanda tahminlerin güvenilirliği

açısından bir kısım seçim kriterlerine başvurularak da gecikme uzunluğu belirlenebilmektedir.

Akaike Bilgi Kritei(AIC), Son Tahmin Hatası (FPE), Hannan Quinn (HQ), Schwartz(SC) kriterleri gecikme seviyesinde kullanılan kriterler arasında yer almaktadır.

Tablo 5.2. Var Modeli Gecikme Uzunluğu Test Sonuçları

Lg	Logl	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-167.5397	NA	55.27171	9.687984	9.776861	9.718665
1	-148.1984	35.36692	23.02150	8.811339	9.077970*	8.903380
2	-146.5104	2.893799	26.35432	8.943451	9.387836	9.096853*
3	-139.3287	11.49069*	22.12740*	8.761640*	9.383780	8.976403
4	-137.1188	3.283326	24.82350	8.863930	9.663823	9.140053

Tablo 5. 2 de görüleceği üzere Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Son Tahmin Hatası (FPE) ve LR bilgi kriterine göre uygun gecikme uzunluğu 3, Scwhartz (SC) bilgi kriterine göre 1, Hannan Quinn (HQ) bilgi kriterine göre ise 2 olarak belirlenmiştir. Uygun gecikme uzunluğu 3 olarak belirlendikten sonra, söz konusu gecikme uzunluğuna göre modelde oto korelasyon sorunun olup olmadığı Lagrange Çarpmanı (L-M) testi ile araştırılmış ve 12 gecikme için yapılan analizde modelde otokorelasyon sorunu olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Belirtilen durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5. 3. LM Otokorelasyon Test Sonuçları

Lags	LM-Stat	Prob
1	4.781320	0.3105
2	2.148451	0.7085
3	0.341706	0.9870
4	2.202373	0.6986
5	2.961326	0.5643
6	2.791436	0.5933
7	4.314322	0.3651
8	2.754822	0.5997
9	3.750967	0.4408
10	1.073346	0.8985
11	1.425147	0.8398
12	3.439814	0.4871

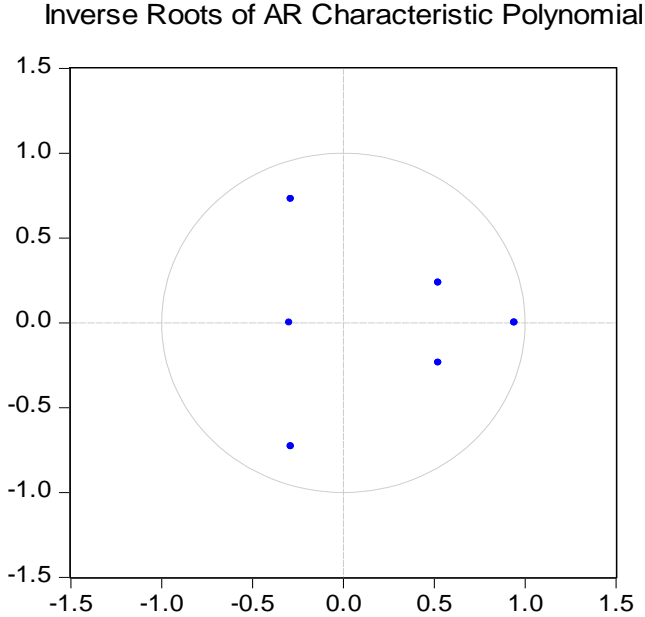
Ele alınan modelde değişen varyans sorunu olup olmadığı ise, White testiyle araştırılmıştır. Analiz sonuçları modelde değişen varyans sorunu olmadığını göstermiş ve test sonuçlarına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5. 4. White Değişen Varyans Test Sonuçları

Chi-sq	Serbestlik Derecesi	Olasılık
41.83727	36	0.2322

5.3.2.2. Var Sisteminin Karakteristik Kökleri

VAR sisteminin karakteristik kökleri vasıtasıyla kurulan modelin durağanlığı değerlendirilebilmektedir. Şekil ise, sistemin karakteristik köklerine ilişkindir.

Şekil 5.1. Var Sisteminin Karakteristik Kökleri

Tahmin edilen modele ait AR karakteristik polinomları ters köklerin birim çember içindeki konumu da modelin durağanlık açısından herhangi bir sorun taşımadığı ortaya konulmuştur.

Yukarıdaki şekilde görüleceği üzere sistemin karakteristik köklerinin tamamı birim çemberin içinde yer almaktadır. Belirtilen durum uygun bir matematiksel form ile çalışıldığını doğrulamakta ve kurulan VAR modelinin durağan olduğunu göstermektedir.

5.3.2.3. Trace ve Maksimum Özdeğer İstatistik Sonuçları

Tablo 5.5. Trace ve Maksimum Özdeğer İstatistik Sonuçları

İz (Trace) İstatistiği			Maksimum Özdeğer İstatistiği		
Hipotezdeki Koentegre Vektör Sayısı	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer	Hipotezdeki Koentegre Vektör Sayısı	Test İstatistiği	%5 Kritik Değer
Sıfır($H_0:r=0$)*	18.60883	15.49471	Sıfır($H_0:r=0$)*	16.53528	14.26460
Ençok1($H_0:r<1$)	2.073545	3.841466	En çok 1($H_0:r<1$)	2.073545	3.841466

İz testi % 5 anlamlılık düzeyinde 1 tane eşbütünleşme eşitliği olduğunu gösterir.

* % 5 anlamlılık düzeyinde boş hipotezin reddedildiğini gösterir.

İz testi ve Maksimum Öz değer testinin sonuçlarına göre cari açık ile kamu borçlanma gereği arasında uzun dönemli bir denge ilişkisi vardır.

Aşağıdaki denklemden Cari açığa göre normalize edilmiş eş bütünleşik vektörü göstermektedir. Değişkenlerin önünde yer alan parametrelere ilişkin sonuçlar uzun dönem esneklikleri ifade etmektedir.

$$CA = 6.3341 + 0.8352KB \\ S.Hata (0.98275) (0.1793)$$

Değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi gösteren vektördeki katsayı istatistiksel olarak anlamlıdır. Uzun dönem ilişkisi ölçen parametrelere göre KB' deki 1 birimlik artış CA' ı 0. 8352 artıracaktır. Yani Cari açık ile kamu borçlanma gereği arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

5.3.4. Vektör Hata Düzeltme Modeline Dayalı Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Eş bütünleşme testinde eşbütünleşme ilişkisi bulunduğu için değişkenler arasında en azından bir tane tek yönlü nedensellik ilişkisi mevcut olacaktır. Eş bütünleşme ilişkisi bulunması halinde Engel Granger (1987)'ye göre eşbütünleşme bulunması halinde vektör hata düzeltme modeli (VECM) kullanılabilir.

VECM nedenselliğinin yönünün tahmin edilmesinde ilave bir kanal sağlamaktadır. Eşbütünleşme bulunması ve hata düzeltme katsayısının istatistiksel olarak anlamlı bulunması durumunda standart nedensellik ilişkisinin

mevcut olmadığı sonucuna varılabilecektir. Bu ise nedensellikte yanıltıcı sonuçlara ulaşılmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple eşbütünleşme nin var olduğu serilerde VECM kullanılması gerekmektedir.

Engle-Granger (1987)'a göre değişkenler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi söz konusu olduğunda bir nedensellik ilişkisi de tespit edilebilmektedir. Engle-Granger (1987) tarafından geliştirilmiş olan (vektör) hata düzeltme modeli, uzun dönem dinamikleri ile kısa dönem dinamiklerini bir birinden ayırt etme imkânı sunduğu gibi nedensellik analizinin gerçekleştirilmesini sağlar. Geliştirilmiş bir Granger nedensellik testi olarak da bilinen (vektör) hata düzeltme prosedürü, daha açık olarak aşağıdaki eşitlikler ile ifade edilebilmektedir:

Değişkenler birinci dereceden durağan I(1) ve aralarında eşbütünleşme ilişkisi varsa nedensellik testinde hata düzeltme faktörü de eklenir.

Her bir değişkenin (CA ve KB) bağımlı değişken olduğu olarak alınması durumunda oluşturulan VECM denklemleri aşağıdaki gibi gösterilecektir.

$$\Delta CA_t = a_x + \sum_{i=1}^k \beta_{xi} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=1}^k \gamma_{xi} \Delta KB_{t-i} + \theta_x ECT_{xt-i} + \varepsilon_{xt}$$

$$\Delta KB_t = a_y + \sum_{i=1}^k \beta_{yi} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=1}^k \gamma_{yi} \Delta KB_{t-i} + \theta_y ECT_{yt-i} + \varepsilon_{yt}$$

Burada γ katsayısının sıfıra eşit olup olmadığı test edilecektir. Bu aşamada yapılan zayıf Granger nedensellik testidir. Zayıf Granger Nedensellik testi Asufu –Adjaye tarafından kısa dönem nedensellik olarak yorumlanmıştır. Yani bağımlı değişkenlerin sadece kısa dönem şoklara vereceği tepkiyi ifade etmiştir.

Temel hipotez $\gamma_n = 0$ olarak kurulur. Alternatif hipotez ise değişkenlerden en az birinin sıfırdan farklı olduğunu ifade etmek için $\gamma_n \neq 0$ biçiminde kurulur. Temel hipotez kabul edilirse kısa dönemde Granger nedensellik olmadığı, alternatif hipotez kabul edilirse kısa dönemde nedensellik olduğu kabul edilir. Hata düzeltme katsayısı uzun dönemde dengeden sapmanın ne kadar düzeltildiğini belirtir. Eğer hata düzeltme modelinin katsayısı da ilave edilirse güçlü Granger nedensellik testi elde edilir.

Bu durumda denklem için uzun dönem nedensellik incelenmek istenirse temel hipotez $\gamma_n = \theta_x = 0$ biçiminde kurulur. Alternatif hipotez ise $\gamma_n = \theta_x \neq 0$ şeklinde kurulur. İlk denklem için eğer temel hipotez kabul edilirse “uzun dönemde KB değişkeni CA değişkeninin nedeni değildir” denilir. Alternatif hipotez kabul edilirse “uzun dönemde KB değişkeni CA değişkeninin nedenidir” denir. Aynı şekilde 2. Denklem içinde uzun dönemli nedensellik ilişkisi kurulur.

Tablo 5. 6. Vektör Hata Düzeltme Modeline Dayalı Granger Nedensellik Analizi

Bağımlı Değişken	Kısa Dönem Nedensellik		
	Açıklayıcı Değişken		
	ΔCA	ΔKB	Hata Düzeltme katsayısı ECT (-1)
ΔCA		0.8291 [0.0832]*	-0.2675 (-1.38555)
ΔKB	1.1617 [0.0211]**		-0.482827 (2.78826)***

***, ** ve * sırasıyla yüzde 1,5 ve 10 anlam düzeyinde nedensellik olduğunu göstermektedir. Köşeli parantez içerisindeki değerler olasılık, parantez içerisindeki değerler t-istatistiklerini göstermektedir.

Kısa dönemde CA 'nın bağımlı değişken olduğu denklemde KB, CA' ın nedeni değildir boş hipotezi kabul edildiği görülmektedir. Yani Kısa dönemde KB, CA' ın nedeni değildir. Kamu borçlanmasının bağımlı değişken olduğu denklem için CA, KB' nın nedeni değildir boş hipotezi kabul edildiği görülmektedir. Yani hata düzeltme parametresine göre CA değişkeni KB değişkeninin nedenidir.

Kısa dönem katsayısını incelediğimizde uygulamada hata düzeltme parametresinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olması beklenir. Hata düzeltme modelinin test sonuçlarına göre, hata düzeltme katsayılarının (ECM(-1)) işareti sadece ikinci denklem için de negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durumda, değişkenler uzun dönem denge değerine doğru hareketinin olacağı ifade edilmektedir. Yani, kısa dönemli dengesizliklerden dengeye doğru bir yönelme söz konusudur. Hata düzeltme parametresinin katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı çıkması sapmanın varlığını göstermektedir. Katsayının büyüklüğü ise uzun dönem denge değerine doğru yaklaşma hızının bir göstergesidir. Diğer bir ifade ile, denge durumundan kısa dönemli sapmalar hata düzeltme parametresinin katsayısının büyüklüğüne bağlı olarak düzeltilecektir.

5.3.5. Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

Granger nedenselliği, zaman serileri kullanılarak ileriye dönük tahminler yaparken oluşturulacak modeller açısından geçerliliği olan bir kavramdır. Bu kavramın içerdiği ilişkinin sınanması bir zaman serisinin gelecekteki değerlerinin tahmininde kendi geçmiş değerleri yanında, başka bir değişkenin geçmiş değerlerinin katkısı olup olmadığı konusunda bilgi verecektir (Erlat, 1983: 90). Granger nedensellik testi için aşağıdaki eşitlikler kullanılmıştır.

$$CA_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_i CA_{t-i} + \sum_{i=1}^m b_i KB_{t-i} + u_i$$

$$KB_t = b_0 + \sum_{i=1}^m b_i KB_{t-i} + \sum_{i=1}^m \alpha_i CA_{t-i} + u_i$$

Granger nedensellik testi ile, modelde yer alan bağımsız değişkenlerin grup halinde sıfıra eşit olup olmadığı test edilmektedir. Burada $H_0 = \sum_{i=1}^m b_i = 0$ olması kamu borçlanmasından cari işlemler açığına doğru nedensellik ilişkisi olmadığı $H_0 = \sum_{i=1}^m b_i \neq 0$ olması ise, kamu borçlanmasından cari işlemler açığına doğru nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Tablo 5. 7. de Granger nedensellik testi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 5.7. Granger Nedensellik / Blok Dışsallık Sınaması

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	(X ²) Değeri	Serbestlik Derecesi	Olasılık	
ΔCA	ΔKB	3.375	3	0.0876	KB %10 anlamlılık düzeyinde CA' nın nedenidir.
ΔKB	ΔCA	0.951	3	0.812	CA, KB' nin nedeni değildir.

Burada tablo 5. 1. Nedensellik testi sonuçlarına göre, %10 anlamlılık düzeyinde kamu borçlarından cari açılara doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Fakat cari açıktan kamu borçlarına doğru bir nedensellik ilişkisine ulaşamamıştır.

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye ekonomisinde uzun yıllardan beri bütçe açığı ve cari işlemler açığı görülmektedir. "İkiz Açıklar Hipotezi" bu iki açık arasında pozitif yönlü bir ilişkinin var olduğunu belirtmektedir. Literatürde ikiz Açıklar Hipotezini tartışan iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlar Keynesci Görüş ve Ricardocu Denklik Hipotezidir. Keynesci Görüş bu iki açık arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu ve ilişkinin yönünün de bütçe açıklarından cari açığa doğru olduğunu kabul ederken Ricardian Denklik Hipotezi iki açık arasında herhangi bir ilişkinin olmadığını ileri sürmektedir.

Bu çalışmada ikiz açık hipotezinin Türkiye için geçerliliği araştırılmaya çalışılmıştır. İkiz açıklar hipotezine göre bütçe açıkları ülkedeki faiz oranları, yabancı sermaye yatırımlarını ve ulusal paraya olan talebi artırarak ulusal paranın değerlenmesini sağlamaktadır. Değerli hale gelen yerli para da ihracat aleyhine cari işlemler dengesinin bozulmasına neden olacak ve bütçe açığı cari işlemler açığını artırmış olacaktır.

Literatürde İkiz Açık Hipoteziyle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat bu çalışmalarda tam anlamıyla bir görüş birliğine ulaşılamamıştır. Yapılan çalışmalar da bir fikir birliğinin oluşmaması çalışma yapılan ülkelerin, incelenen dönemlerin, kullanılan modellerin ve modelde kullanılan değişkenlerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmada İkiz Açıklar Hipotezinin geçerliliğini test etmek için KKBG/GSYİH ve cari denge/GSYİH verileri kullanılarak iki değişkenli bir model oluşturulmuştur. Öncelikle verilerin durağanlığını tespit etmek amacıyla birim kök analizi yapılmıştır. Çalışmada kamu kesimi borçlanma gereği ve cari işlemler açığı arasında bir ilişki olup olmadığını test edebilmek için Johansen Eş bütünleşme analizi yapılmıştır. Sonucunda ise, değişkenler arasında uzun dönem ilişkiyi gösteren vektördeki katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu elde edilmiştir. Yani cari açık ile burada kullanılan Kamu Kesimi Borçlanma Gereği değişkeni arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Daha sonra bu ilişkinin yönünü tespit edebilmek için Vektör Hata Düzeltme Modeline Dayalı Granger Nedensellik Testi Analizi ve Granger Nedensellik Analizi yapılmıştır. Kısa dönemde cari açığın kamu kesimi borçlarına neden olduğu sonucuna varılırken uzun dönemde ise kamu borcunun cari açığa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özetle bu çalışmanın sonucunda ikiz açık hipotezinin Türkiye için 1975-2013 dönemi arasında geçerli olduğu kabul edilmiş fakat kısa dönemde cari açıktan kamu kesimi borçlanma gereğine doğru bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilirken uzun dönemde kamu kesimi borçlanma gereğinden cari açığa doğru bir nedensellik tespit edilmiştir.

Kısa dönemde cari açıklardan kamu kesimi borçlanma gereğine doğru pozitif yönlü bir nedensellik ilişkisinin tespit edilmesi şu şekilde açıklanabilir. Gelişmekte olan ülkelerin dış borca sahip olduğu düşünülmekte ve bu durumun Türkiye ekonomisi içinde geçerli olduğu ifade edilebilmektedir. Cari işlemler açığının dış borç stokunu yükseltmesi ve bununla birlikte artan borç faiz ödemelerinin de, konsolide bütçe açıklarının harcamaları aracılığıyla kamu kesimi borçlanma gereğini oluşturması ve artırması da ileri sürülmektedir. Bu süreçte borç geri ödemelerinin neden olduğu yükseliş ise cari işlemler açıklarının kamu kesimi borçlanma gereğini artırıcı etkisini şiddetlendirmektedir. Dolayısıyla ekonomi politikaları uygulanırken cari açığa yönelik politikaların aynı zamanda kamu kesimi borçlanma gereği üzerinde etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Uzun dönemde ise kamu kesimi borçlanma gereğinden cari açığa doğru bir nedensellik ilişkisine ulaşılmıştır. Bu ise şu şekilde açıklanmaktadır. İkiz açıklar hipotezine göre bütçe açıkları ülkedeki faiz oranlarını, yabancı sermaye yatırımlarını ve ulusal paraya olan talebi artırarak ulusal paranın değerlenmesini sağlamaktadır. Değerli hale gelen yerli para da ihracat aleyhine cari işlemler dengesinin bozulmasına neden olacak ve bütçe açığı cari işlemler açığını artırmış olacaktır.

Sonuç olarak Türkiye’de ikiz açık hipotezinin varlığı kabul edilmiş, Keynesci yaklaşım desteklenirken, Ricardocu görüş red edilmiştir. Kısa dönemde kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılması için cari açıkların da azaltılması gerekmektedir. Uzun dönemde ise cari açıkların azaltılması için kamu kesimi borçlanma gereğinin azaltılması gerekmektedir. Yani uygulanan politikalarda kamu kesimi borçlanma gereği ve cari açığın birbirlerine etkileri göz önünde bulundurulmalıdır.

Elde edilen sonuç literatüre uygun bulunmaktadır. Çünkü daha önce yapılan çalışmalardan İyidoğan ve Erkam (2013) çalışmasında cari açıklardan bütçe açıklarına doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı bulunmuştur ve buda kısa dönemde bulduğumuz sonuca benzerlik göstermektedir. Uzun dönemde bulduğumuz sonuç cari açıkların kamu borçlanma gereğinin nedeni olmasıdır. Zengin (2000), Kutlar ve Şimşek (2001), Akbostancı ve Tunç (2002), Erdinç (2007), Mangır (2012) çalışmasında bizim sonuçlarımıza eşdeğer sonuçlar elde etmişlerdir. Yani kamu borçlarından cari açıklara doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucunu ortaya koyarak Keynesci teoriyi ikiz açık teorisini kabul etmişlerdir. Sonuç olarak farklı dönemlerde de olsa Türkiye için kamu kesimi borçlanma gereğinin cari açığı etkilediği ve cari açığında kamu kesimi borçlanma gereğini etkilediği görülmektedir. Türkiye için 1975-2013 dönemi arasında Keynesci Görüş kabul edilerek İkiz Açık Hipotezinin varlığı tespit edilmiştir.

İkiz açık hipotezinin kabul edilmesinin ekonomi için bazı önemli sonuçları vardır. Özellikle uzun dönemde cari açıkların azaltılabilmesi için kamu kesimi borçlanma gereğini azaltmak gerekmektedir. Kamu kesimi borçlanma gereğini azaltmak için mali disiplin anlayışı göz ardı edilmeden bir yandan vergi gelirlerini artırıcı bir yandan da kamu harcamalarını azaltıcı önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu gelirlerini artırmak için vergi oranları üretimi etkilemeyecek şekilde revize edilmeli, kayıt dışı ekonomi ile mücadele edilmeli vergi denetimi sıkılaştırılırken vergi cezaları da artırılmalı, bunlara ilaveten kamu kesiminde aşırı istihdam engellenmelidir. Kamu harcamalarında azaltmaya gitmek için ise, bu kesimdeki kayırma, yolsuzluk, savurganlıklar önlenmelidir. Fiyat mekanizmasını bozan mali yardım ve sübvansiyonlar azaltılmadıkça. Saydamlık ve denetim artırılmalıdır.

Türkiye ekonomisinde cari işlemler dengesindeki temel sorun Türkiye' nin yeterince rekabet gücüne sahip olamamasıdır. Türkiye ekonomisi genel olarak mal ve hizmet ithalatının her zaman ihracatından fazla olduğu bir yapıya sahiptir. Cari açıkların özellikle ara malları üretiminde ithalata olan bağımlılığımızdan kaynaklanmaktadır. İthal girdilerin yerli girdilere göre fiyat avantajı sağlaması üretimde ithal girdilerin kullanımını artırmaktadır. Bundan dolayı yurtiçi üretimde ithalata bağımlılığın azaltılabilmesi için, sanayide kullanılan ithal ara girdilerin, rekabet koşulları altında yurtiçinde üretebilmesi için politikalar geliştirilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca Türkiye nin ihracatını da artırması gerekmektedir. Diğer Ülkelerin mallarıyla rekabet edebilecek seviyeye gelebilmesi için sanayide araştırma geliştirme faaliyetlerini yaygınlaştırmalı, özellikle yüksek teknoloji ara mallarının yurtiçinde üretilmesini destekler çalışmalar yapılmalıdır.

Türkiye de cari açığı olumsuz etkileyen diğer bir faktör, Türkiye nin ithalatı içinde önemli bir paya sahip olan petrol fiyatlarıdır. Enerji fiyatlarının yükselmesi, üretim maliyetini artırırken üretim sektörünün yaptığı ithalatın maliyetini de yükseltmektedir. Cari açığın petrolden kaynaklanan kısmı açıkta katılık yaratmaktadır. Bundan dolayı Türkiye enerji tasarrufu sağlayacak yeni teknolojiler geliştirmelidir.

Cari açık veren ülkeler, açıkları kısa ve uzun vadeli sermaye girişleri ile finanse ederler. Yani cari işlemler açığını kapatmada ülkeye giren yabancı sermaye önemli bir faktördür. Türkiye' de cari işlemler açığını finanse etmede kısa vadeli sermaye girişleri oldukça etkili bir faktördür. Ancak bu finansman yöntemi spekülasyon niteliğinde olmasından dolayı sermaye çıkışlarının yaşandığı dönemlerde cari dengeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan uzun vadeli doğrudan yabancı sermaye girişleri cari açıkların sürdürülebilir olması açısından oldukça etkilidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları hem üretim ve

istihdam artışına katkıda bulunurken hem de kredibilite açısından olumlu bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları cari işlemler açıklarının sağlıklı bir finansman kaynağıdır.

Sonuç olarak Türkiye yüksek faizlerle borçlanan ve yeterince doğrudan yabancı yatırım almayan bir ülke olduğu için kamu kesimi borçlanma gereği ve cari işlemler açıklarına dikkat etmelidir. Eğer Türkiye bu iki açığı azaltmaya gidemezse makro ekonomik göstergelerinde uzun süreli istikrarı sağlayamayacaktır. Dolayısıyla bir ülke iç ve dış istikrar sağlayamazsa ciddi krizlere kadar yol alan makro ekonomik sorunlarla karşı karşıya gelecektir.

KAYNAKLAR

- ADİYAMAN, A. T., 2006, “Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri”, Sayıştay Dergisi, Temmuz-Aralık, ss.21-45.
- AĞIR, H.ve KAR, M.,2006, “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Beşeri Sermaye: (Nedensellik Testi ve Ekonomik Büyüme)”, Selçuk Üniversitesi, İİBF, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, ss.51-68.
- AKTAŞ, C.,2009, “ Türkiye’nin ihracat,İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi”, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss.35-47.
- AKSOY,A.,2010, “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Enflasyon, Büyüme ve Faiz Üzerine Etkileri: Türkiye Uygulaması”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 103s.
- ASLAN, A., 2006, Kamu Açıklarının Finansmanı: Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 104s.
- ATA, A. ve YÜCEL, F.,2003, “Eş Bütünleşme ve Nedensellik Testleri Altında İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Uygulaması, Çukurova Üniversitesi, İİBF Dergisi, ss.97-103.
- AKBOSTANCI, E. Ve TUNÇ, İ. 2002, Turkish Twin Deficits: An Error Correction Model of Trade Balance.
- AKSU, H. ve BAŞAR, S.,2005, ikiz Açıklar Hipotezinin Türkiye Açısından Araştırılması, işletme ve Finans Dergisi, ss.109-114.
- BARRO, R., 1989, The Ricardian Approach to Budget Deficit, Journal Of Economics Perspectives ,ss.1-54.
- BAYRAK,Y., 2013, “Bütçe Açığı ve Cari Açığın Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği”, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 170s.
- BİLGİLİ, E. ve BİLGİLİ, F., 1998, Bütçe Açıklarının Cari İşlem Dengesi Üzerindeki Etkileri: Teori ve Uygulama , İktisat-İşletme ve Finans Dergisi, 146, ss.4-16.
- BOLAT, S., BELKE,M., ve ARAS, O., 2011, Türkiye’de İkizi Açık Hipotezinin Geçerliliği Sınır Testi Yaklaşımı: Maliye Dergisi, Sayı::161, Temmuz- Aralık.
- CEYHAN, T. 2012, “Bütçe Açıkları ve Türkiye’de Bütçe Açıklarının Finansmanı”, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 87s.
- CHAREMZA, W.W.-DEADMAN, D.F. 1993, New Directions In Econometric Practice, Edward Elgar Publishing Limited, England, 118s.

- ÇALIŞKAN,Ş., 2010, “ Türkiye’de Bütçe Açığının Makro Ekonomik Etkilerinin VAR Modelleri ile İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 137s.
- ÇEKİM, E.,2009, Türkiye’de Cari Açık Sorunu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 139s.
- DEMİR, O., 2001, Türkiye’de Kamu Açıkları ve Artış Sebepleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, cilt:16, sayı:2, 30s.
- DOĞAN, E., 2014, “Türkiye’de Cari Açık Sorununun Yapısal Nedenleri ve Ekonomik Etkileri, Eskişehir Orhan Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 142s.
- DARRAT, D., 1988, “Have Large Budget Deficit Caused Rising Trade Deficits?”, Vol 54, ss.879-887.
- DİBOĞLU, S., 1997, Accounting For US Current Account Deficit: An Empirical Investigation , Applied Economics, vol: 29, ss.787-793.
- DİLEYİCİ,D., ÖZKIVRAK, Ö., Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe Erozyonun Ve Açık Bütçe Politikası, 32s.
- DEWALD, W., 1990, The Twin Deficits Illusion, Cate Journal Vol:9, No: 3, ss.689-707.
- EGELİ, H., 2002, “Mali Açıkların Ölçümünde Bazı Gözlemler ve Bu Konuda Geliştirilmiş Alternatif Açık Ölçüleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss.29-40.
- EDWARS, S., 2001, Does The Current Account Matter, ss.21-75.
- EJDER, L., 2002, Kamu Açıkları ile Enflasyon Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, G.Ü., İİBF Dergisi, sayı:3, ss.189-208.
- ENGLE, R.F. ve GRANGER, C.W. J. 1987; “Cointegration and Error-Correction:Representation, Estimation and Testing”, *Econometrica*, S.66, s.251-276.
- ERDİNÇ, Z.,2008,” İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye’de 1950- 2005 Yılları Arasında Eşbütünleşme Analizi ve Granger Nedensellik Testi ile İncelenmesi, Cilt:8, Sayı: 1, ss.209-222.
- ERLAT,H.,1983, Nedensellik Sınamaları Üzerine, ODTÜ Gelişme Dergisi, sayı:10, cilt:1, ss65-96.
- GÖK,B.,ve ALTAY, O., 2007, Türkiye’de İkiz Açıklar Hipotezi: 1989-2005, Tisk Akademi, cilt:2, sayı:3.
- GUJARATI, D. N. ve DAWN, C. P., 2012, Temel Ekonometri, Çev. ŞENEŞEN, Ü. Ve ŞENEŞEN, G., 950s.
- GÜNAY, A., 2007, “Mali Açıklarının Ölçümünde Bazı Gözlemler ve Bu Konuda Geliştirilmiş Alternatif Açık Ölçüleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt: 4, sayı:2, ss.29-40.

- GÜNAYDIN, İ., 2002, Türkiye’de Kamu Açıkları Açıkları ve Enflasyon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 37s.
- GÜRİŞ,S., GÜRİŞ, B., ve ÇAĞLAYAN, E., 2013, Eviews ile Temel Ekonometri, Der Yayınları, İstanbul, 537s.
- IŞIK, N., ve ACAR, M., 2003, Kayıtdışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme, Erciyes Üniversitesi, İİBF Dergisi, sayı:21, Temmuz-Aralık ss.117-136.
- İYİDOĞAN, P. V., 2013, İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye İçin Ampirik Bir İnceleme (1975-2005), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 15, ss.39-48.
- KIRAN, B., 2007, “ Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle Kısa ve Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri İlişkisi”, Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi, cilt: XXII, sayı:1 ss.269-289.
- KOÇ, A., 2009, “Kamu Açıklarının Ekonomik, Politik ve Sosyal Belirleyicileri: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 206s.
- KÖR,E., 2012, “ İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Örneği”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 153s.
- KÖKÇÜ, A., 2011, “Bütçe Açığı –Cari İşlemler Arasındaki İlişki ve Türkiye Örneği(1994-2010)”, 122s.
- KURNAZ, S., 2013, “Türkiye’de Cari Açık Sorunu ve Finansmanında Vergi Teşvikleri ile Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergilerin Rolü”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 123s.
- KURT, S ve ZENGİN, A., 2010, “ Beklentiler ve Rasyonellik ve Yakın Rasyonelizm Ekonometrik Testi”, Yönetim Bilimleri Dergisi, cilt:8, No:1, 172s.
- KUTLAR, A., ve ŞİMŞEK, M., 2001, “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Dış Ticaret Açıklarına Etkileri, Ekonometrik Bir Yaklaşım: 1984-2000, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, cilt: 16, sayı:1 ss.1-13.
- KÜÇÜKSUCU, M., 2012, “Türkiye’de Bütçe Dengesi ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: 1998-2011 Dönemine Ait Ampirik Bir Uygulama”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 155s.
- MANGIR,F., 2012, “Türkiye İçin İkiz Açıklar Hipotezi Testi (1980- 2011)”, Niğde Üniversitesi, İİBF Dergisi, cilt: 5, sayı:2, ss.136-149.
- MERİÇ, M., 2006, Borçlanmanın Konsolide Bütçe Yapısı zerine Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF Dergisi, ss. 1-36.
- MURATOĞLU, Y., 2011, “Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye’de Okun Yasasının Sınanması”, Hitit Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 124s.

- OBSFELD,M., 2001, International Macro Economics: Beyond The Mundell Fleming Model, [http:// www.nber.org.papers](http://www.nber.org/papers) ss.1-54 (22.10.2014)
- ÖNDER, İ. Ve KİRMANOĞLU, H.,1996, Kamu Kesimi Finansman Açıkları, X. Maliye Sempozyumu, 548s.
- ÖZKIVRAK, Ö.,Ve DİLEYİCİ, D.,2003 Yeni Yüzyılda Mali ve Parasal Politikalarda Yeniden Yapılanma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt: 2, sayı:2, 26s.
- ÖZTÜRK,G., 2013, 2000 Yılı Sonrası Türkiye'nin Cari Açık Sorunu, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 108s.
- ROMER, D., 2001, “Advanced Macroeconomics”, Socond Edition, ss.537-539.
- SAATÇIOĞLU, C.,2007, Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye, İstanbul Üniversitesi, ss.1-6.
- SALEH, S.A., 2003, The Budget Deficit And Economic Performance A Survey, University of Wallangang Economics Working Paper Series, <http://www.uow.edu.au>. ss.1-53(21.10.2014).
- SEYYİDOĞLU, H., 2013, Uluslar arası İktisat,: Teori Politika ve Uygulama, Beta Yayıncılık, İstanbul, 908s.
- SEYYİDOĞLU, H., 2003, Uluslar arası İktisat, Güzem Yayıncılık, İstanbul.
- SEZER, E. A., 2007, “ Türkiye Ekonomisinde Cari Açık ve Etkileri: 1995-2005”,Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 124s.
- ŞEN, H. ve SAĞBAŞ, İ., 2004, Bütçe Açıkları ve Türkiye Uygulaması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss.1-87.
- ŞİMŞEK,S., 2007, “Bütçe Açığı ve Türkiye’de Bütçe Açığının Finansmanı , Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 121s.
- ŞEN,E., 2007, “İkiz Açıklar İlişkisi (Türkiye Analizi: 1983-2005 Dönemi)”, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 155s.
- TARI, R., 2012, Ekonometri, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 518s.
- TCMB, 2014, Ödemeler Dengesine İlişkin İstatistiklerine İlişkin Yöntemsel Açıklama, 31s.
- TİMUR, Y., 2005, “Cari İşlemler ve Bütçe Açığı Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Teori ve Uygulaması”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 128s.
- TULUMCA, S. Y., 2013, Türkiye’de Üçüz Açığın Ampirik Analizi, 1984-2010, Pamukkale Üniversitesi, Maliye Dergisi, sayı:165, Temmuz- Aralık, ss.97-114.
- TUNCA,Z., 1999, Makro İktisat, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- UTKULU, U., 2003, Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Dış Ticaret Açıkları Gerçekten İkiz mi ? Koentegrasyon ve Nedensellik Bulguları, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF, Cilt: 18, Sayı: 1, ss. 45-61.

- UZUNÖZ, M. ve AKÇAY, Y., 2012, Türkiye’de Büyüme ve Enerji Tüketimi Arasındaki Nedensellik İlişkisi:1970-2010, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), ss.001-016.
- ÜMİT, Ö., 2007, Türkiye’de Bütçe Açığı ile Cari İşlemler Arasındaki İlişkilerin Zaman Serileri Doktora Tezi, 234s.
- VYSHNYAK, O., 2000, Twin Deficit Hypothesis: The Case of Ukraine , National University Kyivmahylo Academy, ss.1-46.
- YANIK, Y., 2006, The Twin Deficits Hypothesis An Empirical Investigation,51s.
- YAŞAR, L., “Türkiye’de Cari Açık Sorunu ve Etkileri: 1980-2011 Dönemi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 122s.
- YELMER, A., 2013, “İkiz Açıklar Hipotezinin Türkiye Verileriyle Test Edilmesi”, Ankara Üniversitesi, 153s.
- YILMAZ, B., 2010, “Türkiye Ekonomisinde 2000’li Yıllarda Bütçe Açıkları Finansman Yöntemleri ve Makro Ekonomik Etkileri”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 139s.
- YILDIRIM, U., 2005, Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Makro Ekonomik Etkileri”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 107s.
- YILDIRIM, K.,2010, Makro Ekonomi,Seçkin Yayıncılık, Ankara,657s.
- YILDIRIM, K.,2013, Makro Ekonomi, Seçkin Yayınları, Ankara, 653s.
- YÜZER, F., Türkiye’de Bütçe Açıkları (1970-2005), http://www.akademiktisat.net/calisma/tr_iktisat_genel/1970_2005_butce_fyuzer.htm (17.03.2015).
- YÜKSELER, Z., 1998, Makro Ekonomik Hesaplar ve Ödemeler Dengesi, Devlet Planlama Teşkilatı Yıllık Programlar ve Konjöktür Değerlendirme, ss.1-14.
- ZENGİN, A., 2000, The Twin Deficits Hypothesis (The Turkish Case), ss.217- 228).